

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DİDEM KÖSE

EĞİTİM HARCAMALARININ BELİRLEYİCİLERİ VE GELİRİN ÖNEMİ: AKDENİZ
ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Maliye Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DİDEM KÖSE

EĞİTİM HARCAMALARININ BELİRLEYİCİLERİ VE GELİRİN ÖNEMİ: AKDENİZ
ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Danışman

Doç. Dr. Servet AKYOL

Maliye Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Didem KÖSE'nin bu çalışması, jürimiz tarafından Maliye Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Zeliha GÖKER (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Servet AKYOL (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi İclal DAĞLIOĞLU ŞANLI (İmza)

Tez Başlığı: Eğitim Harcamalarının Belirleyicileri ve Gelirin Önemi: Akdeniz Üniversitesi Örneği

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 28/06/2019

Mezuniyet Tarihi : 26/09/2019

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Eğitim Harcamalarının Belirleyicileri ve Gelirin Önemi: Akdeniz Üniversitesi Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Didem KÖSE

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Didem Köse
Öğrenci Numarası	20155234004
Enstitü Ana Bilim Dalı	Maliye
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanının Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Servet AKYOL
Tez Başlığı	Eğitim Harcamalarının Belirleyicileri ve Gelirin Önemi: Akdeniz Üniversitesi Örneği
Turnitin Ödev Numarası	1151652250

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 98 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 14/07/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 11

alıntılar dahil % 12

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

...../...../.....

(imzası)

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	ii
GRAFİKLER LİSTESİ	iii
KISALTMALAR.....	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM EĞİTİM VE GELİR İLİŞKİSİ

1.1. Eğitim ve Gelir İlişkisi.....	3
1.2. Eğitim ve Gelir İlişkisine Yönelik İktisadi Bakışlar.....	7
1.2.1. Liberal Yaklaşım	7
1.2.1.1.Beşeri Sermaye Teorisi	8
1.2.2. Radikal Yaklaşım.....	11
1.3. Eğitim Harcamaları, Gelir ve Eşitlik İlişkisi: Ampirik Çalışmalar.....	23

İKİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE’DE EĞİTİM HARCAMALARI VE GELİR İLİŞKİSİ

2.1.Türkiye’de Eğitim Harcamaları, Gelir ve Eşitlik İlişkisi.....	27
2.2 Türkiye’de Eğitim Harcamaları, Gelir ve Eşitlik İlişkisi: Ampirik Literatür	29
2.3. Türkiye’de Eğitim Harcamaları Göstergeleri	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM YÖNTEMSSEL ÇERÇEVE: METODOLOJİK ARKA PLAN

3.1.Araştırmanın Metodolojisi.....	44
3.1.1. Araştırmanın Kapsamı ve Problemi	45
3.1.2. Araştırmanın Alanı ve Örneklem Büyüklüğü	45

3.1.3. Güvenirlik Testi.....	46
3.1.4. Araştırmanın Yöntemi, Varsayımları ve Modeli.....	47
3.2. SPSS ve STATA Programlarında Betimsel İstatistiklerin Raporlanması ve Yorumlanması.....	47
3.3. EKK Regresyon Sonuçlarının Raporlanması	63
3.4. Probit Model Tahminlerinin Raporlanması	66
SONUÇ.....	70
KAYNAKÇA.....	76
EK-1.....	80
ÖZGEÇMİŞ.....	85

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Ebeveynlerin Gelir Ve Eğitim Seviyesine Göre 16-17 Yaş Arası Çocukların Devlet Okuluna Kayıt Oranları, 1970	16
Tablo 1.2 Lise Mezunlarının Dört Yıl İçinde Üniversiteye Girme Olasılığı.....	17
Tablo 2.1 Türkiye’de Kamu Eğitim Harcamaları (2000-2017).....	37
Tablo 2.2 2011-2017 Yılları Arası Hane Halkları Tarafından Eğitim Düzeylerine Göre Yapılan Harcamalar (Milyon, TL)	38
Tablo 2.3 2011-2017 Yılları Arası Eğitim Düzeylerine Göre Yapılan Eğitim Harcaması (Milyon, TL).....	39
Tablo 2.4 Hane Halkının Temel Gelir Kaynağına Göre Toplam Harcama İçinde Eğitim Harcamasının Payı.....	40
Tablo 2.5 Gelire Göre Sıralı % 20'lik Grupların Eğitim Harcaması İçindeki Payları (% , 2002-2017).....	41
Tablo 2.6 Gelire Göre Sıralı %20'lik Gruplarda Eğitim Harcamaları (2002-2017)	41
Tablo 2.7 2011-2017 Finans Kaynağı Ve Eğitim Düzeylerine Göre Eğitim Harcamaları, (Milyon TL).....	42
Tablo 2.8 Hane Halkı Tipine Göre Hane Halkı Tüketim Harcaması İçinde Eğitim Harcaması Payı, (% , 2002-2017)	43
Tablo 3.1 Hane Halklarının Toplam Aylık Gelirlerine Ait Betimsel İstatistikler	47
Tablo 3.2 Statülere Göre Hane Halklarının Aylık Toplam Gelir Miktarı	52
Tablo 3.3 Statülere Göre Hanelerin Yapmış Oldukları Aylık Eğitim Harcamaları	60
Tablo 3.4 Hanenin Aylık Toplam Yapmış Olduğu Eğitim Harcaması İçin Ekk Regresyonu Tahmin Sonuçları	63
Tablo 3.5 Ebeveynlerin Birinci Çocuklarını Özel Okula Göndermesi İçin Probit Model Sonuçları.....	67

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1 Hane Halkı Toplam Aylık Gelir Dağılımı	48
Grafik 3.2 Cinsiyet Dağılımı	49
Grafik 3.3 Eğitim Seviyesi Dağılımı	49
Grafik 3.4 Cinsiyete Göre Eğitim Dağılımı.....	50
Grafik 3.5 Görev Türü Dağılımı.....	50
Grafik 3.6 Bireylerin Yaşa Göre Dağılımı	51
Grafik 3.7 Örnekleme Alınan Hanelerin Mülkiyet Durumu	51
Grafik 3.8 Çocuk Sayısı	52
Grafik 3.9 Ebeveynlerin Birinci Çocuklarının Eğitim Kurumu Dağılımları.....	53
Grafik 3.10 Akademik Personelin Birinci Çocuk İçin Eğitim Kurumu Tercihleri	54
Grafik 3.11 İdari Personelin Birinci Çocuk İçin Eğitim Kurumu Tercihi.....	55
Grafik 3.12 İşçi Ve Diğer Personelin Birinci Çocuk İçin Eğitim Kurumu Tercihi.....	56
Grafik 3.13 Akademik Personelin İkinci Çocukları İçin Eğitim Kurumu Tercihleri.....	57
Grafik 3.14 İdari Personelin İkinci Çocukları İçin Eğitim Kurumu Tercihi	58
Grafik 3.15 İşçi Ve Diğer Personelin İkinci Çocukları İçin Eğitim Kurumu Tercihi	58
Grafik 3.16 Eğitim Seviyesine Göre Özel Eğitim Kurumu Tercihi	59
Grafik 3.17 Eğitim Seviyesine Göre Kamu Eğitim Kurumu Tercihi	60
Grafik 3.18 Hane Halkı Eğitim Harcama Türleri	61
Grafik 3.19 Hane Halkının Eğitim Kurumu Tercihini Etkileyen Faktörler	62

KISALTMALAR

EKK	En Küçük Kareler
HDI	İnsani Gelişme İndeksi
ISSP	International Social Survey Programme
İİBF	İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
SPSS	Statistical Package For The Social Sciences
STATA	Software For Statistical And Data Science

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının hazırlanması sürecinde engin bilgisi, tecrübesi ve sonsuz sabrıyla değerli katkılarını sunan ve her aşamasında büyük bir fedakârlıkla desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam sayın Doç. Dr. Servet AKYOL'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Bu tezde geliştirilen ampirik modelin ortaya çıkmasında vermiş olduğu desteğin yanı sıra, çalışmanın ekonometrik analiz kısmında takıldığım her konuda bana destek olan sayın Doç. Dr. Mehmet MERT'e teşekkürlerimi sunarım.

Bulamadığım kaynaklara ulaşmamda ve her türlü yardım isteğimde beni kırmayarak destek olan Doç.Dr. Taner Akpınar'a teşekkürlerimi sunarım.

Her daim olduğu gibi bu süreçte de yanımda olan, maddi manevi hiçbir desteğini esirgemeyen ve varlıklarıyla beni onurlandıran çok sevdiğim aileme en içten duygularıyla teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Bu çalışmada, eğitim harcamalarının belirleyicileri ve gelirin önemi Akdeniz Üniversitesi ölçeğinde araştırılmıştır. Çalışmanın temel amacı, farklı statüdeki bireylerin eğitim harcaması, eğitim tercihi ve gelir ilişkisini incelemektir. Çalışmada, eğitim harcamaları ve gelir düzeyini ölçmek için anket yöntemi belirlenmiştir. Bu kapsamda araştırmanın örneklemini farklı statülerde bulunan akademik, idari ve işçiler oluşturmaktadır. Anketlerden elde edilen veriler, EKK ve Probit regresyon modelleri ile incelenmiştir.

Çalışmanın sonucuna göre ailelerin eğitim durumları, toplumsal statüleri ve gelir düzeyleri eğitim harcamalarını ve eğitim tercihlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Başka bir ifade ile eğitim düzeyi, toplumsal statü ve gelir düzeyinden eğitim harcamalarına ve eğitim tercihlerine doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığından söz edilebilir. Eğitim düzeyi ve gelir seviyesi yüksek bireylerin çocuklarına yönelik daha fazla eğitim harcaması yapabilmesi ve özel eğitim hizmetinden faydalanabilmesi toplumsal konumların yeniden üretilmesinde etkili olmaktadır.

Çalışmanın sonucuna göre, hanehalkı toplam gelirinde meydana gelen % 1'lik bir artış hanehalklarının toplam eğitim harcamalarında % 0,14'lük bir artışa yol açmaktadır. Diğer sonuç ise işçilerin akademik personele göre çocuklarını özel okula gönderme şanslarının düşük olmasıdır. Bu sonuçlar bireylerin çocuklarının gelecekteki toplumsal statülerini değiştirmede eğitim harcamalarının ve gelirin önemli bir etken olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Harcamaları, Gelir, EKK Regresyon Modeli, Probit Regresyon Modeli.

SUMMARY
DETERMINANTS OF EDUCATION EXPENDITURES AND IMPORTANCE OF
INCOME: THE CASE FOR AKDENIZ UNIVERSITY

Taking Akdeniz University as an example, this study investigates the factors determining the education spending and more specifically the importance of income. The main aim of this study is to examine the inequalities in education spending, educational preferences and income in terms of the individuals who have different status. A survey was employed to measure education spending and income inequality. The sample consists of people who have different status such as academic, administrative staff and worker. The findings gathered in the fieldwork are analysed by using EKK and Probit regression models.

According to the results reached in this study, education level of families, their social status and their income level determine their educational preferences significantly. In another words, one can argue that there is a correlation between the factors such as education level, social status and income level and education spending and educational preferences. Those individuals who have higher education and income level can afford to spend a higher amount of money to increase the human capital of their children and benefit from private education facilities would lead to the reproduction of the current roles in social hierarchy.

As a result it shows that when 1 % of increase in household income occurs, this leads to a 0.14 % of increase in total education spending of household. It also shows that workers have less opportunities to send their children to private schools than academics do. The study argues that education spending and income level are crucial to change status of next generations in our society.

Keywords: Education Expenditure, Income, EKK Regression, Probit Regression.

GİRİŞ

Günümüzde eğitim, gelir ve eşitsizlik olgusu hem teorik hem de politik alan içerisinde sıklıkla tartışılan konular arasındadır. Son çeyrek yüzyıldır kamu hizmetlerinin nitelik ve nicelik olarak azalması, bireysel, sınıfsal ve bölgesel gelir dağılımının bozulması, işsizlik ve yoksulluk gibi makroekonomik sorunların artması; eğitimi gelir dağılımını düzeltmenin ve fırsat eşitliğini sağlamanın bir aracı olarak ön plana çıkarmaktadır.

Eğitim ve gelir ilişkisi 1960'lerden itibaren hem liberal hem de radikal iktisadi geleneklerin gündemine girmiştir. Eğitimin giderek ekonomik alan içerisinde değerlendirilmesi hem bireysel hem de toplumsal getirilerin ön plana çıkarılmasına yol açmıştır. Bu durum, beraberinde eğitim harcamalarını, eğitim tercihlerini, kamu ve özel eğitim hizmetlerini de bireyler ve hane halkları açısından önemli hale getirmiştir. Bireylerin gelir düzeyleri, eğitim harcamalarını ve eğitim tercihlerini etkileyen en temel unsurlar arasındadır. Gelir seviyesi yüksek olan bireyler veya haneler hem kendilerine hem çocuklarına daha fazla eğitim harcaması yapabilecektir. Eğitim harcamalarının gelire bağlı olarak farklılaşma olasılığı, bireyler arasındaki gelir eşitsizliğini ve eğitim eşitsizliğini arttırabilecektir.

Çalışmanın konusu, eğitim harcamaları, gelir ve eşitsizlik ilişkisini Akdeniz Üniversitesi ölçeğinde incelemektir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, farklı gelir ve statüye sahip bireylerin eğitim harcamaları ve eğitim tercihleri arasında bir ilişkinin olup olmadığını araştırmaktır. Çalışmada, birincil verilere dayalı nicel bir yöntem uygulanmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın ana kitlesi Akdeniz Üniversitesinde çalışan akademik, idari personel ve işçilerden (sözleşmeli, vizeli ve sürekli) oluşmaktadır. Seçilen ana kitlenin (akademik, idari ve sözleşmeli işçi) demografik, sosyo-ekonomik ve eğitim durumlarını öğrenmek için bireylere anket uygulanmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, gelir ve eğitim ilişkisi ele alınmaktadır. Devamında ise, eğitim ve gelir ilişkisine yönelik iktisadi yaklaşımlar incelenmiştir. İlgili literatür incelendiğinde, gelir ve eğitim arasındaki ilişkiyi açıklayan farklı yaklaşımların olduğu gözlemlenmektedir. Bunlar, Kuyruk Hipotezi, Eleme Hipotezi, İkili Emek Piyasası Hipotezi, Beşeri Sermaye Hipotezi ve Radikal yaklaşımdır. Bu çalışma kapsamında sadece Beşeri Sermaye Teorisi ve Radikal Yaklaşım açıklanmaktadır. Liberal yaklaşım içinde eğitim ve gelir ilişkisini açıklayan en özgün ve güçlü yaklaşım Beşeri Sermaye Teorisi'dir. Teori S.Kuznets, M. Friedman, T.W.Schultz ve G. Becker öncülüğünde 1950 ve 1960'lı yıllardan itibaren geliştirilmiştir. Beşeri Sermaye Teorisi, bireylerin var olan yeteneklerini ya

da sonradan elde ettikleri becerilerini daha da güçlendirmek ve geliştirmek adına kendilerine bir takım yatırımlar (eğitim yatırımları) yaparak yüksek maddi ve statü beklentilerini sağlayabileceklerini ifade etmektedir. Yapılan bu yatırımlar sonucunda bireyde varolan yetenekler ya da bireyin sonradan elde ettiği bilgi birikimi ve tecrübesi piyasaya da pazarlanarak, piyasa içerisinde var olan birçok birey arasında rekabet ortamı oluşturup, fark yaratarak bireyin daha fazla gelir, sosyal statü ve gelecekteki yaşamını refah içerisinde sürdürmesini sağlayacağını öngörmektedir. Radikal yaklaşım ise eğitimi, kapitalist toplumsal ilişkiler bağlamında ele alarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda, eğitimin siyasal, toplumsal ve ideolojik işlevi, eğitimin sınıfsal ve toplumsal bağlamı, gelir ve eşitlik/eşitsizlik ilişkileri temel inceleme konularını oluşturmaktadır. Radikal yaklaşıma göre eğitim, fırsat eşitliğini geliştirmekten çok kapitalist toplumun sınıfsal yapısının yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu alanda öne çıkan isimler ise, S. Bowles ve H. Gintis, M. Apple ve P. Bourdieu'dür. Devamında ise, eğitim harcamaları ve gelir eşitsizliği ilişkisini inceleyen ampirik çalışmalar incelenmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise ilk olarak Türkiye'de eğitim ve gelir ilişkisine yönelik teorik ve ampirik çalışmalar incelenmiştir. Devamında ise Türkiye'deki kamu ve özel eğitim harcamaları ile gelir dağılımına ilişkin veriler aktarılmıştır.

Üçüncü bölümde ilk olarak yapılan saha araştırmasına ilişkin metodolojik yaklaşım açıklanmıştır. Yapılan araştırma sonrasında elde edilen istatistiksel bulgular STATA ve SPSS programları birlikte kullanılarak betimsel istatistikler elde edilmiştir. Sonrasında örnekleme alınan bireylerin yapmış oldukları aylık eğitim harcama miktarının hangi etkenlere göre değişiklik gösterdiği en küçük kareler yöntemi kullanılarak açıklanmıştır. Devamında ise örnekleme alınan bireylerin, çocuklarını eğitim süresi boyunca özel eğitim kurumuna gönderme olasılıkları probit model kapsamında incelenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise, yapılan saha araştırması sonucu elde edilen ekonomiktik bulgular ikinci ve üçüncü bölümde ele alınmış olan ampirik çalışmalar ile karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM VE GELİR İLİŞKİSİ

1.1. Eğitim ve Gelir İlişkisi

Eğitim ve gelir arasında güçlü bir ilişkinin varlığı hem teorik olarak hem de yapılan ampirik çalışmalar ile ortaya konulmuştur. Eğitim ve gelir arasındaki ilişkinin bu denli güçlü olması beraberinde bazı sorunları da gündeme getirmiştir. Bunlardan ilki, mevcut gelir farklılıklarından kaynaklanan eşitsizliklerin, eğitimde fırsat eşitliğine ulaşılmasına engel olmasıdır. Eğitimde eşitlik kavramı, herkesin aynı kalitede ve aynı şartlarda hiçbir fark gözetmeksizin eğitim alması durumunu ifade etmektedir. Bireylerin farklılaşan gelir seviyelerine göre aldıkları eğitim hizmetinin farklılık göstermesi, bireylerin sunulan eğitim fırsatlarından eşit şekilde faydalanamamalarına zemin hazırlamaktadır. Kamu tarafından sunumu gerçekleştirilen eğitim hizmetinin tüm bireyler için aynı kalitede olması beklenmektedir. Fakat eğitim sistemi içerisinde beklenen bu olgunun gerçekleşmesi çok mümkün olmamaktadır. Çünkü aynı şehirde fakat daha az gelişmiş ilçelerde bile eğitim hizmetinin kalitesi ve sınırlılıkları farklılaşmaktadır. Böylelikle bu durum gelir seviyesi yüksek olan bireyler ile gelir seviyesi düşük olan bireyler arasında var olan gelir farklılıklarının daha da derinleşmesini mümkün kılacaktır. Ünal ve Özsoy liberal ideolojinin yavaş yavaş kurumsallaşması ve derinleşmesi ile birlikte ortaya çıkan “fırsat eşitliği” kavramının eğitim sisteminde olması gereken bir kavram olarak ifade eder. Fırsat eşitliği kavramı, bir yandan eşitsizliği ön gerektirir. Çünkü sınıflı bir toplumda fırsat kavramı, üst sınıflara atlama, daha iyi bir yaşam düzeyine yükselmeyi ifade eder. Başka bir ifadeyle fırsat eşitliği kavramı, fırsatlar arasındaki hiyerarşiyi yansıtmaktadır. Bu durum ise fırsat eşitliğinin, bireyin kendisi için daha iyi ve daha çok şey elde edebilmek için başkalarıyla yarışmada eşit hak sahibi olması anlamına indirgenmiş olacaktır. Böylece, fırsat eşitliği kavramı, kapitalist mülk edinme/sahip olma mantığı uyarınca kendi karşısına dönüşmüştür. Gerçek anlamda fırsat eşitliği, ancak sınıfsız ve seçkinsiz bir toplumda geçerli olabilir (Ünal ve Özsoy, 1999: 4).

Eğitimde fırsat eşitsizliği sorunun ortaya çıkmasında, gelir kadar etkili olan kavramın sınıfsal/toplumsal konumlar olduğunu savunan Boratav (2016: 15) eğitim sistemi içerisinde varolan gelir eşitsizliklerinin ve farklılıklarının, eğitim seviyelerinin ve elde edilen eğitim fırsatlarının hangi toplumsal sınıfa ait olduğu ile yakından ilişkili olduğunu savunmuştur. Modern toplumun ekonomik işleyişi, bireyciliğe ve yarışmacı bir ortamda daha “yeteneklilerin” öne geçmesine olanak sağlayan koşulların oluşturulmasına dayanır. Bu, özünde “eşitsizliği” içeren bir işleyiştir. Modern toplumda eğitim sistemi de bir yandan

bireyciliğe ve bireysel yeteneklerin farklılığına dayanan yarışmacı değerleri bireylere kazandırmakta, diğer yandan sistemin kendi içinde taşıdığı eşitsizlikler yoluyla toplumsal sınıflar/kesimler arasındaki eşitsizlikleri yeniden üreten bir mekanizma oluşturmaktadır. Eğitim sisteminin en tipik örgütü olan okul, öğrenim ve meslek yaşamındaki başarıların kişisel yetenek ve becerilere bağlı olduğu inancını güçlendirerek bir yandan eşitsizlik üzerine kurulu sınıfsal yapılanmayı haklılaştırırken, bir yandan da olası başarısızlıkların suçunu çocuğun kendisine ya da ailesine yükleyerek işbölümündeki hiyerarşiye uygun bireyler yetiştirmektedir. Çocuk okulda, toplumdaki yerinin ve eşitsizliklerin kaçınılmaz olduğunu, bazı insanların “yetenekli”, bazılarının ise “yeteneksiz” olduğunu öğrenmektedir (Ünal ve Özsoy, 1999: 2-8).

Eğitim ve gelir arasındaki ilişkinin artması sonucunda ortaya çıkan ikinci sorun ise, bireylerin dünyaya geldikleri zaman içinde bulundukları başlangıç koşullardır. Dünya’ya gelen her birey farklı şartlar ve fırsatlar içerisinde yaşamlarını sürdürmektedir. Bu bireylerin bir kısmı tüm fırsatlara erişebilecek konumda olurken, diğer bir kısmı ise kıt kaynaklar ışığında yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. Başlangıç koşulları gelir eşitsizliğini etkileyen önemli bir etkidir. Çünkü daha iyi koşullarda dünyaya gelen bireyler, çoğunlukla daha fazla fırsatlara sahip olacaktır. Bu durum ise, belirli kişilerin daha iyi okullara ve daha iyi okul bölgelerini tercih etmelerini sağlayacaktır (Glomm ve Ravikumar, 2003: 289-299).

Bireylerin yapmış oldukları eğitim harcamaları gelirleri ile yakından ilişkilidir. Eğitim ve gelir arasındaki ilişkiye dair üçüncü sorun ise eğitim harcamalarıdır. Eğitim harcamaları hem miktar hem oran olarak bireyin elde etmiş olduğu gelirin büyüklüğüne göre değişmektedir. Bireyler arasında oluşan gelir farklılıkları hem gelecekte eğitim eşitsizliğinin güçlenmesine zemin hazırlayacak hem de gelire bağlı olarak eğitim harcamalarının bireyler arasında farklılaşmasına neden olacaktır. Böylelikle, gelir seviyesi yüksek olan bireyler, gelir seviyesi düşük olan bireylerden daha fazla eğitim harcaması yapacaktır. Bu durum ise, gelecekte bireylerin eğitim seviyelerini, elde edecekleri gelirlerini ve entelektüel açıdan bilgi donanımıyla üzerinde etkili olacaktır. Bireyler tarafından yapılan eğitim harcamalarının oranı gelir ile ilişkili olduğu kadar hane içerisinde eğitime devam eden kişi sayısı ile de yakından ilişkilidir. Becker vd. bireyin yapmış olduğu eğitim harcamasının, hane içerisinde eğitime devam eden kişi sayısı ile de yakından ilişkili olduğunu ve bireylerin yapmış oldukları harcama (yatırım) miktarının, hane halkı sayısına göre de değişiklik gösterdiğini ifade etmektedir. Çünkü hane içerisinde eğitim harcaması yapılacak kişi sayısı arttıkça, gelire bağlı olarak eğitim harcamaları miktarı da azalma eğilimi gösterecektir. Bu ise, her bir bireye yapılacak olan eğitim harcaması miktarının artan hane halkı sayısına göre azalmasına yol

açacaktır (Becker vd., 1990: 12-13). Eğitim harcamalarının boyutunun belirlenmesinde diğer bir etken ise bireylerin içinde bulundukları demografik yapılarıdır. Şöyle ki, bireylerin ikamet ettikleri bölge, cinsiyeti, eğitim durumu, yaşı, medeni durumu vb. değişkenler eğitim harcama miktarı ve oranının belirlenmesinde etkili olmaktadır. Bireylerin eğitim düzeyi çocuklarının eğitimine yaptıkları harcamalar üzerinde etkili olmaktadır. Ebeveynlerin eğitim düzeyi yükseldikçe, çocuklarının eğitimine yapacakları harcama miktarının da önemli ölçüde arttığı gözlenmektedir. Bunun nedeni ise, eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin, eğitime yapılan harcamaları yatırım olarak kabul etmesidir. Anne ve babanın mesleği, çocukların eğitime yatırım yapılmasında etkili olmaktadır. Anne ve babanın mesleği düşük ücret ödenen bir meslek ise, aileler eğitime yatırım yapmaya istekli olmayabilecektir. Ayrıca, anne ya da babanın ikisinden birinin ya da her ikisinin mesleğinin yüksek gelir elde edilen bir meslek grubuna dahil olması, ailelerin eğitime yatırım yapmasında daha istekli olmalarına yol açmaktadır. Benzer şekilde kent-kır ayrımı dikkate alındığında, kentsel bölgelerde eğitimin hem bireysel hem de toplumsal getiri oranının görece olarak daha yüksek olduğu gözlenmektedir (Ünal ve Özsoy, 1999: 7). Bireylerin yapmış oldukları eğitim harcamalarının birçok etkene göre farklılaşması, bireyler arasında ortaya çıkacak olan eğitim ve gelir eşitsizliklerini güçlendirmektedir. Bu yüzden gelir ile eğitim arasında güçlü bir bağ olduğu göz ardı edilmez.

Eğitim ve gelir ilişkisi açısından ortaya çıkan dördüncü sorun eğitim harcamalarının finansman biçimidir. Yapılan eğitim harcamalarının kim tarafından ve nasıl finanse edileceği, özel ve kamusal finansman biçimi gelir açısından oldukça önemlidir. Eğitim harcamalarının finansman biçimleri aynı zamanda eğitim hizmetine nasıl bakıldığını göstermesi açısından da önemlidir. Eğitim hizmetinin hangi düzeyde (temel eğitim-yükseköğretim) ne tür bir mal ve hizmet olarak tanımlanması onun finansman biçimini de doğrudan belirleyecektir. Temel eğitimin tam kamusal mal ve hizmet olarak tanımlanması kamusal finansmanı gündeme getirirken, yükseköğretimin özel faydasının/bireysel getirisinin yüksekliği nedeniyle bireysel finansmanı gündeme gelmektedir. Bununla birlikte eğitimin hangi düzeyde olursa olsun bir erdemli mal ve hizmet olarak tanımlanması ise kamusal finansmanı gündeme getirmektedir. Başka bir deyişle, eğitimin bir tüketim malı olmaktan ziyade bir yatırım malı olarak kabul edilmesinin, eğitime yapılacak olan harcamaların miktarının kim tarafından nasıl yapılacağı ya da kimin finanse edeceği problemini gündeme getirecektir. Konuya buradan yaklaşıldığında eğitime iki farklı kesim tarafından yatırım yapıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki kamu ya da devlet tarafından eğitime yapılan özel harcamalar, ikincisi ise birey ya da onun ailesince yapılan özel harcamalardır. Devletin eğitime yaptığı yatırımlar bir hizmet

sunumu ya da bu hizmeti destekleme biçiminde ortaya çıkarken, birey ya da onun ailesince yapılan yatırımlar ise bu hizmetten yararlanma biçiminde kendini gösterecektir (Yolcu, 2011: 13). Eğitimin finansmanı açısından dikkat çeken bir nokta da eğitim hizmetinin piyasa tarafından sunulması durumunda eğitim için yapılacak olan kamusal harcamaların azalmasının önünü açacak olmasıdır. Eğitim için yapılacak olan harcamaların azalması ise beraberinde, kamunun sunmuş olduğu eğitim hizmetinden yararlananların bu hizmetin maliyetini yüklenmesine ve piyasa tarafından sunumu gerçekleştirilen eğitim hizmetinin hızla yaygınlaşmasına yol açacaktır. Ekonominin egemenliği açısından soruna bakıldığında, eğer eğitim hizmetinden yararlananlar bu hizmet karşılığında gelecekte bir kazanç ve fayda elde ediyorsa, gelecekte elde edeceği bu kazanç ve faydasının maliyetini yüklenmek zorundadır. Aslında burada önemli olan eğitimin nasıl tanımlandığıdır. Eğer eğitim bir yatırım aracı olarak tanımlanırsa ki neo-liberal politikalar ile birlikte eğitim artık bunu ifade etmekte o zaman yukarıda ki açıklama doğruluk kazanacaktır (Ercan, 1998a: 25).

Eğitim ve gelir ilişkisine yönelik beşinci sorun ise eğitimin bir hak olmaktan çıkması konusudur. Günümüzde eğitimin kamusal olarak finanse edilen temel bir hak olma düşüncesinin ortadan kalktığı gözlenmektedir. Böyle bir durum ise hane halklarının farklılaşan gelir seviyelerine göre eğitime harcama yapmasının herkese eşit ve aynı nitelikte eğitim hizmetinin sunulmasını ortadan kaldırmaktadır. Hane halklarının eğitimi elde etmek için sürekli eğitim harcaması yapmasının diğer bir olumsuz sonucu ise eğitimin piyasalaştırılmasının meşru hale gelmesidir. Gelir seviyesi yüksek olan ailelerin çocukları, eğitim göreceği kurumu seçme (tercih) hakkına sahip olurken, gelir seviyesi düşük olan ailelerin çocuklarının ise böyle bir hakkı bulunmamaktadır (Yolcu, 2011: 12). Kaynakların sınırlı olması ve insan ihtiyaçlarının sınırsız olması sebebiyle bireyler eğitim alanında, “tercih etme” zorunluluğu ile karşı karşıya kalmakta, tercih etme kavramı eğitim sektöründe bulunan kıt kaynakların bir eğitim alanını geriye itip başka bir eğitim alanına öncelik tanınması ve belirli bir grup insanın eğitim talebinin ihmal edilip, belirli başka bir grubun eğitim talebinin ön plana çıkarılmasına yol açmaktadır (Şener, 1987: 21). Eğitimin bir hak olmaktan çıkıp alım satıma konu olan bir unsura dönüşmesi, toplumdaki bireylerin aynı kalitede eğitimden yararlanma hakkını ortadan kaldırmaktadır (Ercan, 1998a: 51). Eğitime tüm bireyler tarafından erişiminin sağlanması eğitim sistemi için hem beklenen hem de önemli bir süreçtir. Eğitime erişimin tam anlamıyla gerçekleştirilemiyor olması hem bireyler arasında eğitim eşitsizliğini güçlendirecek hem de eğitimin herkese yönelik olması konusunda ciddi çelişkileri doğuracaktır.

Eğitim ve gelir ilişkisine dair son nokta eğitimin hem toplumsal ilişkileri hem de toplumsal ilişkilere yönelik olan eşitsizlikleri ve dolayısıyla hiyerarşik yapıları da yeniden üreten bir mekanizma olmasıdır. Bu eğilim neo-liberal ekonomi politikaları ile daha da artmış ve eşitsizliklerin daha da yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Günümüzde toplumsal statü ve güç aracına dönüşen diploma, özel okullarda para ile elde edilen bir meta ya dönüştüğü oranda toplumda var olan güç ilişkilerinin ve hiyerarşinin de yoğunlaşarak üretilmesine neden olmaktadır (Ercan, 1998a: 49).

1.2. Eğitim ve Gelir İlişkisine Yönelik İktisadi Bakışlar

Eğitim ve gelir ilişkisine yönelik farklı iktisadi geleneklere ait çeşitli açıklamalar bulunmaktadır. Bu çalışma bağlamında eğitim ve gelir ilişkisi iki farklı yaklaşım kapsamında değerlendirilmektedir¹. Bu yaklaşımların ilki ve en eskisi olan Liberal Yaklaşım ile eğitim ve gelir ilişkisini kapitalist toplumsal ilişkiler bağlamında ele alan Radikal Yaklaşım²’dır.

1.2.1. Liberal Yaklaşım

Eğitim ile ekonomik faaliyetler ve gelir arasındaki ilişkiye yönelik ilk açıklamalar Liberal yaklaşım tarafından gündeme getirilmiştir. Bu ilişkinin kökenleri Adam Smith’e kadar uzanmaktadır. A. Smith’in “Ulusların Zenginliği” adlı kitabında yer bulan eğitim ve gelir kavramları zaman geçtikçe birçok bilim insanı tarafından ele alınmış ve günümüzde gerek iktisat gerekse diğer bilimler açısından önemli bir konu halini almıştır (Öztürk, 2005: 29). A. Smith sermaye kavramını şu şekilde ele almıştır:

“Sermaye, bireylerin, kazanmış oldukları yararlı yeteneklerden oluşmaktadır. Bireylerin, eğitim, çalışma veya çıraklık sırasında elde ettikleri bu yetenekler, gerçek bir harcamayı gerektirir, bunlar bireyde vücut

¹Eğitim ve gelir ilişkisini ele alan başka yaklaşımlarda mevcuttur. Bu çalışma kapsamında Kuyruk Hipotezi, Eleme Hipotezi ve İkili Emek Piyasası Hipotezi yaklaşımlarına değinilmeyecek, sadece liberal ve radikal yaklaşımlar incelenecektir. Böyle bir tercihin nedeni bu iki yaklaşımın eğitim ve gelir ilişkisini inceleyen oldukça uzun bir geçmişe sahip olması ve günümüzde de bu yaklaşımların açıklamalarının önemli bir yer tutmasıdır.

²Radikal Yaklaşım kavramı ana akım iktisadi ve siyasi geleneğin dışında kalan düşünce ekollerini/okullarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Radikal kelimesi hem topluma radikal olarak daha farklı bir siyasal bakışı hem de iktisadi olguların derin kökenlerinin anlaşılmasına yönelik bir çabayı ifade etmektedir. Radikal yaklaşım başta Marksizm olmak üzere kurumcu, evrimci, feminist vb. düşünce akımlarını tanımlamak için kullanılan şemsiye bir kavramdır. Bu çalışma kapsamında radikal yaklaşım liberal iktisat dışında kalan daha ziyade Marksist-eleştirel gelenek içindeki düşünceleri ifade etmektedir (Akyol, 2018).

bulan sermayedir. Bu yetenekler, bireyin parçası olduğu gibi, aynı biçimde, ait oldukları toplumunda bir parçasıdır. Bir işçinin gelişmiş becerileri, işçinin işini kolaylaştıran makine ve araç gereçler gibi ele alınabilirler. Bunlara harcama yapıldığı için, bu harcama karla geri ödenir” (aktaran: Ünal, 1996: 35).

Liberal yaklaşıma göre kapitalist toplumlarda eğitim, bireylere kazandırdığı bilgi, beceri ve kavrama yeteneği ile onların üretimdeki verimlilik düzeylerini yükseltmekte ve buna bağlı olarak da gelir düzeylerinin artmasına yardımcı olmaktadır. Bu görüş çerçevesinde eğitimin eşitleyici işlevine karşın toplumda yine de var olan gelir ve statü farklılıkları bireyler arasındaki zihinsel, fiziksel ve diğer becerilerin eşitsiz bir dağılımı olarak açıklanmaktadır (Ersoy, 1993: 66).

Liberal düşünceye kadar, “eğitim ve yetiştirme”nin ve “insan sermayesi”nin ekonomik çözümlemeye alınmadığı görülmektedir. Ancak, insanın parasal değerini ya da insan sermayesinin değerini hesaplama girişimleri olmuş, eğitimle ulusal zenginlik arasındaki ilişki ile ilgili bazı görüşler ileri sürülmüştür. Bu gözlemler, liberal düşünürleri beşeri sermaye kavramına ve insana yatırım düşüncesine getirmiştir (Ünal, 1996: 39). Liberal yaklaşım, insana yapılabilecek en iyi yatırımın eğitim olduğunu vurgulamaktadır.

1.2.1.1.Beşeri Sermaye³ Teorisi

Liberal yaklaşım içinde eğitim ve gelir ilişkisini açıklayan en özgün ve güçlü yaklaşım Beşeri Sermaye Teorisi’dir. Teorinin tarihsel arka planına bakıldığında 1950’lilerin sonlarında ve 1960’ların başlarında ortaya çıktığı görülmektedir. Eğitim ve gelir arasındaki ilişkiyi ilk gündeme getirenler S.Kuznets ve Milton Friedman ikilisi olmakla birlikte; bu girişimin beşeri sermaye teorisi olarak adlandırılması ise T.W.Schultz tarafından başlatılmıştır.

³“Human Capital” kavramının Türkçe literatürde genel kabul gören karşılığı Beşeri Sermaye/İnsan Sermayesi’dir. Türkçe literatüre “Beşeri Sermaye/İnsan Sermayesi” olarak geçen kavram, söylem olarak ve çağrıştırdığı anlam açısından birçok iktisatçı tarafından eleştirilmiştir. “Beşeri Sermaye” terimi bireyi alınıp satılabilen bir meta olarak nitelendirmekte ve bireyi sadece fiziksel üretime katkısı ile değerlendirmektedir. (Erdoğan, 2010: 325) kullanılan söylem sonrasında ortaya çıkan anlama katkıda bulunmamak ve buna ortak olmamak adına “Beşeri Sermaye” yerine “Beşeri Kaynak” teriminin kullanılmasını daha doğru bulduğunu belirtmiştir. Üretim faktörlerinin kendi aralarındaki önem sıralamasına ilişkin sözü edilen yanlış değerlendirmelerden daha vahim sonuçları olabilecek bir diğer olgu, insanın bilgi ve becerisi ile üretim faaliyetinde bulunabilme potansiyelini ifade etmek üzere yaygın bir şekilde “beşeri sermaye” teriminin kullanılmasıdır. İnsan, şematik açıdan yalnızca fiziksel üretime katkısı ile değerlendirilmekte ve sanki alınıp satılabilen bir meta imiş gibi nitelendirilmektedir. Beşeri Sermaye kavramına yönelik eleştirileri not ederek ve genel kullanıma uyarak çalışmada “Beşeri Sermaye” kavramı kullanılacaktır.

Beşeri Sermaye Teorisi genel olarak, bireylerin dünyaya geldiklerinde var olan yeteneklerini ya da sonradan elde ettikleri becerilerini daha da güçlendirmek ve geliştirmek adına kendilerine bir takım yatırımlar (eğitim yatırımları) yapmasıyla elde edilmesi beklenen yüksek maddi ve statü beklentilerini ifade etmektedir. Yapılan bu yatırımlar sonucunda bireyde varolan yetenekler ya da bireyin sonradan elde ettiği bilgi birikimi ve tecrübesi piyasaya da pazarlanarak, piyasa içerisinde var olan birçok birey arasında rekabet ortamı oluşturup, fark yaratarak bireyin daha fazla gelir, sosyal statü ve gelecekteki yaşamını refah içerisinde sürdürmesini sağlayacağını öngörmektedir.

Beşeri Sermaye Teorisi'ne göre, bireylerin sahip oldukları beşeri sermaye farklılıkları verimliliklerinin de farklı olmasına neden olmaktadır. Bu verimlilik farklılıkları ise ücret farklılıklarını gündeme getirecektir. Bireylerin işgücü farklılıkları bireylerin ücret farklılıklarının ortaya çıkmasına neden olduğu için beşeri sermaye ile verimlilik arasında bir ilişkinin kurulmasına yol açmaktadır. Bu çerçevede eğitim, üzerinde en çok durulan beşeri sermaye yatırım alanı olarak gündeme gelmektedir. Beşeri sermaye teorisi bireylerin elde ettiği eğitim ile meslekleri arasında yakın bir ilişkinin varlığından söz etmektedir. Bu anlamda, beşeri sermaye teorisi bir meslek seçimi modelini de gündeme getirmektedir. Bireyler açısından yüksek ücretin elde edildiği mesleklere erişimi sağlayan eğitim programlarına yatırım yapmak cazip hale gelecektir. Bu durumda, eğitim programlarının tercih edilmesi, aynı zamanda bireyler için bir meslek seçimi halini almaktadır (Ünal, 1996: 41).

Schultz (1961: 1) daha iyi iş fırsatları elde etmek için yapılan iç göçlere, eğitim ve sağlık alanlarına yapılan doğrudan harcamaları en açık beşeri sermaye örnekleri olarak görmektedir.

Becker (1962: 9) beşeri sermaye teorisini insanlarda içerilmiş kaynaklar yoluyla gelecekteki reel gelirlerini etkileyecek faaliyetler olarak tanımlamaktadır. Bu alanlarda yapılan yatırımlar beşeri sermaye yatırımları olarak tanımlanmaktadır. Bireye yapılan yatırımın okullaşma, tıbbi bakım, iş başında eğitim ve ekonomik sistem hakkında bilgi sahibi olunması gibi birçok farklı yolu bulunmaktadır.

Becker, Beşeri Sermaye Teorisi bağlamında yapılan bir çok farklı ampirik olgudan hareketle bireylerin kazançlarının genellikle yaş ile birlikte azalan oranda arttığını öne sürmektedir. Kişinin yetenek seviyesine bağlı olarak işsizlik oranı, negatif eğilimli olmaktadır. Ayrıca, yetenekli ve güçlü kişilere, diğer insanlardan daha fazla eğitim ve eğitimin diğer çeşitleri verilmektedir. Kısacası beşeri sermayenin etkisi, ücretlerle, bireyin

yetenek seviyesiyle ve diğer ekonomik değişkenlerle yakından ilişkilidir. İnsana yapılan yatırımlar sekiz faktör ile açıklanmaktadır (Becker, 1962: 10):

1. Gelir tipik olarak artan yaş ile birlikte azalan oranda artar,
2. İşsizlik oranları yetenek seviyesi ile negatif ilişki içerisindedir,
3. Az gelişmiş ülkelerdeki işçiler gelişmiş ülkelere göre daha “pedarşahi” ataerki görünümündedir,
4. Genç bireyler yaşlı bireylere göre daha sık iş değiştirirler, eğitim alırlar ve iş başında öğrenirler,
5. Gelir dağılımı profesyonel ve vasıflı işçiler lehine olarak çarpıklık sergiler,
6. Yetenekli (abler) bireyler daha çok eğitim alırlar ve yapılan diğer çalışmalara dahil olurlar,
7. İşbölümü piyasanın hacmi tarafından sınırlandırılmaktadır,
8. İnsan sermayesine yatırım yapan tipik yatırımcılar daha zorlayıcıdır ve bu nedenle somut sermayeye yatırım yapanlara kıyasla daha fazla hata yapması muhtemeldir.

Beşeri sermayedeki birçok yatırım hem ilerleyen yaşlarda elde edilen getirilerin daha yüksek hem de genç yaşta düşük olacağını ifade eder. Bunun nedeni ise, maliyetlerin elde edilen kazançlardan düşürülmüş olmasıdır. Böylece beşeri sermaye teorisi, bireyler arasındaki ve bölgeler arasındaki gelir farklılıklarını, yaş kazanç profillerini ve bireylerin yeteneklerini şekillendirmek gibi etkilere sahiptir. Bu nedenle, yetenekli, gücü yeten birey (abler) kendine daha fazla yatırım yapma fırsatına sahiptir fakat yine de gelir eşitsiz dağılmaktadır. Bu yüzden bireylerin yetenekleri ile elde ettikleri gelir arasında, bireylerin “yetenekleri” simetrik olarak dağılmış olsa bile daha da fazla gelir dağılımı eşitsizliğine sebep olabilir (Becker, 1962: 48-49).

Beşeri sermaye kavramı birçok iktisatçı tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Woodhall (1994: 19) beşeri sermaye kavramını, bireylerin eğitim, yetiştirme veya diğer bir takım etkinlikler aracılığıyla kendilerine yatırım yapmalarını ve böylece yaşam boyu kazançlarını arttırarak gelecekteki gelirlerini yükseltme gerçeğini olarak tanımlarken; Jamil (2004) beşeri sermaye kapsamında eğitimi yatırım aracı olarak ele almakta ve beşeri sermaye kavramının bireye gelecekte iki farklı şekilde fayda sağlayacağını söylemektedir. Bu faydaların ilki gelir cinsinden elde edilen yani beşeri sermaye teorisini ekonomik açıdan değerlendirerek gelecekte elde edilecek özel faydayı ifade etmektedir. Ekonomik olarak ele alındığında beşeri sermayenin özel getirileri kazançlar (gelir) üzerinde yoğunlaşmaktadır. Böylece kuramsal olarak birey ne kadar çok eğitim alırsa o kadar çok kazanabilir ve eğitimin sağladığı beceri, bilgi ve yetenekler üretkenlik açısından ise iş yaşamına kolaylıkla

aktarılabılır. İkincisi ise sosyal faydadır. Sosyal fayda, eğitimin Beşeri Sermaye Teorisi kapsamında sosyal getirisini, daha yüksek gelir vergisi oranı, sağlık açısından tehdit oluşturan tüketim biçimlerinin azalmasını ve topluluk içerisinde güven oranının artmasını ifade etmektedir (Jamil, 2004: 10).

Bireylerin kendilerine ve çocuklarına yaptıkları beşeri sermaye yatırımları ile bireyler arasında rekabet şansını artırma, daha fazla gelir elde etme, daha yüksek bir sosyal statüye sahip olma ve refah düzeyini artırma imkânı sağladığını öne süren Beşeri Sermaye Teorisi'nin açıklamaları son derece çekici ve etkilidir. Ancak Beşeri Sermaye Teorisi'ne yönelik teorik, kavramsal ve ampirik düzeyde çok sayıda eleştiri yapılmaktadır. Ercan (1998a: 23-24) insanın sermayeleştirilmesini kapitalizmin geleceği en son nokta olarak tanımlamaktadır. İnsanın sermayeleştirilmesi her ne kadar 1960'lı ve 1970'li yıllarda neo-liberaller tarafından kullanılmışsa da, kavram kapitalizmin ilk dönem düşünürlerinin de üzerinde durduğu bir kavramdır. Burada üzerinde durulan önemli bir nokta Beşeri Sermaye Teorisi ile birlikte eğitim tamamen bireysel bir olgu olarak ele alınmaya başlamasıdır. Eğitimin temel amacı bireyin gelecekte elde edeceği gelire ulaşmanın bir aracına dönüşmüştür. Böylece eğitim toplumsal ve siyasal bağlarından kopararak tamamen ekonomi içerisinde değerlendirilmeye başlanan bir olgu halini almıştır. Fine (2008: 108) ise Beşeri Sermaye Teorisi'ni savunan ana akım iktisatçıların ortaya koyduğu argümanları gerçek dışı ve ideolojik olarak nitelendirmektedir. Ayrıca, Beşeri Sermaye Teorisi'nin tümüyle matematik bir kurmaca, katı ve oldukça rasyonel olarak değerlendirmiş olup, beşeri sermaye kuramının işlerlik kazanabilmesi ve kabul görebilmesi için büyük ölçüde siyasal hareketin takip edilmesi gerekliliğini söylemektedir.

Bireylerin, beşeri sermaye kuramına göre kendilerine ve çocuklarına yapmış oldukları eğitim yatırımları, gelecekte yatırımlar sonucu elde edilmesi beklenen yüksek gelir seviyesi, saygınlık ve toplumsal statü ile yakından ilişkilidir. Her yatırım sürecinde olduğu gibi kişinin kendine yapmış olduğu eğitim yatırımları doğrultusunda da bir dizi maliyetler yüklenmesi gerekmektedir. Böylece, kişilerin gelecekte istenilen gerçek gelir seviyesine ulaşabilmesi için, bugün ki yapmış olduğu ya da yapabilecekleri bir takım harcamalardan vazgeçmelerini gerekmektedir. Bu ise, bireylerin yapmış olduğu eğitim harcamaları ile gelir seviyeleri arasında doğrusal bir ilişki olduğunun kanıtı niteliğindedir.

1.2.2. Radikal Yaklaşım

Radikal yaklaşım eğitimi, kapitalist toplumsal ilişkiler bağlamında ele alarak değerlendirir. Bu bağlamda, eğitimin siyasal, toplumsal ve ideolojik işlevi, eğitimin sınıfsal

ve toplumsal bağlamı, eğitim gelir ve eşitlik/eşitsizlik ilişkileri temel inceleme konularını oluşturur. Radikal yaklaşım içinde ikili bir ayrım yapılabilir. Bunlardan ilki eğitim sistemi ve pedagojisini dikkate alan açıklamalar, ikincisi ise kapitalist toplumsal ilişkiler bağlamında eğitimi ele alan yaklaşımlardır. İlk grupta William Godwin, Paulo Feire, Alexander Suther Neill, Ivan Illich, Maria Montessori, Karl Paul Feyerabend, Catherine Baker, Randal Collins yer alır ve temel konular Ezilenlerin Pedagojisi, Okulsuz Toplum, Yönteme Hayır, Zorunlu Eğitime Hayır, Teknokrasi Miti, Ev Okulu, Demokratik Değerler Okulu'dur. İkinci gruptakiler ise doğrudan eğitim pedagojisine ve sistemine yönelik açıklamalardan ziyade eğitim, gelir, eşitsizlik ve eğitim sisteminin kapitalizm bağlamında incelenmesine odaklanmaktadır. L. Althusser, S. Bowles ve H. Gintis, M. Apple, ve P. Bourdieu bu bağlamda öne çıkan isimlerdir. Bu çalışma kapsamında radikal yaklaşımdan kasıt ikinci grup açıklamalardır.

Hem Marksist hem de radikal yaklaşım, eğitim sistemlerinin kapitalist üretim ilişkisinin yeniden üretilmesinde merkezi bir role sahip olduğunu savunmaktadır (Hickox, 1982: 563). Başka bir deyişle, eğitim, fırsat eşitliğini geliştirmekten çok kapitalist toplumun sınıfsal yapısının yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Radikallere göre kapitalist toplumlarda eğitim kurumları toplumsal hiyerarşinin her bir aşamasında çalışacak insan gücünü yetiştirmenin yanı sıra çok daha temel bir işlevi de ideolojik düzeyde üstlenir. Eğitim, kapitalist üretim ilişkilerinin kaçınılmaz kıldığı sınıflara ayrılmış eşitsiz toplumsal yapının meşrutiyetinin bireysel içselleştirilmesinde önemli bir rol üstlenir.

Radikal yaklaşım savunucularına göre eğitim, fırsat eşitliğini geliştirmekten çok kapitalist toplumun sınıfsal yapısının yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Radikallere göre kapitalist toplumlarda eğitim kurumları toplumsal hiyerarşinin her bir aşamasında çalışacak insan gücünü yetiştirmenin yanı sıra çok daha temel bir işlevi de ideolojik düzeyde üstlenir (Ersoy, 1993: 66). Radikal yaklaşıma göre, eğitim üst sınıfların servetini kuşaktan kuşağa taşıyan bir araçtan ibarettir. Genel eğitim, fırsat eşitliğini sağlamaktan çok, kitlelerle kapitalistlerin disiplin, titizlik, bağımsız düşünceden ve yaratıcılıktan uzak olan fikirlerini aşlamaktan başka bir işlevi yoktur. Eğitim kurumları toplum içindeki temel sınıf ayrımlarının aynası olup mevcut yapıyı değiştirmekten ziyade pekiştirmekte ve yeniden üretmektedir. Elit tabakanın mensupları özel okullara gittiklerinden genel eğitim bu tabakanın çıkarlarına hizmet etmektedir. Bu yüzden genel eğitim, ekonomik ve sosyal değişimin bir aracı olamaz (Öztürk, 2005: 33).

Eğitimin ideolojik işlevine yönelik erken dönem çalışmalardan biri Louis Althusser'in "İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları" kitabında ele alınmıştır. Althusser (2014: 50) din,

aile, okul (eğitim), siyaset, hukuk, sendikal, haberleşme ve kültür kavramlarını devletin birer ideolojik aygıtı olarak tanımlamaktadır. Althusser gelişmiş kapitalist toplumların genelinde, egemen ideolojik devlet aygıtının okul olmasının yanı sıra, eğitim ve eğitimcilerin de ideolojik süreçte baskın bir rol üstlendiğini söylemektedir. Tüm toplumsal sınıflar, çocukları anaokulundan başlayarak yıllar boyunca, çocuğun “etkiye en açık” olduğu çağlarda, devletin “aile” aygıtı ve devletin “okul (eğitim)” aygıtı arasında sıkıştığı yıllar boyunca, egemen ideolojiyle çocuk çağlardan erginlik dönemine kadar bu düşünceler ışığında yetişmektedir. Althusser’e göre on altı yaşına doğru bir yerlerde, dev bir çocuk kitlesi “üretimin içine düşer” bunlar işçiler ya da küçük köylülerdir. Gençliğin okula gönderilebilecek bir diğer bölümü yoluna devam eder ve zar zor, kısa bir ilerlemeden sonra yolda kalarak düşük ve orta düzey kadroları, beyaz yakalı işçileri, düşük ve orta düzey devlet memurlarını, her türlü küçük-burjuva tabakayı oluşturur. Son bir bölümü ise zirveye ulaşır, ya entelektüellere özgü yarı-işsizliğe düşerler ya da “kolektif emekçinin entelektüelleri” olabilecekleri gibi sömürü görevlileri, baskı görevlileri veya profesyonel ideologlar olup çıkarlar (Althusser, 2014: 61-62).

Eğitim ve ideoloji arasında güçlü bir bağ olduğunu savunan bir diğer araştırmacı Apple (2004) ise eğitimi bir mücadele ve uzlaşma alanı olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, eğitimin kendi başına, eğitim politikası, finansmanı, müfredatı, pedagojisi ve değerlendirilmesine özgü kaynakların, iktidarın ve ideolojinin iç içe geçtiği arenalardan biri olduğunu ve bu yüzden eğitimin hem neden hem sonuç, hem belirleyici hem de belirlenen olduğunu iddia etmektedir (Apple, 2004: 97).

Radikal gelenek içerisinde eğitim alanında yapılan önemli çalışmalardan biri 1970’lerde S. Bowles ve H. Gintis tarafından ortaya konulmuştur. Bowles ve Gintis’in eğitim alanına yapmış oldukları katkıları iki açıdan değerlendirilebilir. İlk olarak yazarlar eğitim ve eşitsizlik ilişkisini ele alarak ABD özelinde bu ilişkiyi teorik ve ampirik olarak incelemekte, ikinci olarak ise liberal geleneğin eğitim konusundaki temel açıklaması olan Beşeri Sermaye Kuramını eleştirmektedir.

Bowles ve Gintis (1976) “Kapitalist Amerikada Okullaşma” adlı kitapta eğitimi kapitalizm ve toplumsal ilişkiler bağlamında inceleyerek bu alandaki en temel katkılardan birini ortaya koymuşlardır. Kitabın temel önermesi, eğitim sisteminin öncelikli amacının öğrencilerin kapitalist üretim hiyerarşisinin çeşitli katmanlarına mustakbel (geleceğin) işçileri olarak hazırlanmasıdır. Ekonomik yaşamın demokratik olmayan doğası karşısında, okullar liberal eğitimcilerin temel ilkesi olan eşitlik ve gelişimsellik amaçlarını gerçekleştiremez.

Bowles ve Gintis, okullaşmanın toplumsal rolünün geleneksel liberal kavramının üç amacının olduğunu öne sürer. İlk olarak, eğitim, tarihi, toplumsal ve sosyal eşitsizliklerin üstesinden gelmek için etkili bir güç olması bakımından eşitlikçi olmalıdır; ikinci olarak eğitim, birey ve insan olarak sahip oldukları bilişsel, fiziksel, duygusal, eleştirel ve estetik güçleri açısından gelişmiş öğrenciler yetiştirmek için gelişimsel olmalıdır. Üçüncü olarak eğitim, J. Dewey'in de adlandırdığı gibi "yaşamın toplumsal sürekliliği" sağlayan bir araç olmalıdır. Yani, eğitim, toplumun tam işlevli üyeleri olarak, bireylerin yumuşak bir bütünleşmesini sağlamalıdır. Ancak Bowles ve Gintis (1981: 224) eğitimin, gelişmiş kapitalist ülkelerde toplumsal eşitsizliği hafifletmekten çok onu, yeniden ürettiğini ve bireysel gelişimi de ilerletmekten ziyade bastıran bir güç olduğunu öne sürmektedir. Gerçekte okulların yaptığı en iyi şey iyi birer vatandaş ve iyi birer işçi yaratmaktır (Bowles ve Gintis, 1981: 224).

Bowles (1986) eğitim konusunu ele alırken başlangıç noktasını gelir eşitliği ve fırsat eşitliği kavramlarına odaklanarak açıklamaktadır. Buna göre, gelir eşitliği kavramı, herkesin aynı geliri alması anlamına gelirken, fırsat eşitliği kavramı herkesin hâkim gelir hiyerarşisinin tepesine (veya altına) ulaşma şansı olarak değerlendirilir. Fırsat eşitsizliği, ekonomik başarının (veya başarısızlığın) ebeveynlerden çocuklara aktarıldığı ölçüde mevcuttur. Kapitalist toplumlar yüksek derecede gelir eşitsizliğine sahiptir. Kapitalistler ile işçiler arasındaki farklılığa ve işgücünün hiyerarşik bölünmesine dayanan eşitsiz gelirler hiyerarşisi, kapitalist üretim tarzının temel bir özelliğidir. Kapitalist düzenin savunucuları gelir dağılımının eşitsiz olması gerektiğini ve eşit olmayacağını kabul etmekte, önemli olanın gelir eşitsizliğinden ziyade fırsat eşitsizliği olduğunu savunmaktadırlar. Bu, kapitalist bir toplumun eşitsiz yapısı içinde fırsatı eşitliğinin mümkün olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir. Kapitalizmde fırsat eşitsizliğinin önemli bir nedeni, nesiller arası aktarımdır. Gelir getiren mülk, ebeveynlerden çocuklara miras yoluyla devredilebildiği sürece, zenginlerin çocukları, yoksulların çocuklarından çok daha fazla ekonomik başarı şansına sahip olacaklardır. Bu tür nesiller arası servet aktarımını önlemek için miras haklarının sert bir şekilde azaltılmasını gerektirecektir. Ancak bu haklara ciddi şekilde müdahale etmek, özel mülkiyeti tamamen ortadan kaldırmak gibi, kapitalist üretim tarzıyla bağdaşmaz. Kapitalist bir toplumda fırsat eşitsizliğinin diğer nedeni ise, emek gelirini yönetme kapasitesinin nesiller arası aktarımıdır. Sosyoekonomik sınıf statüleri yüksek olan ebeveynler genellikle çocuklarına işgücü piyasasında başarılı olmaları için alt sınıflarda bulunan çocuklara göre daha iyi fırsatlar sunarlar. Bu şekilde iletilen ekonomik avantajların bazıları, birinci sınıf bir eğitimi satın alma fırsatını doğurmaktadır (Bowles, 1986: 235-236).

Kapitalist bir toplumda okulların temel işlevlerinden biri, kapitalist üretim tarzının önemli bir özelliği olan hiyerarşik iş bölümünü yeniden üretmektir. Eğitime erişimi eşitlemek için çaba sarf edilse bile, ekonomik ödüllerin yapısı üzerindeki etki minimum düzeydedir. Ekonomik fırsatların dağıtımı üzerindeki etki de aynı şekilde çok sınırlıdır, çünkü hem gelirin hem de fırsat eşitsizliği kapitalist sistemden kaynaklanmaktadır. Bowles ABD'deki eğitim sistemi incelendiğinde fırsat eşitliği sağlamaktan uzakta olduğunu vurgulamakta ve dört noktaya dikkat çekmektedir. İlk olarak, ABD'de okullar eşitlik arayışı içinde olmaktan çok kapitalist işverenlerin disiplinli ve yetenekli bir işgücüne yönelik ihtiyaçlarını karşılamak ve sosyal çıkarlar için sosyal kontrol mekanizması sağlama işlevine sahiptir. İkinci olarak kalifiye ve iyi eğitilmiş emeğin ekonomik önemi arttıkça, toplumsal yapıyı bir nesilden diğerine yeniden üretme konusunda okul sistemindeki eşitsizlik giderek daha önemli hale gelmektedir. Üçüncü olarak ABD okul sisteminin, son yarım yüzyıl boyunca sınıf eşitsizliklerini azaltan bir işaret göstermemiştir. Son olarak okul kurulları ve eğitimdeki diğer karar alma organları üzerinde açıkça eşitsiz bir kontrol, okul sistemindeki eşitsizliklerin sürekliliği ve yaygınlığı hakkında yeterli bir açıklama yapmamaktadır. Her ne kadar siyasi gücün eşit olmayan dağılımı eğitimdeki eşitsizliklerin korunmasına hizmet etse de, kökenleri siyasi alanın dışında, sınıf yapısının kendisinde ve kapitalist toplumların tipik sınıf alt kültürlerinde bulunur. Bu nedenle eşitsizliğin kökeni meşrulaştırmak ve yeniden üretmek için hizmet ettiği sınıf yapısındadır. Eğitimdeki eşitsizlikler kapitalist toplumun ağının bir parçasıdır ve kapitalizm yaşadığı sürece devam etmesi muhtemeldir (Bowles, 1986: 236-237).

Eğitim ve kapitalist toplumsal ilişkiler arasındaki diğer bir bağ ise eğitimin sınıfsal konumu ile emeğin katmanlaşmasının birlikte gelişimidir. Bireyin statüsü, geliri ve kişisel özerkliği, iş ilişkileri hiyerarşisinde yer alan ölçütlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Çocukların toplumsal sınıf yapılarındaki belirli konumlara tahsis edilmesinde bir mekanizma olarak okullaşmanın artan önemi, toplumsal yapının kendisini meşrulaştırmakta büyük rol oynamaktadır. Kapitalist öncesi toplumlarda, mesleki pozisyonun nesiller arası doğrudan aktarımı yaygındır. Erken kapitalist ekonomilerde ise bu durumun değişmesi beklenirken devam eden süreçte nesiller arası aktarım devam etmiştir. Şöyleki, kapitalist sınıfa mensup olan ailelerin çocukları tarafından fiziksel sermayenin mirası yolu ile yeniden üretildiği gözlemlenmiştir. Günümüzde, toplumsal işbölümü, yeterlilik türleri, eğitim bilgileri ve aynı zamanda sermayenin mülkiyeti farklılaştırıldığından nesiller arası aktarım sorunu karmaşık bir hal almıştır. Eğitimin ve becerilerin üretim hiyerarşisinde önemli bir rol oynadığı gelişmiş bir kapitalist toplumda, mirası garanti eden yasalar, emeğin nesiller arası toplumsal

bölünmesini yeniden üretmek için yeterli değildir. Beceriler ve eğitim bilgileri bir şekilde ailenin içinde geçmelidir. Asıl önemli olan nokta ise günümüzde okulların modern sınıf yapısının yeniden üretilmesinde ve meşrulaştırılmasında önemli bir rol oynamasıdır (Bowles, 1986: 240).

Eğitimde eşitliğin sağlanamaması hiyerarşik toplumsal işbölümünün üretilmesine neden olmaktadır. Ebeveynleri mesleki hiyerarşinin en üstünde olan çocuklar, düşük gelirli ailelerin çocuklarından daha fazla okul eğitimi almaktadır. Eğitim düzeyleri, eğitim süreleri ve içerikleri nedeniyle üst gelir grubundaki çocukların, ebeveynlerine benzer pozisyonlara geçmeleri kolaylaşmaktadır. Bowles ABD üzerine yaptığı ampirik çalışma ile eşitsizlikleri ortaya koymaktadır. Buna göre ebeveynlerin geliri, mesleği ve eğitim seviyesine göre çocukların devlet okullarına kayıt oranları arasında önemli farklılıklar olduğunu öne sürmektedir. Tablo 1.1'den de görülebileceği gibi, ailenin eğitim seviyesi ve gelir düzeyi arttıkça çocukların okula kayıt oranları da anlamlı bir biçimde artmaktadır. Örneğin ailenin eğitim düzeyi 8 yıldan az ve gelir düzeyi 4000 \$'ın altında olan çocukların okul kayıt oranları % 74,4 iken, eğitim düzeyi 12 yıldan fazla ve gelir düzeyi de 15.000 \$'ın üzerinde olan ailelerin çocuklarının okul kayıt oranları % 96,5 düzeyindedir.

Tablo 1.1 Ebeveynlerin Gelir ve Eğitim Seviyesine Göre 16-17 Yaş Arası Çocukların Devlet Okuluna Kayıt Oranları, 1970

Ebeveyn Eğitimi 8 Yıldan Az Olan Aile Geliri;	16-17 Yaş Arası Çocukların Okul Kayıt Oranları
4,000 Doların Altında	74.4
4,000-9,999 Dolar Arası	78.2
10,000 Dolar ve Üzeri	81.1
Ebeveyn Eğitimi 8-11 Yıl Arası Olan Aile Geliri;	
4,000 Doların Altında	81.6
4,000 – 6,999 Dolar Arası	83.3
7,000 - 9,999 Dolar Arası	86.6
10,000 Dolar ve Üzeri	88.3
Ebeveyn Eğitimi 12 Yıl Olan Aile Geliri;	
4,000 Doların Altında	88.8
4,000 – 6,999 Dolar Arası	89.2
7,000 - 9,999 Dolar Arası	91.4
10,000 Dolar ve Üzeri	93.1

Ebeveyn Eğitimi 12 Yılın Üzerinde Olan Aile Geliri;	
4,000 Doların Altın	92.9
4,000-9,999 Dolar Arası	93.0
10,000 – 14,999 Dolar Arası	95.1
15,000 Dolar ve Üzeri	96.5

Kaynak: Bowles, 1986: 241

Bir diğer ampirik bulgu ise lise mezunlarının dört yıl içinde üniversiteye girme olasılığına ilişkindir. Bu tablo sosyoekonomik statü ve yetenek ölçeğine göre hazırlanmıştır. Tablo 1.2’den de izlenebileceği gibi, hem yetenek durumları hem de sosyoekonomik statü düşükten yükseğe doğru sıralanmış ve bireylerin üniversiteye yerleşme olasılığı hesaplanmıştır. Buna göre, en düşük yetenekli ancak farklı sosyoekonomik statüdeki çocukların üniversiteye girme olasılığı sırasıyla % 20,3, % 22,7 ve % 46,2 düzeyindedir. Orta yetenekli ve farklı sosyoekonomik statüdeki çocukların ise üniversiteye yerleşme olasılıkları sırasıyla (düşük, orta, yüksek) % 32,7, % 46,8 ve % 75,8 olarak gerçekleşmektedir. Yüksek yetenekli ve farklı sosyoekonomik statüdeki çocuklar üniversiteye girme olasılığı ise sırasıyla % 62,6, % 73,0 ve % 93,0 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar hem yetenek hem de sosyoekonomik statüdeki farklılıkların çocukların üniversiteye girme olasılığını büyük ölçüde etkilediğini göstermektedir.

Tablo 1.2 Lise Mezunlarının Dört Yıl İçinde Üniversiteye Girme Olasılığı

En Düşük Yetenekli Çeyrek	Üniversiteye Yerleşme Olasılığı
Sosyo Ekonomik Statüsü En Düşük Çeyrek	20.3
Sosyo Ekonomik Statüsü Orta Çeyrek	22.7
Sosyo Ekonomik Statüsü Yüksek Çeyrek	46.2
Orta Yetenekli Çeyrek	
Sosyo Ekonomik Statüsü En Düşük Çeyrek	32.7
Sosyo Ekonomik Statüsü Orta Çeyrek	46.8
Sosyo Ekonomik Statüsü Yüksek Çeyrek	75.8
Yüksek Yetenekli Çeyrek	
Sosyo Ekonomik Statüsü En Düşük Çeyrek	62.6
Sosyo Ekonomik Statüsü Orta Çeyrek	73.0
Sosyo Ekonomik Statüsü Yüksek Çeyrek	93.0
Tüm Yetenekli Çeyrek	

Sosyo Ekonomik Statüsü En Düşük Çeyrek	30.7
Sosyo Ekonomik Statüsü Orta Çeyrek	46.8
Sosyo Ekonomik Statüsü Yüksek Çeyrek	81.3

Kaynak: Bowles, 1986: 242

* Yetenek ölçeği, genel akademik yetenekleri ölçen testlerin bir bileşimidir. Sosyoekonomik statü, ev eşyaları indeksi, meslek, eğitim düzeyi ve ailenin gelirini içeren bir bileşimden meydana gelmektedir.

Tablo 1.2'deki veriler farklı sosyal sınıflardaki öğrencilerin okullardaki farklı sosyalleşme kalıplarının tesadüfen oluşmadığını göstermektedir. Düşük gelirli ailelerin çocuklarının devam ettiği okulların finansal kaynaklarının yetersizliği, yeterli seçmeli ders havuzunun olmaması, öğretmenlerin çalışma motivasyonunun düşük olması, bağımsız ve yaratıcı çalışma olanaklarının sınırlılığı mesleki hiyerarşinin yeniden üretilmesine yol açmaktadır. Örneğin, yakın zamanda yapılan bir ABD Nüfus Sayımı anketinden elde edilen veriler, kolejden mezun olmanın bireyin sınıfına bağımlı hale geldiğini ve lise mezuniyetinin sosyal sınıflar arasında giderek daha eşit hale geldiğini göstermektedir. Mevcut veriler bir çocuğun elde ettiği ortalama okul yıllarının şu an elli yıl önce olduğu gibi babasının sosyal sınıftaki duruşuna bağlı olduğunu göstermektedir (Bowles, 1986: 242-243).

Bowles ABD eğitim sisteminin, kapitalist sistemin ürettiği eşitsizlikleri telafi ettiği düşüncesini kabul etmemekte ve bu durumda iki önemli noktanın altını çizmektedir. İlki, eğitimin mirastan kaynaklanan eşitsizliği ortadan kaldırıp kaldırmayacağına dairdir. Eğer eğitim zenginlik ve imtiyaz mirasından kaynaklı toplumsal sınıf hareketsizliğini telafi edebilirse, yoksul çocukların daha az eğitim alması bir yana, daha fazla eğitim alacağı biçimde yapılandırılmalıdır. Bununla yanı sıra, okul düşük gelirli çocukların maruz kaldığı diğer dezavantajları da telafi etmelidir. İkinci önemli nokta ise kapitalist bir ekonomide, okullaşmanın artan önemi, okullaşmanın nitelik ve niceliğinde toplumsal sınıf eşitsizlikleri olmasa dahi gelir eşitsizliğini arttıracak olmasıdır. Bu, basitçe, işgücünün beceri veya okul türüne göre farklılaşmasına ve emek gelirlerindeki eşitsizliğin toplam gelir eşitsizliğine katkı sağlaması anlamına gelmektedir. Aynı zamanda sermaye sahipleri yüksek maaşlı işlere erişim sağlayan eğitim ve öğretim türlerine orantısız bir biçimde ulaşmaya devam ederse eşitsizliğin bireyler arasında giderek daha da artmasına neden olacaktır (Bowles, 1986: 243-244).

Bowles ve Gintis eğitimin öğrencileri iyi birer işçi olarak hazırlamakla kalmadığını, bunun ötesinde de üretimin toplumsal ilişkileri ile eğitimin toplumsal ilişkileri arasında bir uyum/karşılık sağladığını ifade etmektedir. Kapitalist sistemdeki işbölümünde olduğu gibi, eğitim sisteminin kendisi de içinde katılımcılarının işbirliğinin değil, rekabetin ve dışsal bir ödül sisteminin olduğu –okul söz konusu olduğunda notlar, ekonomi söz konusu olduğunda

Ücretler- hiyerarşik bir düzen olarak nitelendirilmektedir. Bowles ve Gintis bu durumu uyum/karşılık ilkesi (correspondence principle) olarak adlandırmaktadır. Okul sisteminin hiyerarşik düzeni, öğrencileri üretim hiyerarşisinin müstakbel pozisyonlarına (gelecekteki) hazırlarken, bireylerin, ortak demokratik katılım ve karşılıklılık ilkesiyle davranma kapasitelerini sınırlandırır, diğerk taraftan da toplumsal hiyerarşide doğası gereğı eşit olmayan ayrımları meşru hale getirerek, toplumsal eşitsizliğı pekiştirmektedir (Bowles ve Gintis, 1981: 225).

Bowles ve Gintis'in (1975: 74) eğitim konusundaki ikinci önemli katkısı Beşeri Sermaye Teorisi'ne yönelik eleştirileridir. Beşeri Sermaye Teorisi, ilk olarak emeğı üretken bir üretim aracı olarak değerlendirmekte, ikinci olarak, homojen bir şekilde dağılım gösteren emeğı reddetmekte ve emeğın farklılaşması üzerinde durmaktadır. Üçüncü olarak ise, daha önce tamamen kültürel alanlara bırakılan temel sosyal kurumların (okul ve aile gibi) ekonomik analiz içerisine dahil edilmesine yöneliktir. Beşeri Sermaye Teorisi, bireylerin gelecekte istenilen yüksek maddi ve manevi getirileri elde edilebilmesi için bireyin kendilerine bir takım yatırım (eğitim) yapmalarını ifade etmektedir.

Bowles ve Gintis retimi sadece teknik bir süreç olarak değıl, aynı zamanda toplumsal bir süreç olarak tanımlamaktadır. Üretim her zaman hammaddelerin belirli bir beceri ve bilinç düzeyine sahip işçilerle dönüştürülerek sağlanan ortak bir süreçtir. Oysa Beşeri sermaye teorisi üretim ilişkisini teknik ilişkiler yardımı ile açıklamaktadır.

Beşeri Sermaye Teorisi ile birlikte bireyin kendine yatırım yapması, piyasada belirli hizmetlerin arzını arttıracaktır. Bu hizmetlerden ilki şüphesiz ki eğitimidir. Beşeri Sermaye Teorisi ile birlikte, eğitimin tarihi ve mevcut durumu, üretim teknolojileri ve toplam kaynak tedariki ile sınırlandırılmış olup bireysel tercihin bir ürünü olarak tekrar tanımlanmıştır (Bowles ve Gintis, 1975: 74-77).

1970'ler gibi erken bir dönemde eğitim ve kapitalizm ilişkisini inceleyen Bowles ve Gintis (2002) bu konudaki temel düşüncelerinin 2000'lerde de geçerli olduğunu öne sürmektedir. 2000'li yıllarda da ebeveynlerin ekonomik statüsü, eğitim fırsatların eşit olmaması nedeniyle çocuklara aktarılmaktadır.

Radikal eğitim kuramları içindeki bir diğerk açıklama Fransız sosyolog Pierre Bourdieu tarafından ortaya atılmıştır. Bourdieu, 20.yüzyıl sosyoloji biliminin en önemli temsilcileri arasında yer almaktadır. Doğrudan eğitim kuramcısı olmamakla birlikte, Bourdieu hem sosyoloji kuramı açısından temel önemdeki sermaye kavramsallaştırması bağlamında, hem de genel olarak neoliberalizm özel olarak da Beşeri Sermaye Teorisi hakkında yazdıkları nedeniyle son derece önemli bir düşünürüdür.

Bourdieu'nun sosyoloji kuramında en temel kavramsallaştırma sermaye kavramına yöneliktir. Ona göre sermaye kavramı üç şekilde tanımlanabilir. Bunların ilki ekonomik sermayedir. Ekonomik sermaye direkt ve doğrudan para birimine çevrilebilir ve mülkiyet hakları biçiminde kurumsallaştırılabilir. İkincisi kültürel sermayedir. Belirli koşullar altında ekonomik sermayeye dönüştürülebilen ve eğitim nitelikleri biçiminde kurumsallaştırılmaktadır. Üçüncüsü sosyal sermayedir. Belirli koşullar altında ekonomik sermayeye çevrilebilen ve soyluluk unvanları biçiminde kurumsallaştırılabilen toplumsal yükümlülüklerden oluşmaktadır. Sermaye kavramları içinde eğitim ile doğrudan ilişki içinde olan kültürel sermayedir. Bourdieu, kültürel sermayenin üç biçimde ortaya çıkacağını söylemektedir. Bunların ilki, somutlaştırılmış durumda ortaya çıkmaktadır. Bu zihnin ve bedenin uzun süreli dayatmaları biçiminde ortaya çıkmasıdır. İkincisi nesnelleştirilmiş durumda ortaya çıkmaktadır. Teorilerin, eleştiri metnlerinin, problemlerinin vb. kuram ve eleştirilerin izini sürdürecek veya gerçekleştirecek olan kültürel mallar (resimler, kitaplar, sözlükler, aletler, makineler vb.) biçimindedir. Üçüncüsü kurumsallaşmış durumda ortaya çıkmaktadır. Eğitim nitelikleri bakımından görüleceği gibi, garanti etmesi gereken kültürel sermayeye tamamen orijinal nitelikler kazandırdığı için nesnelleştirmenin ayrı bir biçimi vardır. Kültürel sermaye kavramı, akademik başarıyı, yani farklı sınıf ve sınıf kesimlerindeki çocukların akademik piyasada edinebileceği belirli kazançlarla ilişkilendirerek, farklı sosyal sınıflardan kaynaklanan, çocukların eşit olmayan akademik başarılarının açıklanmasını mümkün kılan teorik bir hipotez olarak sınıflar ve sınıf kesimleri arasındaki kültürel sermaye dağılımını ifade etmektedir. Eğitim işlevlerinin, işlevsel olarak tanımlanması, eğitim sisteminin, kültürel sermayenin kalıtsal olarak iletimini yaptırarak toplumsal yapının yeniden üretilmesine yaptığı katkıyı görmezden gelmektedir. Kültürel sermayenin özelliklerinin çoğu, temel halinde bedenle bağlantılı olduğu ve somut varsaydığı gerçeğinden yola çıkılabilir. Fakat kültürel sermayenin sembolik etkinliğinin en güçlü ilkesi şüphesiz onun iletişim mantığında yatmaktadır. Bir taraftan, nesnelleşmiş kültürel sermayenin benimsenmesi süreci ve gerçekleşmesi için gerekli süre esas olarak, genelleştirilmiş Arrow efekti ve örtülü iletimin tüm biçimleri yoluyla (diğer şeylerin yanı sıra) aile içinde somutlaşan kültürel sermayeye bağlıdır. Öte yandan, her türlü yararlı kültürel sermayenin hızlı ve kolay biriktirilmesi için ön koşul olan kültürel sermayenin birikimi, yalnızca, güçlü kültürel zenginliğe sahip ailelerin çocukları için, boşa harcamadan, gecikmeksizin başlamaktadır (Bourdieu, 1986: 2-3).

Bourdieu ekonomik sermayeyi ise tek bir temele bağlı olarak açıklanmasının mümkün olmadığını söylemektedir. Şöyle ki, ekonomik sermaye diğer tüm sermaye türlerinin kökenini oluşturduğunu ve bu dönüştürülmüş, gizlenmiş ekonomik sermaye biçimlerinin, asla belirli

bir tanımlamaya indirgemez, fakat en belirgin etkilerinin yalnızca bireylerin ürettikleri her ölçüde ekonomik sermayeyi ortaya koyduğu belirtmiştir. Örneğin, kültürel sermayenin en iyi ölçüsü kuşkusuz, onu elde etmek için harcanan zamanın miktarı ise, bunun nedeni şudur: ekonomik sermayenin kültürel sermayeye dönüşmesi, ekonomik sermayeye sahip olunması mümkün olan zaman harcamalarını öngörmektedir (Bourdieu, 1986: 10).

Toplumda var olan kültürel sermaye, tıpkı ekonomik sermaye gibi kıttır, her ne kadar kültürel unsurların paylaşılması onların değerlerini daha da arttırsa da, kültürel sermaye bir sınıfsal eleme mekanizması olarak ancak belli bazı kültürel unsurların mümkün ölçüde belli ellerde toplanması yoluyla değerini koruyabilir (Aktay, 2007: 477).

Bourdieu, ekonomik sermaye ile kültürel sermayenin her ikisinin farklı meslek veya ekonomik durumlara uygun olarak dinamik değişim süreci boyunca beğenilerin, tüketim alışkanlıklarının değişimini çapraz bir ilişkiyle anlaşılır kılmaya çalışmıştır. Ekonomik sermaye ile kültürel sermaye her zaman paralel olarak dağıtılmayabilir. Ekonomik sermayeye her sahip olmayanın kültürel sermayeden de payına uygun olanın, yani kolay ulaşılabilen ve kitlelerin tüketimine açık olan beğenilerin, düşmesi beklenmektedir. Toplumda beğenilerin dağılımında böyle bir çekicilik de işlemektedir. Ancak ekonomik sermayeye sahip olanların doğrudan ve hemen kültürel sermayeyi de ele geçirmeleri söz konusu değildir. Ekonomik sermayenin temininde ilerleme kaydedildikçe beğenilir ve kültürel tüketim tercihlerinde bir değişim yaşansa da bu aynı hızda olmaz. Bu değişim ekonomik gelişmedeki değişimin veya kültürel, ideolojik, sanatsal ve siyasal alana aynı hızda yansması biçiminde gerçekleşir (Aktay, 2007: 479).

Bourdieu, herkesin eğitilmesi ile var olan eşitsizliğin giderilemeyeceğini savunmaktadır. Şöyle ki, gerek mezun olunan okullar arasında ki kalite veya prestij farkları, gerek aynı okul içinde okurken miras yoluyla edinilmiş olan kültürel sermaye dolayısıyla eğitimde başarabilme farkları, herkesi okutmakla eşitliğin sağlanmış olmayacağını göstermektedir. Fransız eğitim sistemi gözlemleri sonucu genel olarak Bourdieu, eğitim sistemini ünlü fizikçi Maxwell'in bir tür cinine benzetir. Bunu ise şöyle açıklar;

“ ...az ya da çok sıcak, yani az ya da çok hareketli tanecikler arasında bir cin olduğunu hayal eder: bu iblis tanecikleri ayırır, en hızlılarını ısısı artan bir kaba, en yavaşlarını da ısısı azalan bir kaba atar. Bunu yaparken de, başka türlü yapıldığında ortadan kalkacak olan farklılığı, süzeni korumuş olur. Okul sistemi de Maxwell'in cini gibi çalışır: ayıklama işlemi için gereken enerji harcaması pahasına, eskiden mevcut olan düzeni, yani birbirine eşit olmayan kültürel sermaye ile donanmış öğrenciler arasındaki farkı korur... Bir dizi ayıklama işlemi aracılığıyla, miras yoluyla kültürel sermayeye sahip olanları, bu

sermayeden yoksun olanlardan ayırır. Yetenek farklılıkları ise, miras alınan kültürel sermayeye göre oluşan toplumsal farklılıklardan ayıramayacağından, böylece eskiden var olan toplumsal farklılıkları ayakta tutar” (aktaran Aktay, 2007: 481).

Bourdieu’nun düşüncesinde kültürel sermaye bağlamında okulun önemi kültürel sermayeyi eşitsiz olarak dağıtması, bu dağılımı yasalarla veya kültürel kabullerle meşrulaştırması bireylerin de sisteme bir şekilde dâhil olarak var olan hiyerarşik yapıyı yeniden üretmesidir. Kültürel sermayenin bireyler arasında farklılaşması ve kültürel sermayenin bireyler arasında yeniden üretimi, sadece bireyin sahip olduğu yetenekler ya da bireyin sahip olduğu miras ile ilgili değildir. Kültürel sermayenin bireyler arasında yeniden üretiminde önemli olan diğer etkenler ailevi stratejiler ve eğitim kurumlarının özgül mantığı da burada önemlidir. Eğitim kurumu sayesinde kültürel sermaye aileler tarafından edinilip sonraki nesiller aktarılır. Aileler bu anlamda kolektif bir yapıya sahiptir ve eğitim stratejilerinin de içinde önemli bir yer tuttuğu çok sayıda strateji kullanarak sosyal varlıklarını idame ettirirler (aktaran: Özsöz, 2014: 296).

Eğitim sistemi, eskiden mevcut olan düzeni, yani birbirine eşit olmayan kültürel sermayeyle donanmış öğrenciler arasındaki farkı korumaktadır. Bir dizi ayıklama işlemi aracılığıyla, miras yoluyla kültürel sermayeye sahip olanları, bu sermayeden yoksun olanlardan ayırmaktadır. Yetenek farklılıkları ise, miras alınan kültürel sermayeye göre oluşan toplumsal farklılıklardan ayıramayacağından, böylece eskiden var olan toplumsal farklılıkları ayakta tutmaktadır. Okullar ise egemen grupların kültürlerini doğallaştırarak, habitusları⁴ uygun olmayanları dezavantajlı bir konuma yerleştirmektedir. Tahakküm altındaki sınıfların habitusu, eğitimin farklı kademelerine erişim olanaklarıyla ilgili olarak, bu sınıfların üyelerinde uzaklaşma ve o sınıfa dâhil olamama durumu yaratarak diğerlerinden dışarıda tutulmasını sağlamaktadır (aktaran: Yanıklar, 2010: 130). Kültürel sermayenin bireyler arasında yeniden üretimi, toplumsal sınıf farklılıkları ve bireyin hangi sosyal sınıfa mensup olduğu ile yakından ilişkilidir. Kültürel sermayeleri yüksek üst ve orta sınıf konumundaki ailelerden gelen çocuklar, eğitim kurumlarında kendilerine bir avantaj sağlayacak şekilde, çoğunlukla bu tür düzenlemelere aşina olarak okula başlarlar. Onların durumunda, ev ile okul kültürü arasında bir devamlılık mevcuttur. Öte yandan, diğer sınıf kökenlerinden gelenler - özellikle işçi sınıfı ya da çiftçi çocukları- için okul aşina olunmayan bir ortamı, ailelerinden ve

⁴Habitus Bourdieu’ya göre, hem bireyi şekillendirir hem de bireyin eylemleri tarafından şekillendirilen karşılıksız durumudur. Birey, habitus sayesinde farklı ihtimaller karşısında çözüm üretme yeteneği kazanır. Dolayısıyla birey hem yapılaşmış bir sınıflamanın içerisinden gelmekte hem de yapılaşma sürecinde olan bir sınıflamayı inşa etmektedir.

yaşadıkları çevreden kopuk olan sosyal ve kültürel bir dünyayı temsil etmektedir. Bu sebeple, okullar tarafından talep edilen bilişsel becerilere, tutumlara ve akademik değerleri destekleyen deneyimlere sahip olmayan alt sınıf kökenli çocuklar, okula başladıklarında genellikle kendilerine alışık olmadıkları bir ortamda bulurlar. Üst sınıf ya da egemen sınıf kökenlerinden gelen çocuklar ev ve okulun etkileri arasındaki olumlu etkileşimden faydalanırken dezavantajlı sınıf kökenlerinden gelenler zorluklarla karşılaşacaklardır (Yanıklar, 2010: 126-127).

1.3. Eğitim Harcamaları, Gelir ve Eşitlik İlişkisi: Ampirik Çalışmalar

Eğitim harcamaları, gelir ve gelir eşitsizliği ilişkisi, birçok etkene bağlı olarak değişmektedir. Bunlardan bazıları, hane halkının geliri, hane içerisinde bulunan kişi sayısı, ebeveynlerin eğitim seviyesi, hane halkının oturduğu bölge/yerleşim yeri, ailenin geçmişi, cinsiyet faktörü, okullaşma oranları vb. bireylerin eğitim alabilmeleri ve gelecekte istedikleri hayat koşullarını sağlayabilmeleri için önemli etkenlerden bir kaçıdır. Bu bölümde, yukarıda sayılan etkenler ele alınarak yapılan ampirik çalışmalar incelenecektir.

Bu konudaki erken çalışmalardan bir tanesini yapan Winegarden (1979) 32 ülkenin 1960'ların ortalarında gelirin büyüklüğüne göre farklılaşan gelir dağılımı ile eğitim başarısı seviyesini incelemiştir. Çalışma, yüksek okullaşma seviyelerinin, gelir dağılımı üzerinde eşitlikçi bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, gelir eşitsizliklerini azaltmak için eğitimin tek başına yeterli olmadığı, nüfus artışının da gelir eşitsizliklerini azaltmada önemli bir etken olduğu tespit edilmiştir (Winegarden, 1979: 86).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyine ve hükümetler tarafından yapılan eğitim harcamalarına göre farklılık gösteren eğitim ve gelir seviyeleri, bireyler arasında ki var olan eşitsizlikleri güçlendirmektedir. Bu konuda Ulrich (1998) Meksika üzerine yaptığı çalışmasında eğitim ve gelir eşitsizliğinin 1980-1994 döneminde nasıl değiştiğini incelemiştir. 1980-1994 döneminde gelir eşitsizliğinde belirgin bir artış gözlemlenmiş olup, daha az eğitilmiş olan yoksul Meksika halkı için gelir dağılımında gerilemeler tespit edilmiştir. Bu durum, hükümetler tarafından dağıtımı sağlanan politika kaynaklarının eğitime tahsis edilmesinde etkinlik özellikleri (yükseköğrenimle ilgili artan harcamaları desteklemek) ile eşitlik özellikleri (öğrenci harcamalarının her birine eşit olarak dağılımını tercih eder) arasında azalışları meydana getirmiştir. Çalışma Meksika'da dönem boyunca beşeri sermaye miktarının eğitim seviyesinde istenilen büyüme performansına ulaşamadığı ve eğitim düzeyinin hızla artmasına rağmen, gelir eşitsizliğinde belirgin bir artış yaşanmadığı tespit edilmiştir. Eğitime yönelik yapılan hükümet harcamaları, 1990'lı yılların başında önemli ölçüde yükselmiş, ayrıca

yükseköğretimdeki öğrenci başına düşen harcama miktarının, birincil düzeyde (ilköğretim) öğrenci başına yapılan harcama miktarı ile karşılaştırıldığında ise harcamaların belirgin bir şekilde daha adil dağıldığı tespit edilmiştir (Ulrich, 1998: 3).

Acemoğlu ve Pischke (2000) ebeveynlerin kaynaklarının/gelirlerinin, çocukların okul tercihlerinde etkili bir faktör olup olmadığını 1970-1990 dönemi için incelemiştir. Çalışmada, ailenin elde etmiş olduğu gelir seviyesinin çocukların okul kayıtları üzerinde önemli ölçüde etkili olduğu ve aile gelirinde meydana gelen % 10'luk bir artışın, dört yıllık bir üniversiteye devam etme olasılığını % 1,4 oranında arttırdığını ortaya koymuştur (Acemoğlu ve Pischke, 2000: 1).

Tilak (2002) Hindistan'da hane halklarının eğitim ile ilgili yapılan harcamaları İnsani Gelişme İndeksi (HDI) üzerine uygulamıştır. Hindistan'da düşük gelirli gruplar da dâhil olmak üzere devlet tarafından herkese açık olması beklenen, ilköğretim düzeyinde dahi hanelerin önemli miktarlarda harcama yaptıkları kanıtlanmıştır. Hane halklarının eğitim ile ilgili yapmış olduğu harcama kalemlerinin çoğunun üniforma, kalem ve ücretlerin oluşturduğu gözlemlenmiş olup hükümet tarafından karşılanması beklenen ilköğretim seviyesindeki harcama desteğinin bile alınamadığı Hindistan'da, bireylerin ilköğretim seviyesinde bile ciddi harcamalar yaptığı sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte, sosyo-ekonomik farklılıkların eğitim alanında ciddi farklılıklara yol açtığı belirlenmiştir. Devlet okullarına, devlet destekli okullara ve özel okullara devam eden çocuklara yapılan harcamalar arasında, önemli farklar bulunmaktadır. Hane halkı harcamalarının önemli belirleyicileri arasında hane halkı özellikleri, hane halkı gelirleri ve özellikle hane halkının eğitim düzeyi bulunmaktadır. Diğer önemli belirleyiciler ise, hane halkının demografik yükü (hane halkı büyüklüğü), kast ve dini inançları yer almaktadır. Genellikle, cinsiyetin, eğitimle ilgili hane halkı harcamalarının önemli bir belirleyicisi olduğuna inanılmaktadır. Hindistan bu durumu destekleyici niteliktedir. Çünkü yapılan araştırmada, hane içerisinde kız çocuklarına ayrılan eğitim harcaması miktarının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır (Tilak, 2002: 5).

Gylfason ve Zoega (2003) ise 1965-1998 yılları arasında 87 ülke için bütün gelir seviyelerinde orta öğretim okul kaydı, eğitimle ilgili yapılan kamu harcamaları ve kızların beklenen okula gitme süresi temel ölçüt olarak alınmıştır. Tüm gelir düzeylerinde 87 ülke verisinde, daha çok ve daha iyi eğitimin toplumsal eşitlik ve uyumun artmasıyla dolaylı ve doğrudan ekonomik büyümeyi teşvik ettiği tespit edilmiştir. Çalışmanın regresyon sonuçları bir yandan eğitim, büyüme ve eşitlik, diğer yandan literatürde var olan büyüme ve eşitlik değişkenleri arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Çalışma ikincil-okul kaydı ve eğitime yönelik kamu harcamasının doğrudan gelir eşitsizliği ile ilişki olduğunu

göstermektedir. Bununla birlikte, daha iyi eğitim artan sosyal eşitlik yoluyla ekonomik büyümeyi doğrudan destekler görünmektedir. Dahası kamu tarafından finanse edilen daha iyi eğitim gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltmaktadır (Gylfason ve Zoega, 2003: 577).

Machin ve Vignoles (2004) İngiltere özelinde 1958 ve 1970 doğumlu iki kuşak açısından yükseköğrenim ve aile geçmişi arasındaki ilişkiyi, eğitim ve ekonomik ilişkiler arasındaki bağı, gelir ve kuşaklar arası hareketliliğin boyutlarını ve bu boyutların zamanla nasıl değiştiğini araştırmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre, ebeveynin geliri, toplumsal sınıfı ve yükseköğrenim başarısı birbirleri ile güçlü bir bağa sahiptir. 1970'lerden 1990'lara gelindiğinde ebeveyn gelirinin önemi giderek artmıştır. Ayrıca, 1970'lilerin eğitim ve ekonomik durumunun, 1958'lilere kıyasla ebeveynlerin ekonomik durumlarına daha çok bağlı hale geldiği gözlemlenmiştir (Machin ve Vignoles, 2004: 126).

İngiltere için yapılan bir başka çalışmada (Blanden ve Gregg, 2004) 1950'lerin sonunda doğan çocuklar ile bundan 20 yıl sonra dünyaya gelen çocukların aile geçmişi ile eğitim düzeyi ilişkisinin nasıl değiştiği incelenmiştir. Çalışmada aile geçmişi ile çocukların eğitim düzeyi arasında güçlü bir bağ olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma, aile geçmişi (aile geliri ile ölçülen) ve eğitimsel kazanım arasındaki ilişkinin 1950'lerin sonunda doğan ve yirmi yıl sonra doğan çocuklar arasında arttığını göstermektedir. İngiltere'de ailelerin hane içerisindeki sayıları arttıkça gelirde düşüşler meydana gelmektedir. Ayrıca yoksul ailelerin çocuklarının, gelir seviyesi yüksek olan ailelerin çocuklarına göre eğitim seviyelerinin daha düşük olduğu ortaya çıkan bir diğer önemli sonuçtur. Eğitimin tamamlanması açısından değerlendirilen veriler, düşük gelirli ailelerin çocuklarının, daha varlıklı olan ailelerin çocuklarına göre tam zamanlı eğitimden çok daha erken yaşta ayrıldığını göstermektedir. Ayrıca düşük gelirli ailelerin çocuklarının, yüksek gelirli ailelerin çocuklarına nazaran daha az kurumsal nitelik kazandıklarını da göstermektedir. Son olarak ise gelirin eğitim kazanımlarıyla nedensel bir ilişkiye sahip olduğuna ulaşılmıştır (Blanden ve Gregg, 2004: 22).

Bir başka çalışmada ise Pose ve Tselios (2008) AB ülkelerini kapsayan 102 bölge için, gelir eşitsizliğinin belirleyicilerini ele almıştır. Çalışmada, orta ve üçüncül öğretimin orta eğitim ile birlikte eşitsizlik üzerinde kısa ve uzun vadede olumlu etkileri bulunmaktadır. Ayrıca eğitim ve gelir eşitsizliği arasında da güçlü bir ilişki vardır. Elde edilen bulgular, eğitim eşitsizliği ve gelir eşitsizliği arasında olumlu ve sağlam bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Şöyle ki, nüfusun yaşlanması, kadınların işgücüne katılımı, kentleşme, tarım ve sanayi gibi etkenler gelir eşitsizliğiyle negatif yönlü bir ilişkiye sahip iken, işsizlik ve

finans sektöründeki uzmanlaşmanın ise eşitsizlikle pozitif yönlü bir ilişki içinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Pose ve Tselios, 2008: 29-30).

Digdowniseiso (2009), 1996-2005 döneminde Endonezya'da bulunan 23 il için Gini katsayısı kullanarak, ekonomik büyümenin gelir eşitsizliği ve gelir dağılımı üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Sonuçlar, beşeri sermayesinin çokluğu ve dağılımının gelir dağılımı üzerinde dengesizlik yarattığını göstermektedir. Bununla birlikte, ekonomik büyümenin gelir dağılımını güçlü ve belirgin bir şekilde eşitlediği ve eşitlik ile büyüme arasındaki tamamlamıcılık ilişkisini desteklediği sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik büyümenin gelir eşitsizliği ve gelir dağılımı üzerinde sistematik bir etkisi olduğunu ve eğitim değişkenlerinin de ekonomik büyüme üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir (Digdowniseiso, 2009: 14-15).

Farooq (2010) ise Pakistan'da gelir eşitsizliği ile eğitimin ve okullaşmanın etkisini, 2004-2005 yılları için test etmiştir. Çalışmaya göre, Pakistan'da kadın ve erkek emek gücü arasındaki gelir dağılımı eşitsiz kurulmuştur. Gini katsayısı değerlerine göre ise kırsal ve kentsel kesimde gelir eşitsizliği sırasıyla 0,261 ve 0,341 iken, Pakistan'ın tamamı içinse 0,301 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen bir diğer önemli sonuç ise eğitim ile birlikte insanın ayrıcalık kazandığı ve gelirin dağılımında eğitim ve okulun oldukça etkili olduğudur (Farooq, 2010: 228).

Figueroa (2010), Peru'da 2003 yılı ulusal hane halkı araştırma verilerini kullanarak eğitimin, gelir eşitsizliklerini azaltıp azaltmadığı sorusuna yanıt aramıştır. Araştırma sonucunda, eğitimin bir eşitleme sistemi olmadığı sonucuna varılmıştır. Çünkü toplumsal gruplar arasındaki ekonomik ve politik varlıkların dağılımı (yüksek derecede eşitsizlik) ve toplumun faktör kaynaklarına (aşırı nüfus) ilişkin doğuştan var olan eşitsizliklerin ciddi derece yüksek olduğu tespit edilmiştir (Figueroa, 2010: 128).

Yukarıda özetlenen ampirik çalışmalarında gösterdiği gibi, eğitim harcamaları, gelir, bireylerin sosyo ekonomik statüleri arasında yakın bir ilişkili bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, ebeveynlerin geçmişleri, eğitim seviyeleri, bir işte çalışma durumları, yaşamlarını sürdürdükleri yerleşim yerleri de çocukların eğitime devamları için önemli belirleyicilerdendir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE EĞİTİM HARCAMALARI VE GELİR İLİŞKİSİ

2.1. Türkiye’de Eğitim Harcamaları, Gelir ve Eşitlik İlişkisi

Türkiye’de eğitim sistemi ve eğitim politikalarının değişimi ekonominin piyasa yönlü yeniden yapılandırılmasına paralel olarak 1980 sonrasında hızlanmıştır. Bununla birlikte, 1990’ların sonrasında itibaren yaşanan gelişmelerle eğitim sistemindeki değişim ve dönüşüm 2000’li yıllarda da devam etmiştir. Bu çerçevede, Türkiye’de eğitim sisteminin değişimi 1997/1998 yılında zorunlu eğitimin 5 yıldan 8 yıla çıkarılması ile başlamıştır. Devamında 2005/2006 yılında ortaöğretim 3 yıldan 4 yıla, 2011/2012 yılında ise 4+4+4 eğitim sistemine geçilmiştir. 2012/2013 eğitim öğretim yılında da 4+4+4 eğitim sistemi ile zorunlu eğitim yılı 12 yıla çıkarılmıştır. 21. yüzyılda Türkiye’de eğitimin gerek içeriğin de, gerekse eğitim sürelerinde meydana gelen değişikliklerle en son halini 30 Mart 2012 tarihinde onaylanan ve 2012-2013 öğrenim yılı başında uygulamaya konan 4+4+4 eğitim sistemi ile almıştır. 4+4+4 eğitim sistemi ile birlikte, “222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile zorunlu eğitim ortaöğretim sonuna kadar uzatılmıştır. Daha önce uygulanan kanun ile 8 yıl olan zorunlu eğitim, yeni düzenlemelerle 12 yıla kadar uzatılmıştır.

1980 sonrasında uygulamaya konulan neo-liberal iktisat politikaları ile kamu harcamalarının azaltılması, daha önce kamusal olarak sunulan mal ve hizmetlerin ticarileştirilmesi ve özel sektöre bırakılması bu sürecin temel özellikleridir. Neoliberal anlayış öncesinde bir bedel ödemedi kamusal olarak sağlanan eğitim, zamanla bir bedel karşılığında elde edilen bir gereksinim haline gelmiştir. Bu durum eğitime ulaşmada kamu hizmetinin yerini gelirin almasına yol açmaktadır.

Neo-liberal iktisat politikaları ile birlikte, bireylerin eğitime ulaşması ve eğitim sürecinde süreklilik kazanması gelir seviyelerine bağlı olarak değişiklik göstermeye başlamıştır. Bu ise, gelir seviyesi yüksek olan bireylere, piyasa içerisinde, birden fazla bulunan eğitim kurumlarını seçme şansını getirirken, gelir seviyesi düşük olan bireylere ise, var olan kurumları seçme şansı bırakmadan kendisine en az maliyete gelen eğitim kurumlarında eğitim görmelerini zorunlu kılmaktadır. Böylece, bireyler eğitim süresi boyunca öğrenim göreceği kurumu belirleyerek hem kendi geleceğini hem de eğitimin piyasa içerisinde ki ekonomik boyutunu şekillendirmiş olacaktır.

Eğitim alanında yaşanan piyasalaşmanın en önemli argümanlarından bir tanesi devletin eğitime harcayabileceği kaynakların yetersiz olduğu ve bu yüzden özel kesimi

desteklemesi gerektiği yönünde olmuştur. Ancak bütün bu vurgulara rağmen, zaman içinde özel kesimin yoğun olarak devlet desteği almış ya da ileride alabilmesi için bir dizi düzenleme yapılmıştır. Özel okulların gelişmesi için en büyük maddi destek, devlet tarafından verilmiştir. Türkiye’de bir taraftan kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki olumsuz ilişkiye işaret eden kesimler, diğer yandan özel okulların teşviki için gerekli düzenlemeleri yapmışlardır. (Ercan, 1998b: 32-33).

Eğitimde gerçekleştirilen özelleştirme süreçleri devlet okulları dışında ortaya çıkan kurumların, piyasa içerisinde giderek çoğalmasına, eğitim ve gelirin birbirinden ayrılmaz iki kavram olmasına zemin hazırlamıştır. Eğitim sisteminde rekabet ortamı yaratan özelleştirmeler ve akabinde uygulamaya konulan iktisadi politikalar, eğitimin vatandaşlar tarafından elde edilmesini, gelire bağlı hale getirmiştir. Eşitlikçi yaklaşımdan uzak olan bu ilerleyiş, yüksek gelire sahip olanlar ile düşük gelire sahip olanlar arasında hem eğitim farkını arttırmış hem de gelirin eşitsiz bir şekilde dağılmasına neden olmuştur.

Eğitimde özelleştirme, en yaygın olarak, geçmişte kamu örgütlerince sunulan eğitim hizmetinin, özel sermaye ile kurulan örgütlerce veya yine kamu örgütlerince, fakat bir fiyat karşılığı sunulması anlamında kullanılmaktadır. Bu, eğitim hizmetini piyasa koşullarına açmak anlamına gelmektedir. Tüm ekonomik faaliyet alanlarında, neoliberal politikaların bir uzantısı olarak işletilen özelleştirme süreci, eğitim açısından çok ciddi sonuçlar getirmektedir. Söz konusu süreç, eğitim hizmetinden yararlanabilme konusunda çeşitli toplumsal kesimlerin önünde var olan engelleri daha da artırarak (bu kesimleri, eğitimin yol açtığı geleceğe dönük bireysel getirilerden yoksun bırakarak), gelir ve servet dağılımındaki var olan eşitsizliği yeniden üretmekte ve bu nedenle de hem genel olarak toplumsal eşitsizlikleri, hem de bu yolla eğitimsel eşitsizlikleri derinleştirmektedir (Ünal ve Özsoy, 1999: 34).

Bireyin, eğitim ile birlikte elde etmiş olduğu bilgi birikiminin her bir birey için aynı seviyede olması mümkün değildir. Şöyle ki, eğitim süreci boyunca her birey için farklılaşan algılama boyutu, yetenek seviyesi, başlangıç koşulları, içinde bulunulan sosyo-ekonomik ve sosyo-demografik yapı bireyin eğitim süreci boyunca elde edeceği entelektüel birikimi olumlu yahut olumsuz şekilde etkileyecektir. Eğitim seviyelerinin farklılaşması ve eğitim sonrasında alınan bilginin bireylere göre değişiklik göstermesi beraberinde gelir eşitsizliği sorununu ortaya çıkaracaktır. Bu sorun ise diğer bir sorunu doğurarak eğitime erişimin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesini önleyecektir.

Özel eğitim kurumlarının, gelir seviyesi yüksek olan gruplar içerisinde seçilmesi eğitimin para ile satın alınabilme düşüncesini meşrulaştırmaktadır. Bu ise, daha iyi eğitim kurumuna gitmek isteyen bireylerin piyasa içerisinde giderek artmakta olan dershaneleri ve

özel ders taleplerini arttırmıştır. Büyükcan (2015), Türkiye’de sınav ekonomisinin oluşmasında sınavlara girmek için alınan ücretlerin ikinci planda olması gerektiğini vurgular çünkü önemli olan sınava girebilmek için yeterli donanımına erişmek üzere yapılan ek harcamalardır. Yapılan ek harcamalar ise dershaneler ve özel ders aracılığı ile yapılmaktadır. Türkiye’de eğitim sisteminin sürekli değişkenlik göstermesi, sınav sistemi içerisinde belirlenen konuların, kapsamların farklılaşması, öğrencilerin belirli konulara yönelmesini sağlayıp ve kapsam dışı kalan dersler ve konulara karşı ilgisizliklerin artmasına sebep olmuştur. Ayrıca, okul sonrasında özel eğitim kurumlarından alınan destekler ise, okulların ikinci plana atmasına sebep olmaktadır (Büyükcan, 2015: 68-70)

Eğitimin özel sermaye tarafından sunulması, kalitesini bir tarafa bıraksak bile, maliyet açısından toplumun geniş kesimlerince yüklenilmesi mümkün olmayan bir hizmet olduğu; özellikle neo liberal politikaların kaynakları yoğun olarak sermaye kesimine aktardığı ve bu anlamda bölüşümün giderek dengesizleştiği göz önüne alındığında, eğitimin özelleştirilmesinin geniş kesimlerin eğitim hizmetinden yararlanamamaları anlamına gelecektir (Ercan, 1998b: 35).

Türkiye’de neredeyse eğitimin her aşamasının özel kurumlar tarafından da verilebilir hale gelmesi, eğitimin para ile elde edilebilir bir unsur olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur. Bu ise, daha iyi gelir seviyesine ve fırsatlara sahip olan bireylerin her koşulda diğer bireylerden daha iyi eğitim alma şansını doğuracaktır. Böylece, bireyler arasında ulaşılması istenilen eğitim ve gelir eşitliği düşüncesi gerçeklikten uzak, uygulanabilirliği zor bir düşünce olmaktadır.

2.2 Türkiye’de Eğitim Harcamaları, Gelir ve Eşitlik İlişkisi: Ampirik Literatür

Türkiye’de eğitim, harcama, gelir ve eşitsizlik ilişkisini gerek teorik gerekse ampirik olarak ele alan çalışmalar son dönemde artmakla birlikte oldukça sınırlıdır. Bu nedenle tezde eğitime erişim, eğitimi etkileyen faktörler, okullaşma, gelir ve eğitim eşitsizliği gibi daha geniş çerçevede yapılan çalışmalar ele alınmaktadır.

Türkiye’de eğitim ekonomisi konusunda önemli çalışmalar yapmış isimlerden bir tanesi A. Tansel’dir. Tansel (2002) 14-19 yaş grubu çocuklar ile lise düzeyinde eğitim gören 19-20 yaş grubundaki çocukların okullaşma becerilerini belirleyen faktörleri araştırmış, okullaşma düzeyinin, hane halkının kalıcı geliri ile yakından ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kız öğrencilerinin okullaşması için yapılan gelirin etkisi, üç okul düzeyinde de erkek öğrencilerden daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Hem erkek hem de kız çocuklarının okutulması ebeveynlerin eğitim seviyeleri ile güçlü bir şekilde ilişkili bulunmuştur. Ebeveynlerin eğitim seviyelerinin, okullaşma oranına etkisi kız çocuklarında

erkek çocuklarına nazaran daha fazla olduğu gözlenmektedir. Bölgesel açıdan metropol merkezlerine olan mesafeler hem kız hem de erkek çocukları için okul başarısında olumsuz bir etkiye sahiptir. Bölgesel metro merkezlerine veya İstanbul gibi bir mega merkeze daha kolay ulaşıldığı durumlarda okullaşma olasılığı artmaktadır (Tansel, 2002: 467).

Sarı (2003) ise il bazında (Bolu ve Düzce) gelir dağılımı, istihdam, yoksulluk ve eğitim ilişkisini araştırmıştır. Çalışmaya göre, Bolu ilinde geliri en yüksek grubun toplam gelirinin, en yoksul grubun toplam gelirinin 12,7 katı, Düzce için 13,85 ve Türkiye geneli için ise 1,29 olduğunu tespit edilmiştir. Gelir dağılımı açısından Gini katsayısı Bolu ili için % 48 iken, Düzce ili için % 50 olarak hesaplanmıştır. Nüfusun eğitim alt gruplarına ayrıştırılması ile elde edilen bulgular, diğer öğretim kurumlarından mezun olanlar ile karşılaştırıldığında ise Düzce ilinde ilkokul mezunları, Bolu ilinde ise lise mezunları gelir eşitsizliğinde en büyük rolü oynayan grup olarak tespit edilmiştir. Genel olarak üniversite mezunları gelir dağılımını eşitleyici özelliğe sahipken, meslek edindirme okullarından mezun olanların ise gelir dağılımını bozucu etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (Sarı, 2003: 181-118).

Tansel ve Bircan (2004) Türkiye için özel ders giderlerini 1994 yılı hanehalkı harcama anketi sonuçlarını kullanarak analiz etmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen ilk bulgu, yüksek gelirli ve eğitim düzeyi yüksek olan ebeveynlere sahip hanelerde, özel derslere daha fazla kaynak ayrıldığı, özel ders harcamalarının kentsel alanlarda, kırsal alanlara kıyasla daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, gelişmiş ve gelişmemiş semtler ile gecekondu yerleşimleri arasında istatistiksel olarak önemli farklılıklar bulunmadığı, bunun ise kentsel alanlarda bulunan hane halklarının, içerisinde bulunduğu sosyo-ekonomik konumuna bakmaksızın, çocuklarını özel dershanelere gönderebilmek için önemli miktarda harcama yaptığının kanıtı niteliğindedir. Çocuklarını bu merkezlere gönderen hanelerin, tahmini olarak gelirlerinin ortalama % 1 ile % 15'ini harcadığı, böylece özel derslerin hane halkının bütçesinde lüks bir öğe olduğunu göstermiştir. Ebeveynlerin eğitim düzeyleri, özel eğitim harcamalarında, annenin eğitimi babanın eğitiminden daha büyük bir etkiye sahip olduğu, ayrıca baba ve annenin eğitim düzeyi arttıkça özel ders harcamalarının da arttığı tespit edilmiştir. Özel ders harcamalarının, hane halkı yaş seviyeleri ile birlikte azalan oranda arttığı ve kentsel bölgede yaşayan hanelerin, kırsal alanda yaşayan hanelerden daha fazla harcama yaptığı, ayrıca hane halkı özel ders harcamalarının, çocuk sayısı ile birlikte artan oranda azaldığında tespit edilmiştir (Tansel ve Bircan, 2004: 16-17).

Smits ve Hoşgör (2006) çalışmalarında ilk olarak 1978-1998 yıllarında 7-14 yaş grubundaki kız ve erkek çocuklarının okullara kayıt oranları üzerinde durmuşlardır. İkinci aşamada ise 1998 yılı için sosyo-ekonomik, demografik ve kültürel olarak ailenin

özelliklerine; bölgelere ve kentleşme derecesine göre de eğitime katılım oranlarının farklılaşması üzerinde durmuşlardır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre çocukların eğitime katılım oranının yüksek olduğu eğitim seviyesinin, ortaöğretim eğitim seviyesi olduğu tespit edilmiştir. 1998 yılı itibarı ile 13-14 yaş grubundaki kızların yarısından fazlasının ve erkeklerin üçte birinin okula gitmediği gözlemlenmiş ve kız çocuklarının birincil eğitime katılımı için her iki ebeveynin de eğitimi, hanede bulunan kardeş sayısı ve annenin Türkçe konuşabilmesinin önemli birer unsur olduğu da tespit edilmiştir. Annenin ilkokulu bitirdiğinde veya babanın orta öğretime devam etmesi durumunda, 9-11 yaşlarındaki bir kız çocuğunun ilkokula gitme olasılığını daha da artırdığını, bu durumun; erkek çocukları için birincil katılımı etkileyen bir faktör olmadığını erkek çocukları için etkili olan faktörlerin, hanenin geliri ve hane içerisinde bulunan diğer erkek kardeşlerin varlığı olduğu belirlenmiştir (Smits ve Hoşgör, 2006: 557-558).

Tomul (2007) eğitime katılım ve aile geliri arasındaki ilişkiyi 18-23 yaş arasındaki kadın ve erkekleri temel alarak incelemiştir. Hane Halkı Bütçe Anketi verilerinden hareketle yapılan çalışmada yüksek gelir düzeyine sahip olan ailelerin çocuklarının, eğitime katılımının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Erkek ve kadınların eğitime katılımında ve elde ettikleri gelir seviyelerinde farklılıklar gözlemlenmiş ve bütün bölgelerde ve bütün gelir gruplarında erkeklerin eğitime katılım oranının, kadınların eğitime katılım oranından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre gelir artışının en fazla kadınların eğitimi üzerinde etkili olduğu gözlenmiştir. Gelir artışının eğitime katılım üzerindeki etkisinin bölgelere ve cinsiyete göre farklılık gösterdiği ve gelir artışının İç Anadolu ve Ege Bölgelerindeki 18-23 yaş kadın nüfusun eğitime katılımı üzerinde en fazla etkiyi gösterdiği tespit edilmiştir. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ise kadınların eğitime katılımı üzerinde gelirin etkisinin daha düşük olduğunu sonucuna varılmıştır (Tomul, 2007: 122).

Duman (2008) 1987-2005 döneminde eğitim değişkenleri ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yazar Türkiye’de eşitsizliğin azaltılmasının büyük ölçüde yüksek eğitime erişimden kaynaklandığını öne sürmektedir. Ancak, gelir grupları arasında eğitimin dağılımı yüksektir ve yakın zamanda zengin ve yoksul hane halklarının eğitim harcamaları arasındaki artan bir boşluk vardır. İlk ve orta eğitimin özel ve sosyal getirileri Türkiye’de oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Bu alanlara yönelik daha fazla harcama eğitim ve gelir farklılıklarını artırabililecektir. Duman’ın 1987, 1994 ile 2005 yıllarını karşılaştırarak yaptığı hesaplamaya göre, Türkiye’de en zengin ile en fakir sosyo ekonomik kesimler arasındaki eğitim düzeyleri arasında geniş bir açık vardır. 1987 yılında en düşük

%20'lik gelir diliminde yer alan kesimlerde üniversite mezuniyeti oranı % 0.75 iken, bu oran en zengin % 20'lik kesim için % 18,36'dır. 2005 yılına gelindiğinde en yoksul % 20'lik kesimin üniversite mezuniyeti % 0.50'e gerilerken, en zengin % 20 içindeki üniversite mezuniyeti oranı % 27.73'e yükselmiştir. Bu durum diğer eğitim düzeyleri içinde geçerlidir. Yüksek eğitim düzeyleri ile yüksek gelir arasında bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır (Duman, 2008: 376). Gelir eşitsizliği Türkiye'de önemli bir problemdir ve eğitim fırsatları ve okula erişim gelir dağılımı ile yakından ilgilidir. Türkiye örneğinde yüksek eğitimin özel getirisi toplumsal getirisinden daha fazladır. Daha da önemlisi, orta düzey (ortaokul-lise) okul mezuniyeti benzer getiri oranlarına sahiptir. Bu nedenle, orta düzey eğitime yönelik harcamalar hem bireysel hem de toplumsal gelir kategorilerini etkilemektedir. Yoksul hane halklarının temel ve orta düzey eğitim için yeterli kaynakları olmadığında, bu kesimlerin çocuklarının üniversite eğitimine ulaşmaları da zorlaşmaktadır (Duman, 2008: 382).

Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu (2009) tarafından yapılan çalışmada ISSP⁵ tarafından 45 ülke için hazırlanan toplumsal eşitsizlik soru cetveli Türkiye'ye uyarlanmıştır. Çalışma toplumsal eşitsizlik sorununu ortaya koymak için 65 ilin il, ilçe, merkez ve kırsal alanlarda gerçekleştirilmiş, 1569 adet 18 yaş üzeri nüfus ile görüşmeler yapmıştır. Araştırma deneklerin dörtte biri bireyin iş bulmasını doğru kişileri tanımasının, sekizde biri ise hırslı olmanın ve iyi eğitim görmüş ebeveynlere sahip olmanın etkili ve önemli olduğunu iddia etmektedir. Varlıklı bir ailede doğup büyümenin hayatta başarılı olmak için etkili olduğunu söyleyen denek sayısı ise üçte ikidir. Cinsiyet, etnik köken ve mezhep gibi doğuştan kazanılan diğer kültürel öğelerin hayatta başarılı olmak için önemli olduğunu düşünenler, deneklerin sadece dörtte birini oluşturmaktadır. Hırs, çok çalışma, iyi eğitilmiş olma gibi kişisel çaba gibi unsurların yanı sıra ailevi ve yakın çevrenin sağladığı olanaklar hayatta başarılı olmak için önemli görülürken cinsiyet, etnisite ve mezhep hayatta başarılı olmak için aynı düzeyde öneme sahip görülmektedir. Deneklerin % 57'si, sadece en iyi liselere devam edebilen bir azınlığın üniversite eğitimi alma şansının yüksek olduğunu, diğerlerinin ise lise sonrası eğitim alma şansının azaldığını söylemektedir. Deneklerin % 48'i Türkiye'de sadece zenginlerin üniversite eğitimi maliyetlerini karşılayacağı kanısındadır. Denekler bireylerarası kazanç farklılıklarının % 92 oranı ile hayatta başarılı olmak için en önemli etken olduğunu kabul etmektedir. Ortaya çıkan gelir dağılımı adaletsizliğinin giderilmesi için ise deneklerin büyük bir çoğunluğu hükümet politikalarının bu aşamada yapılması gereken en kalıcı çözüm olduğunu düşünmektedir (Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2009: 13-19).

⁵International Social Survey Programme

Ekinci (2009) Türkiye’de bulunan üç üniversitede (Hacettepe, Cumhuriyet ve Erciyes) bireysel, kamusal ve toplam birim öğrenci maliyetlerini belirlemek ve bu maliyetleri oluşturan bileşenleri ortaya koymak için, 2007-2008 döneminde eğitim gören (tıp, diş hekimliği, eczacılık, mühendislik, eğitim, fen-edebiyat, güzel sanatlar ve iktisadi ve idari bilimler) 3330 birinci sınıf öğrencisini kapsayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Cumhuriyet Üniversitesi öğrencilerinin ortalama 4,435 TL, Erciyes Üniversitesi öğrencilerinin ortalama 4,833 TL, Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin ise ortalama 4,180 TL ve her üç üniversite birlikte alındığında, öğrencilerin ortalama 4,475 TL harcama yaptıkları belirlenmiştir. Araştırma kapsamındaki öğrencilerin neredeyse tamamı, üniversiteye hazırlık harcaması yaptığını ve bu harcamaların hane halkı gelirleriyle karşılaştırıldığında ise önemli miktarlara ulaştığını ifade etmiştir. Öğrencilerin ailelerinin hane halkı gelirleriyle, yaptıkları harcamalar arasında olumlu bir ilişki tespit edilmiş olup genel olarak bireysel öğrenci harcamalarının ve maliyetlerinin payının kamusal harcamalar ve maliyetlerinden daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, öğrencilerin eğitim hizmetlerinden yararlanmak için katlandıkları maliyetlerin, eğitim hizmetlerinin üretilmesi için katlanılan maliyetten fazla olduğu sonucuna varılmıştır (Ekinci, 2009: 127-132).

Yapılan araştırmalar eğitimin gelir ile bağlantılı olması nedeniyle cinsiyet eşitsizliklerini de tetiklediğini göstermektedir. Bakış vd., (2009) 2003 yılı TÜİK verilerinden hareketle yaptığı hesaplamalara göre, ülkenin doğusundan batısına doğru gidildikçe cinsiyet eşitsizliği azalmaktadır. Bölgelere göre değişiklik gösteren geleneksel yapı ve sosyo ekonomik durum, hane halklarının eğitime devam açısından erkeğin okula devamını desteklemektedir. Bunun nedeni ise gelirin büyüklüğüne göre eğitim harcamalarının farklılaşmasıdır. Şöyle ki, hane içerisinde okula devam eden birey sayısı arttıkça aileler okula devam edecek bireyi seçme konusunda erkek çocuklarını tercih etmektedir. Bakış vd., (2009) Türkiye’de eğitime erişimin, eğitimin zorunlu olduğu ilköğretim seviyesin de bile, özellikle kız çocukları için, çeşitli zorluklar içermektedir. Bunun nedenleri arasında ise geleneksel toplumsal ilişkilerin varlığının korunması, gelir düşüklüğü, eğitimin beceri/vasıf kazandırması olduğu belirtilmiştir. Gelir düşüklüğünün, özellikle zorunlu eğitimin sonrasında eğitime katılımdaki önemli karar değişkenlerinden biridir. Yoksulluk riski yüksek, düşük gelirli ailelerde ebeveynlerin yanı sıra çocukların da işgücü piyasasına girmek veya aile içi işbölümünde sorumluluk almak zorunda kalması, çocukların eğitimden erken yaşta uzaklaşmasına zemin hazırlamaktadır (Bakış vd., 2009: 22).

Keskin ve Turna (2010) ise Rize ili için ailelerin devlet ya da özel okul tercihlerini etkileyen faktörlerin neler olduğunun ve bu faktörlerin okul tercihlerini nasıl ve hangi yönde

etkilediğinin ekonometrik yönden test etmiştir. Rize ili merkezindeki özel ya da devlet okullarında (ilköğretim) okumakta olan 288 öğrencinin ailelerine anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre; ailelerin aylık toplam geliri arttıkça, babanın yaşı ilerledikçe ve annenin mesleki kariyeri yükseldikçe devlet okulları daha fazla tercih edilmektedir. Ailelerin toplam gelirden, okulda okuyan çocuğa ayırdıkları miktar arttıkça, babaların mesleki kariyerleri yükseldikçe ve annelerin maaşları yükseldikçe devlet okulları daha az tercih edilmektedir. Elde edilen bulgular sonucunda ailelerin okul tercihlerinde sosyo-ekonomik ve demografik faktörlerin önemli olduğu sonucuna varılmıştır (Keskin ve Turna, 2010: 421-424).

Tomul (2011) bir diğer çalışmasında 1975-2000 yılları arasında Türkiye genelindeki tüm bölgelerde 25 yaş ve üstü kişilerde eğitimde var olan eşitsizlikler ile okul öncesi eğitim ortalaması arasındaki ilişki incelemiştir. Çalışmanın sonuçlara göre, Türkiye'de 1975-2000 yılları arasındaki tüm bölgelerde 25 yaş ve üstündeki nüfusun eğitim düzeyi artmış ve tüm bölgelerdeki erkeklerin eğitim düzeyi tüm bölgelerdeki kadınların eğitim düzeyinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, kadınların 1975 yılında statülerinde var olan eşitsizlik sorununun 2000 yılına gelindiğinde daha da fazla olduğu tespit edilmiştir (Tomul, 2011: 141).

Üniversite eğitime yapılan yatırımların bireysel getirisi üzerinde duran Özsoy ve Sürmeli (2012) ise Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nden (lisans düzeyinde eğitim veren edebiyat, eğitim, hukuk, iletişim ve İİBF) mezun olan öğrencilerin üniversite eğitimi için yaptıkları yatırımın bireysel getiri oranını hesaplamıştır. Çalışma 1999-2009 yılları arasında mezun olan bireyleri kapsamaktadır. Araştırmaya katılan 342 bireyin aylık ortalama net gelirleri incelendiğinde mezun olduğu fakülte ve bölüme, yaşa, deneyime, cinsiyete, çalıştığı sektöre, lisansüstü eğitim alıp almadıklarına bakılmaksızın kazandığı ortalama net gelir 2,194 lira olarak tespit edilmiştir. Fakülte ayırımına gidildiğinde ise sonuçlar üniversite eğitiminden en yüksek kazancı elde edenlerin 2,690 TL ile hukuk fakültesi mezunları olduğu belirlenmiştir. Daha sonra ise sırasıyla 2,616 TL ile hukuk fakültesini iletişim bilimleri fakültesi mezunları izlemektedir. İ.İ.B.F. mezunları 2,272 TL ile üçüncü sırada yer almaktadır. Eğitim fakültesi ve edebiyat fakültesi ise sırasıyla 1,887 TL ve 1,611 TL gelirle son sırada yer almaktadır (Özsoy ve Sürmeli, 2012: 77).

Susanlı (2013) 2004-2008 dönemi için Hane Halkı Bütçe Anketi kullanılarak Türkiye'de hane halkı eğitim harcamalarının, cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Çalışmaya göre, eğitilmiş ebeveynlere sahip olan hanelerde eğitim harcamalarına olan talebin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. 6-14 ve 15-19 yaş grubu için kızlar, erkeklerden eğitimde daha fazla yer almakta ve hane halkı bütçesinden daha fazla pay

almaktadır. Ayrıca, hem kentsel hem de kırsal alandaki bulgular, Türkiye hane halkının, eğitim harcamalarının tahsis edilmesinde erkekleri desteklemediğini göstermektedir. Aksine, 2006 yılında ortaokul yaş grubundaki kızların aynı yaş grubundaki erkeklerden daha fazla eğitim kaynağı aldığı tespit edilmiştir (Susanlı, 2013: 275-276).

Ulusoy ve Yolcu (2014) 2011-2012 öğretim yılı için farklı sosyo-ekonomik ortamlarda yer alan 6 ilköğretim okulundan 707 aileden oluşan veri setini kullanarak eğitim harcaması ve eğitim harcamalarını etkileyen unsurları araştırmıştır. Çalışmadan elde edilen ilk bulgu, çocukları ilköğretim düzeyinde bulunan ebeveynlerin bu düzeyde harcamalar yaptıklarını ve bu harcamaların okulla ilgili değişkenlere göre önemli ölçüde farklılaşmasıdır. Ayrıca doğrudan eğitim harcamalarının toplam eğitim harcamaları içindeki payı % 70,2 iken, gıda, barınma, cep telefonu, giyim vb. için bu pay % 29,2 olarak tespit edilmiştir. Çalışmadan elde edilen ikinci bulgu ise, annenin ve babanın mesleğinin hane halkı eğitim harcamaların da belirleyici olduğudur. Bu ise gelir seviyesi düşük olan ailelerin çocuklarının eğitim seviyelerinin düşük olması anlamına gelmektedir. Annelerin meslekleri göz önünde bulundurulduğunda ise, düşük statülü mesleklerde çalışan annelerin, yüksek statülü meslekler de çalışan annelere göre daha az eğitim harcaması yaptığı gözlenmektedir. Ayrıca, ebeveynler en fazla harcamayı sekizinci sınıfa devam eden çocuklar için yapmaktadır. Bunun nedeni ise, sekizinci sınıfın çocukların akademik olarak bir ilerleme kaydetmek için seçkin liselere gitmenin son adımını oluşturmasıdır. Bu süreçte ebeveynlerin kamu okullarında verilen eğitim hizmetlerinden memnun kalmadığı için fazla harcama yapmaktadır. Düşük sosyo-ekonomik gruptan olan annenin ve babanın, eğitimin toplumsal hareketliliği için kritik bir alan oluşturduğu tespit edilmiştir (Ulusoy ve Yolcu, 2014: 1105-1109).

Kılıç (2014) 2006 yılında yapılmış olan hane halkı Bütçe Anketi verilerini kullanarak eğitimsel eşitsizlikleri, toplumsal tabakalaşma temelinde araştırmıştır. Çalışmada, yetişkin nüfusun eğitim düzeyinin, cinsiyetle ve elde edilen gelirle; eğitim çağındaki çocukların ise eğitim kademeleri itibarıyla okullaşma oranlarının cinsiyetle ve hanedeki kişi başına düşen ortalama gelirle ilişkileri toplumsal tabakalaşma açısından ele alınmaktadır. Çalışmaya dair birinci bulgu, en eğitilmiş sınıf katmanının nitelikli emekçiler ve kentli profesyonellerin olduğunu ortaya koymuştur. En eğitimsizlerin ise tarım emekçisi olduğu ve bütün toplumsal sınıf katmanlarında kadınlar erkelerden daha düşük bir eğitim seviyesine sahiptir. Elde edilen ikinci bulgu ise ilköğretim çağındaki bulunan, okullaşma oranı en yüksek olan çocukların, kentli profesyonel haneden gelen çocukların olmasıdır. Söz konusu toplumsal sınıf katmanından gelen çocuklarda okullaşma oranı % 100 olurken, onları % 98,1 ile küçük burjuva katmanından gelen çocuklar izlemektedir. İlköğretim kademesinde üçüncü en yüksek

okullaşma oranına sahip toplumsal sınıf katmanın ise % 97,1 ile emekçi çocuklardır. İlköğretim kademesinde okullaşma oranının en düşük olduğu kesim % 90 okullaşma oranı ile rantıye sınıfı iken bu kesimi % 94,9 okullaşma oranı ile küçük kapitalist hanelerden gelen çocuklar izlemektedir. Okullaşma oranı en düşük üçüncü toplumsal sınıf katmanı ise % 95,2 ile köylü haneden gelen çocuklardır (Kılıç, 2014: 255-257).

Bir diğer çalışmasında Tansel (2013) Türkiye’de özel dershanelerin ve ortaöğretim okullarının illere göre adaletli bir biçimde dağılıp dağılmadığını ve kademeli eğitimin sistemi içerisinde özel dershanelerin nerede yer aldığını ele almıştır. Tansel’e göre Türkiye’de özel dershanelerin ve ortaöğretim okullarının varlığı, ilden ile ciddi farklılık göstermektedir. Ülkenin daha çok Doğu ve Güneydoğu Bölgesinde yer alan illerde özel dershanelerin ve ortaöğretim okullarının daha düşük niteliklere sahiptir. Ortaöğretim çağındaki çocuklardan özel dershanelere giden öğrenciler ile ortaöğretime devam eden öğrencilerin sayısının, bazı illerde daha düşük olmasına rağmen, bazı illerde oldukça yüksektir. Bu durum ise, bölgelerarası gerçekleşen önemli eşitsizliklerin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Tansel, 2013: 20).

Çiftçi ve Kangallı (2015) 2011-2012 eğitim öğretim dönemi için Denizli il ölçeğinde, üniversite sınavına giren lise son sınıf öğrencilerinin, anne ve babalarının eğitim seviyesi ve gelir dağılımı ilişkisini incelemiştir. Çalışmaya göre eğitim seviyesi ve gelir arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Denizli ilinde eğitim düzeyi yükseldikçe hane halklarının ortalama gelirleri artmaktadır. Annenin eğitim düzeyinin gelir dağılımı üzerinde önemli bir etkisi olmazken, babanın eğitim düzeyinin gelir dağılımı üzerinde etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Çiftçi ve Kangallı, 2015: 146).

Acar vd., (2016) üç farklı yıla ait Hane halkı Bütçe Anketlerini kullanarak, hane halkı eğitim harcamalarının belirleyicilerini bulmayı amaçlamıştır. Çalışma sonucunda, geliri en düşük olan yoksul grup için, eğitimin harcama esnekliği genellikle sıfır ile bir arasında değişkenlik göstermiştir. Başka bir deyişle, hane halkının eğitim bütçe payı, hane halkı gelirindeki yüzde bir artışa karşılık olarak yüzde birin altına düşmektedir. Bu durum orta gelirli için daha büyük bir aralığı göstermektedir. Ayrıca, hane halkının eğitim düzeyinin çocukların eğitim harcamaları üzerinde giderek daha olumlu bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Üst-orta gelir grubundaki hane reisleri, lise ve üniversite eğitimi alan üst gelir grupları genellikle daha fazla eğitim harcaması yaptığı gözlemlenmiştir (Acar vd., 2016: 34-35).

Bayar ve İlhan (2016) Hane halkı Bütçe Anketi verilerini kullanarak eğitim harcamalarının, farklı gelir gruplarında etkisinin olup olmadığını araştırmıştır. Bulgular, hane

halkı gelir seviyesinin yükselmesinin doğrudan eğitim harcamalarının yükselmesine yol açtığını göstermektedir. Ayrıca, iyi bir beşeri sermayeye sahip olan hanelerin çocukları için eğitime daha fazla para harcadığı tespit edilmiştir. Ancak, 2002 yılı için, eğitim harcamalarının gelir esnekliği, yoksul hanelerde, zengin hanelere kıyasla daha yüksektir. Bu ise yoksul hanelerin, eğitim harcamalarına göre gelir değişikliklerine daha duyarlı oldukları yönünde yorumlanabilir (Bayar ve İlhan, 2016: 83).

Türkiye’de eğitim, gelir, harcama ve eğitimi etkileyen unsurların tespit edilmesine yönelik literatür yıllar içinde eğitim ve gelir ilişkisinin güçlendiğini göstermektedir. Eğitimin ailenin geçmişinden, ebeveynlerinin eğitime bakış açısı ve eğitim seviyesinden, ebeveynlerin meslek ve gelir seviyelerinden, cinsiyetlerinden ve hane içerisinde okula devam eden kişi sayısı vb. birçok unsurdan etkilendiği gözlenmektedir.

2.3. Türkiye’de Eğitim Harcamaları Göstergeleri

Bu bölümde, MEB ve TÜİK tarafından hazırlanmış olan Türkiye’de yıllar itibari ile gerçekleşen temel eğitim göstergeleri, kamu ve özel eğitim harcamaları ile gelir dağılımına ilişkin veriler aktarılmıştır.

Tablo 2.1 Türkiye’de Kamu Eğitim Harcamaları (2000-2017)

	MEB Bütçesi		Toplam Eğitim Bütçesi (MEB+YÖK+Üniversiteler)	
	Merkezi Yönetim Bütçesine Oranı (%)	GSYH Oranı (%)	Merkezi Yönetim Bütçesine Oranı (%)	GSYH Oranı (%)
2000	7,17	2,01	9,4	2,64
2001	8,37	1,68	11,2	2,25
2002	7,61	2,13	10,1	2,84
2003	6,91	2,24	9,2	2,99
2004	8,53	2,21	10,79	2,91
2005	9,53	2,29	12,85	3,09
2006	9,50	2,18	12,81	2,96
2007	10,42	2,53	13,63	3,31
2008	10,30	2,41	13,58	3,18
2009	10,47	2,88	13,81	3,80
2010	9,84	2,57	13,10	3,42
2011	10,91	2,63	14,59	3,52
2012	11,16	2,77	14,79	3,67
2013	11,76	3,03	15,52	4,02
2014	12,81	3,24	16,70	4,23
2015	13,11	3,19	17,02	4,14
2016	13,38	3,55	17,51	4,65

2017	13.18	3.54	17.15	4.60
------	-------	------	-------	------

Kaynak: MEB, 2016/2017 Milli Eğitim İstatistikleri

Tablo 2.1’de Türkiye’de kamu tarafından yapılan eğitim harcamaları oranı ve GSYH’ye oranı verilmiştir. MEB bütçesinin Merkezi Yönetim Bütçesine oranı 2000 yılında 7,17 iken bu oran 2010’da % 9,84’e, 2017 yılında ise % 13,18’e yükselmiştir. MEB bütçesinin milli gelire oranı ise 2000 yılında %2,01 iken, 2010 yılında %2,57’ye 2017 yılında ise % 3,54’e çıkmıştır. MEB, YÖK ve üniversiteleri kapsayan toplam eğitim bütçesinin Merkezi Yönetim Bütçesi içindeki payı 2000 yılında % 9,4 iken bu oran 2010 yılında % 13,10’a, 2017’de ise % 17,15’e yükselmiştir. Toplam kamu eğitim harcamalarının milli gelir içindeki payı ise 2000-2017 döneminde % 2,64’ten % 4,60’a çıkmıştır.

Tablo 2.1 2011-2017 Yılları Arası Hane Halkları Tarafından Eğitim Düzeylerine Göre Yapılan Harcamalar (Milyon, TL)

Eğitim Düzeyi	Yıl	Toplam Devlet	Hane Halkları	Özel Tüzel Kişilikler	Uluslararası Kaynaklar
Toplam	2011	22169	13782	8123	264
	2012	28786	18230	10258	298
	2013	32458	19433	12555	470
	2014	38479	23613	14416	450
	2015	41114	24832	15927	355
	2016	49200	29989	18713	498
	2017	56343	33593	22220	530
Okul Öncesi	2011	1226	896	330	-
	2012	1631	1202	429	-
	2013	1751	1272	479	-
	2014	2173	1565	607	1
	2015	2084	1469	614	1
	2016	2642	1820	821	1
	2017	3199	2073	1124	2
İlkokul	2011	3977	2376	1601	-
	2012	5000	3088	1911	1
	2013	5391	3377	2014	-
	2014	6294	4087	2202	5
	2015	6397	4721	1665	11
	2016	7139	5172	1959	8
	2017	7719	5631	2076	12
Ortaokul	2011	3671	2542	1129	-
	2012	5009	3405	1604	-
	2013	5452	3572	1880	-
	2014	6619	4574	2036	9
	2015	6757	5230	1512	15
	2016	8897	6947	1939	11
	2017	9699	7531	2151	17
Ortaöğretim(Genel+Mesleki)	2011	6893	4874	2014	5
	2012	8739	6142	2566	31
	2013	10045	6578	3297	170
	2014	11920	7983	3818	119
	2015	13297	7865	5358	74
	2016	16040	9836	6123	81
	2017	19632	11269	8269	94
Yüksek Öğretim	2011	6203	3094	3050	59

	2012	8409	4394	3749	266
	2013	9820	4634	4886	300
	2014	11472	5403	5753	316
	2015	12579	5547	6778	254
	2016	14482	6215	7871	396
	2017	16096	7090	8601	405

Kaynak: TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri, 2016

Tablo 2.2'ye göre yıllar itibariyle hane halkları, özel tüzel kişilikler ve uluslararası kaynaklar tarafından yapılan eğitim harcamaları her yıl bir önce yıla göre artış göstermektedir. Hane halklarının en yüksek eğitim harcaması yaptığı eğitim kurumu 2017 yılında Ortaöğretim (Genel+Mesleki) seviyesinde 11,269 TL olarak gerçekleşmiştir. Toplam özel harcamaların en yüksek olduğu eğitim kurumu ise 2017 yılında yine Ortaöğretim (Genel+Mesleki) seviyesinde 19,632 TL olarak gerçekleşmiştir. Hane halklarının en düşük eğitim harcaması yaptığı eğitim kademesi ise 2011 yılında okul öncesi eğitim kurumu 896 TL olarak belirlenmiştir. Toplam özel harcamaların en düşük olduğu eğitim kademesi ise 2011 yılında 1,226 TL ile yine okul öncesi eğitim olarak belirlenmiştir.

Tablo 2.2 2011-2017 Yılları Arası Eğitim Düzeylerine Göre Yapılan Eğitim Harcaması (Milyon, TL)

Yıl	Harcama Türleri	Toplam	Okulöncesi	İlkokul	Ortaokul	Ortaöğretim	Yükseköğretim
2011	Eğitim Harcaması	77308	4126	16938	12506	18255	25482
	Öğrenci Başına Yapılan Harcama	4008	3528	2631	2754	3838	10697
2012	Eğitim Harcaması	93041	4972	19153	16446	22208	30262
	Öğrenci Başına Yapılan Harcama	4729	4461	3229	3189	4532	11766
2013	Eğitim Harcaması	106041	5313	20354	19369	26797	34207
	Öğrenci Başına Yapılan Harcama	5242	4980	3646	3513	5104	12157
2014	Eğitim Harcaması	122741	6587	23542	22621	30444	39547
	Öğrenci Başına Yapılan Harcama	5941	5893	4288	4222	5453	12707
2015	Eğitim Harcaması	135249	7222	25530	24243	34998	43256
	Öğrenci Başına Yapılan Harcama	6426	6078	4736	4628	6075	12463
2016	Eğitim Harcaması	160733	9035	28227	30168	42325	50978
	Öğrenci Başına Yapılan	7498	7062	5505	5569	7256	13487

	Harcama						
2017	Eğitim Harcaması	176452	10487	29211	32599	50347	53808
	Öğrenci Başına Yapılan Harcama	8111	7328	5782	5846	8750	13652

Kaynak: TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri, 2016

Tablo 2.3'e göre yıllar itibariyle toplam eğitim harcamaları ve öğrenci başına yapılan eğitim harcamaları her yıl bir önceki yıla göre artış göstermiştir. 2011-2017 döneminde toplam eğitim harcaması % 128 oranında artış göstermiştir. Okul düzeyleri açısından bakıldığında en fazla artış gösteren ortaokul ve ortaöğretim olmuştur. 2011-2017 döneminde bu iki okul düzeyindeki eğitim harcaması artışı sırasıyla % 160 ve % 175 düzeyindedir. Öğrenci başına eğitim harcamaları da artış eğilimi içindedir. Öğrenci başına toplam eğitim harcaması 2011-2017 döneminde % 102 düzeyinde artmıştır. Öğrenci başına yapılan eğitim harcaması içinde en yüksek artış oranında sahip okul düzeyi ortaöğretim (% 127) ve ilkokuldur (% 119).

Tablo 2.3 Hane halkının temel gelir kaynağına göre toplam harcama içinde eğitim harcamasının payı (% , 2002-2017)

Yıl	Toplam	Maaş/Ücret geliri	Müteşebbis Gelir	Gayrimenkul Ve Menkul Kıymet Geliri	Emeklilik Geliri	Diğer Karşılıksız Gelirler
2002	1,3	1,6	0,9	2,2	1,0	1,4
2003	2,0	2,2	2,1	3,1	1,1	1,5
2004	2,1	1,9	2,4	1,0	1,4	4,7
2005	1,9	2,2	1,7	1,3	1,4	1,9
2006	2,1	2,2	2,3	3,1	1,6	2,1
2007	2,5	2,9	2,5	0,6	1,3	3,3
2008	2,0	1,7	2,9	2,8	1,4	1,9
2009	1,9	1,8	2,2	4,0	1,2	1,7
2010	2,0	2,0	2,3	3,7	1,5	1,8
2011	2,0	2,1	2,2	2,6	1,4	1,7
2012	2,3	2,2	3,0	6,4	1,0	2,1
2013	2,4	2,3	3,0	4,9	1,3	1,7
2014	2,4	2,3	3,5	5,0	1,1	2,5
2015	2,2	2,1	3,7	1,5	1,0	1,3
2016	2,3	2,3	3,0	3,0	1,1	2,0
2017	2,3	2,2	3,5	3,4	1,1	1,6

Kaynak: TÜİK, Hane halkı Bütçe Araştırması, 2016

*Toplam Tüketim Harcaması Her Yıl İçin 100,0 Olarak Alınmıştır.

Tablo 2.4'te hanehalklarının gelir kaynaklarına göre eğitim harcama paylarını göstermektedir. Müteşebbis geliri ve menkul ve gayrimenkul sermaye geliri elde eden hanehalklarının görece olarak diğer gruplara nazaran daha yüksek eğitim harcaması yaptıkları söylenebilir. Emeklilik geliri elde eden hanehalkları dönem boyunca % 1-1,6 düzeyinde eğitim harcama payına sahip olduğu gözlenmektedir. Maaş ve ücret geliri elde eden

hanehakları ise dönem boyunca % 2 civarında bir eğitim harcaması yapmıştır. Tüm yıllar içerisinde en yüksek gerçekleşen eğitim harcaması payı 2012 yılında % 6,4 ile gayrimenkul ve menkul kıymet gelirine sahip olan bireyler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2.4 Gelire Göre Sıralı % 20'lik Grupların Eğitim Harcaması İçindeki Payları (% , 2002-2017)

Yıl	1.%20	2.%20	3.%20	4.%20	5.%20
2002	2,6	6,1	8,7	20,4	62,2
2003	1,2	4,5	8,3	23,0	45,5
2004	2,3	5,4	10,2	22,5	59,6
2005	3,2	4,8	11,6	23,2	57,1
2006	2,1	9,5	12,9	21,6	53,9
2007	2,0	5,3	12,4	17,0	63,4
2008	3,3	6,5	14,0	19,6	56,6
2009	3,2	4,9	11,9	19,7	60,4
2010	3,3	6,3	10,7	19,4	60,2
2011	3,3	5,2	11,0	18,2	62,3
2012	2,3	5,6	9,0	16,3	66,8
2013	2,5	6,2	10,8	17,1	63,5
2014	2,2	5,6	10,6	16,9	64,7
2015	1,6	4,3	8,6	16,6	68,9
2016	2,4	4,8	9,7	22,7	44,5
2017	2,8	5,2	10,4	18,0	63,6

Kaynak: TÜİK, Hane halkı Bütçe Araştırması, 2016

* Eğitim Harcamaları Toplamı Her Yıl İçin 100 Olarak Alınmıştır.

Tablo 2.5 gelire göre sıralı %20'lik grupların eğitim harcaması içindeki paylarını göstermektedir. Buna göre Türkiye’de eğitim harcamalarının % 65-85 kadarı en yüksek gelir dilimine sahip gruplar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu durum dönem boyunca fazla değişiklik göstermemiştir. Öyle ki, 2002 yılında ilk üç gelir dilimindeki grupların eğitim harcaması payı % 17,4 iken bu oran 2017 yılında sadece % 18,4’e yükselmiştir. Bu rakamlar en alttaki 2 gelir grubunun eğitim harcaması payının dönem boyunca sadece % 10 düzeyinde olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak sıralı gelir dilimleri dikkate alındığında, gelir diliminin üst kısmındaki hanelerin daha yüksek eğitim harcaması payına sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 2.5 Gelire Göre Sıralı %20'lik Gruplarda Eğitim Harcamaları (2002-2017)

Yıl	Toplam	1.%20	2.%20	3.%20	4.%20	5.%20
2002	1,3	0,4	0,6	0,7	1,2	2,2
2003	2,0	0,3	0,7	1,0	1,5	3,4
2004	2,1	0,5	0,9	1,2	2,1	3,3
2005	1,9	0,7	0,7	1,2	1,9	2,9
2006	2,1	0,5	1,5	1,6	2,0	3,1
2007	2,5	0,5	1,0	1,7	1,8	4,4
2008	2,0	0,7	0,9	1,5	1,7	3,0
2009	1,9	0,7	0,7	1,2	1,6	3,1
2010	2,0	0,8	0,9	1,2	1,7	3,4
2011	2,0	0,7	0,8	1,3	1,6	3,4
2012	2,3	0,6	0,9	1,2	1,7	4,1
2013	2,4	0,7	1,1	1,4	1,8	4,0

2014	2,4	0,6	1,0	1,4	1,8	4,2
2015	2,2	0,4	0,7	1,1	1,6	3,9
2016	2,3	0,6	0,8	1,3	1,5	4,1
2017	2,3	0,7	0,9	1,4	1,8	3,9

Kaynak: TÜİK, Hane halkı Bütçe Araştırması, 2017

*Toplam Tüketim Harcaması Her Yıl, Her % 20'lik Dilim İçin 100,0 Olarak Alınmıştır.

Tablo 2.6'da sıralı % 20'lik grupların toplam harcamaları içindeki eğitim harcama payını göstermektedir. Buna göre en alt dilimden en üst dilime gidildikçe toplam harcamalar içinde eğitim harcamasının payı artmaktadır. Öyle ki, 1. gelir dilimindeki kesimlerin toplam harcamalar içinde eğitim harcama payı dönem boyunca % 1'in altında kalmıştır. Buna karşın en yüksek gelir dilimindeki kesimlerin eğitim harcama payı değişmekle birlikte, dönem başında % 2,2 iken dönem sonunda bu oran % 3,9'a yükselmiştir. Toplumsal yapıda orta sınıflar olarak ifade edilen 3. ve 4. gelir dilimindeki kesimlerin toplam harcama içinde eğitim harcama paylarının yıllar itibariyle istikrarlı seyrettiği gözlenmektedir.

Tablo 2.6 2011-2017 Finans Kaynağı ve Eğitim Düzeylerine Göre Eğitim Harcamaları, (Milyon TL)

Eğitim Düzeyi	Yıl	Toplam	Toplam Devlet	Toplam Özel	% Kamu	% Özel
Toplam	2011	81478	59309	22169	72,79	27,20
	2012	98169	69383	28786	70,67	29,32
	2013	111682	79224	32458	70,93	29,06
	2014	129153	90674	38479	70,20	29,79
	2015	142726	101612	41114	71,19	28,80
	2016	170750	121550	49200	71,18	28,81
	2017	187831	131488	56343	70,00	29,99
Okul Öncesi	2011	4189	2963	1226	70,73	29,26
	2012	5042	3411	1631	67,65	32,34
	2013	5383	3632	1751	67,47	32,52
	2014	6664	4491	2173	67,39	32,60
	2015	7306	5222	2084	71,47	28,52
	2016	9144	6502	2642	71,10	28,89
	2017	10618	7419	3199	69,87	30,12
İlkokul	2011	17444	13467	3977	77,20	22,79
	2012	19716	14716	5000	74,63	25,36
	2013	20911	15520	5391	74,21	25,78
	2014	24111	17817	6294	73,89	26,10
	2015	26130	19733	6397	75,51	24,48
	2016	28922	21783	7139	75,31	24,68
	2017	29982	22263	7719	74,25	25,74
Ortaokul	2011	12863	9192	3671	71,46	28,53
	2012	16945	11936	5009	70,43	29,56
	2013	19895	14443	5452	72,59	27,40
	2014	23152	16533	6619	71,41	28,58
	2015	24803	18046	6757	72,75	27,24
	2016	30866	21969	8897	71,17	28,82
	2017	33421	23722	9699	70,97	29,02
Ortaöğretim (Genel+Mesleki)	2011	18994	12101	6893	63,70	36,29
	2012	23148	14409	8739	62,24	37,75
	2013	27827	17782	10045	63,90	36,09
	2014	31600	19680	11920	62,27	37,72
	2015	36358	23061	13297	63,42	36,57
	2016	43752	27712	16040	63,33	36,66
	2017	52251	32619	19632	62,42	37,57

Yükseköğretim	2011	27790	21587	6203	77,67	22,32
	2012	33320	24911	8409	74,76	25,23
	2013	37667	27847	9820	73,92	26,07
	2014	43625	32153	11472	73,70	26,29
	2015	48130	35551	12579	73,86	26,13
	2016	58066	43584	14482	75,05	24,94
	2017	61561	45465	16096	73,85	26,14

Kaynak: TÜİK, Hane halkı Bütçe Araştırması, 2017

*Toplam Devlet=Merkezi + Yerel, *Toplam Özel= Hane halkları+Özel Tüzel Kişilikler+ Uluslar arası Kaynaklar

*Toplam=Toplam Devlet + Toplam Özel

Tablo 2.7’de 2011-2017 yılları arasında finans kaynağına ve eğitim düzeylerine göre yapılan eğitim harcamaları gösterilmektedir. Devlet tarafından yapılan eğitim harcaması oranının en yüksek olduğu eğitim kurumu 2011 yılında % 77.67 ile yükseköğretim olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca devlet tarafından yıllar itibari ile azalma eğilimi gösteren eğitim seviyesi yükseköğretim olarak tespit edilmiştir. Özel kurumlar tarafından en fazla harcaması yapılan eğitim seviyesi orta öğretim, en az eğitim harcaması yapılan eğitim seviyesinin ise yükseköğretim olarak belirlenmiştir.

Tablo 2.8 Hane Halkı Tipine Göre Hane Halkı Tüketim Harcaması İçinde Eğitim Harcaması Payı, (% , 2002-2017)

Hane Tipi Yıl	Toplam	Tek Çocuklu	İki Çocuklu	Üç ve Daha Fazla Çocuklu	Çocuksuz	Ataerkil Veya Geniş Aile	Tek Yetişkinli	Bir arada Yaşayan Aile
2002	1.3	1.9	1.8	1.2	0.1	1.0	1.2	1.9
2003	2.0	1.7	3.2	2.0	1.0	0.9	2.6	0.7
2004	2.1	2.1	2.5	2.1	0.1	1.6	4.8	1.3
2005	1.9	1.5	3.1	2.2	0.2	1.4	1.7	1.2
2006	2.1	2.2	3.1	2.8	0.2	1.4	1.3	4.0
2007	2.5	2.1	5.0	2.6	0.2	1.3	1.9	0.3
2008	2.0	1.7	3.2	2.7	0.3	1.0	2.0	2.7
2009	1.9	1.8	3.0	2.2	0.7	1.2	1.2	2.1
2010	2.0	2.2	3.0	2.5	0.6	1.4	2.0	1.6
2011	2.0	2.1	3.1	2.3	0.6	1.4	1.8	1.4
2012	2.3	2.2	3.7	3.1	0.7	1.5	1.6	2.4
2013	2.4	2.3	3.9	3.0	0.6	1.5	1.6	3.1
2014	2.4	2.9	3.4	3.7	0.8	1.5	1.2	6.6
2015	2.2	2.7	3.7	2.4	0.5	1.6	0.9	3.1
2016	2.3	2.6	3.8	2.5	0.8	1.5	1.3	4.1
2017	2.3	2.7	3.6	2.8	0.8	1.4	1.8	3.3

Kaynak: TÜİK Eğitim İstatistikleri, 2016

Tablo 2.8’de hane halklarının tipine göre yapmış oldukları harcamalar içerisinde eğitim harcamaları oranı gösterilmektedir. Buna göre tek ve iki çocuklu aileler en fazla eğitim harcaması yapan hane tipini göstermektedir. Üç ve daha fazla çocuk sahibi olan hanehalklarının harcaması payı iki çocuklu ailelere oranla daha düşüktür. Bunun sebebini ise şu şekilde açıklamak mümkündür, hane içerisinde okula devam eden çocuk sayısı arttıkça maliyette ona oranla artacağı için hane halkları eğitim için daha az harcamaya başlamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEMSEL ÇERÇEVE: METODOLOJİK ARKA PLAN

3.1.Araştırmanın Metodolojisi

Çalışmanın bu bölümünde, yapılan araştırmanın kapsamı, problemi, alanı ve örneklem büyüklüğü, yöntemi, varsayımları, modeli, örnekleme, kullanılan ölçek türleri, bulguları ve yorumlarına verilecektir.

Araştırmada, Akdeniz Üniversitesi (akademik, idari ve sözleşmeli işçi) personelinin aylık gelir miktarı ve aylık yapmış olduğu eğitim harcama miktarı temel veri olarak ele alınmıştır. Böylelikle örnekleme oluşturan (akademik, idari ve sözleşmeli işçi) personelin elde etmiş olduğu gelir ve yapmış olduğu eğitim harcamaları ilişkilendirilerek analiz yapılmıştır.

Öncelikle, yapılan araştırma sonrasında elde edilen istatistiksel bulgular STATA ve SPSS programları birlikte kullanılarak betimsel istatistikler elde edilmiştir. Sonrasında örnekleme alınan bireylerin yapmış oldukları aylık eğitim harcama miktarının hangi etkenlere göre değişiklik gösterdiği en küçük kareler yöntemi kullanılarak açıklanmış olup devamında ise örnekleme alınan bireylerin, çocuklarını eğitim süresi boyunca özel eğitim kurumuna gönderme olasılıkları probit model kapsamında analiz edilmiştir.

Çalışmada, EKK ve Probit Regresyon modellerinin kullanılmasına ilişkin kısa bir açıklama yapmakta fayda vardır. Regresyon analizi bir değişkenin diğer değişkenler tarafından açıklanarak doğrusal bir model oluşturulması işlemini ifade etmektedir. Regresyon analizi içerisinde yer alan EKK regresyon modeli, bağımlı değişkenin sürekli ve normal dağılıma sahip olması sonucunda kullanılacak olan tahmin yöntemidir. Probit Regresyon modelinde ise, bağımlı değişken 0 veya 1 değişkenlerini alıyorsa probit analizi kullanılacaktır. Ayrıca, probit regresyon modelinde bağımlı ya da bağımsız değişkenler için sınırlayıcı bir kural bulunmamaktadır. Şöyleki, çalışma için belirlenen değişkenler nitel veya nicel olabilir (Mert, 2016:127).

Bu çalışmada, EKK regresyon modelinin kullanılmasının sebebi nicel bir değişkenin nitel değişkenler tarafından açıklanmak istenmesidir. Probit regresyon modelinin tercih edilmesi ise, değişkenler arasında herhangi bir sınırlama olmadan nitel ve nicel değişkenleri bir arada kullanarak elde edilen verileri yorumlamaktır.

3.1.1. Araştırmanın Kapsamı ve Problemi

Araştırma, Akdeniz Üniversitesi bünyesinde bulunan akademik personel, idari personel ve işçileri (sözleşmeli, vizeli ve sürekli) kapsamaktadır. (Tıp fakültesi kapsamında bulunan öğretim elemanları örnekleme dâhil edilmemiştir)⁶. Akdeniz Üniversitesi 2015-2016 yılı İdare Faaliyet Raporu'nun ortaya koyduğu idari ve akademik veriler incelenerek örneklemin büyüklüğü tespit edilmiştir.

Araştırmanın temel problemi ise eğitim harcamaları ile gelir arasında nasıl yönlü bir ilişki oluşunu belirlemektir. Araştırmanın amacı doğrultusunda Akdeniz Üniversitesi bünyesinde yer alan akademik personelin, idari personelin ve işçilerin (sözleşmeli, vizeli ve sürekli) anket çalışmasına dâhil edilmesi sonucunda şunlar hedeflenmektedir:

- Akdeniz Üniversitesinde anket çalışmasına dâhil edilen grupların bulundukları statü, unvan ve gelir seviyelerini belirlemek,
- Elde edilen gelirin, eğitim harcamalarını ve eğitim düzeyini ne seviyede etkilediği belirlemek,
- Ebeveynlerin eğitim seviyelerinin ve statülerinin, eğitim harcamaları ve eğitim kurumu tercihi üzerinde etkili olup olmadığını belirlemek,
- Hane halkı sayısının eğitim kurumu tercihlerinde belirleyici etken olup olmadığını belirlemek,
- Ebeveynlerin, çocuklarının eğitim kurumlarını belirlerken hangi faktörü göz önüne aldıklarını belirlemek.

3.1.2. Araştırmanın Alanı ve Örneklem Büyüklüğü

Akdeniz Üniversitesi bünyesinde çalışan bireyler kurum içinde bulundukları statülerine göre, akademik personel, idari personel ve işçiler (sözleşmeli, vizeli ve sürekli) olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Akdeniz Üniversitesi 2015-2016 yılı İdare Faaliyet Raporu'na göre bu gruba kayıtlı toplam kişi sayısı 4464'tür. Araştırmaya tıp fakültesi öğretim elemanları dâhil edilmediğinden araştırma için temel veri olarak sayılan toplam rakam 3785 olarak belirlenmiştir.

Çalışmada, farklı statülerde çalışan bireylerin sayısı Akdeniz Üniversitesinin 2015-2016 yılı faaliyet raporlarından yararlanılıp yüzdelik dilimler ve paylar hesaplanarak ortaya koyulmuştur.

⁶Tıp fakültesi öğretim elemanlarının çalışmaya dâhil edilmemesinin nedeni, elde edilen gelir grafiklerinin yapılan çalışma için ekonomik verileri sapmalara uğratmaması ve sağlıklı veri elde etmek adına çalışmaya dahil edilmemiştir.

Çalışma boyunca uygulanan anket sayısı 500 adet olup, daha sonra anketlerin tekrar incelenmesi ve değerlendirilmesi sonucunda, kullanılabilir anket sayısı 291 olarak belirlenmiştir. Anket çalışmasının sonucunda elde edilen bulgular, SPSS ve STATA programları kullanılarak istatistik analizi yapılmıştır.

3.1.3. Güvenirlik Testi

Araştırmanın kitlesi akademik, idari ve işçi olarak üç kesim olarak düşünülmüştür. Belirlenen üç tabaka için, ilk olarak Akdeniz Üniversitesi bünyesinde bulunan toplam akademik personel sayısı (tıp fakültesi hariç) 1730 olarak tespit edilmiştir. İkinci olarak idari personel için bu sayı 1894 ve işçiler içinse 161 olarak tespit edilmiştir. N1 (akademik) :1730, N2 (idari) :1894, N3 (işçi) :161 N (toplam kitle): 3785

$$n = \frac{[\sum_{h=1}^3 N_h S_h]^2}{N^2 D^2 + \sum N_h S_h^2} \quad (\text{Yamane, 2001: 170}).$$

Araştırmada, yukarıda verilen denklem kullanılarak her bir tabaka için örnekleme alınacak olan kişi sayısı belirlenmiştir. Yapılan işlemler sonrasında araştırmanın anlamlı ve güvenilir olabilmesi için toplam yapılması gereken anket sayısı ve her bir tabaka için yapılacak anket sayı belirlenmiştir. Toplam kitleden araştırmanın anlamlı ve güvenilir olabilmesi için yapılması gereken anket sayısı 197 adet olarak belirlenmiştir. Bu sayı akademik personel için 105, idari personel için 66 ve işçiler içinse 26 olarak tespit edilmiştir.

Araştırmada gerçekleştirilen anket sayılarının toplamı 291 adettir. Bu sayı akademik personel için 106, idari personel için 114 ve işçiler içinse ise 71 adet olarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada, eğitim harcaması 15 TL sapma ile tahmin edilmiş ve tahminin güvenilirliği hemen hemen kesin (% 99,7) olursa; d (duyarlılık) =15, Z=3 olarak alınmıştır.

Araştırmada tabakalı tesadüfî örnekleme ve Neyman dağılımı kullanılmıştır. Tabakalı tesadüfî örnekleme, yığının kesişmeyen ve tabaka adı verilen alt yığınlar bölünebileceğini göstermektedir. Yığının tabakalara ayrılması işlemine ve her bir tabakadan basit tesadüfî örnekler seçilip yığın parametrelerini tahmin etmek için bunların tek bir örnekleme birleştirilmesi işlemine tabakalı tesadüfî örnekleme denilmektedir (Yamane, 2001: 121).

Neyman dağılımı, oluşturulan büyük tabakadan ve daha heterojen tabakadan daha çok sayıda örnek birimi alınır. Örnekleme oluşturan tabakalardan, yığının en iyi temsil edecek örnek çapını belirlemek gerekmektedir. Böylece, örneklem büyüklüğünü belirlemek ve örnekleme oluşturan tabakalardan anlamlı olacak şekilde yığının belirleme işlemine Neyman dağılımı denilmektedir (Yamane, 2001: 164).

3.1.4. Araştırmanın Yöntemi, Varsayımları ve Modeli

Çalışmanın uygulama kısmında anket yöntemi ile veriler elde edilmiştir. Verilerin toplanmasında anket yöntemi kullanılmıştır. Soru formu hazırlandıktan sonra, anket sorularının anlaşılır olabilmesi ve cevaplardan sağlıklı sonuçlar alınabilmesi adına, anket yüz yüze görüşme yöntemi ile yapılmıştır.

- Araştırmada, bireylere yöneltilen anket sorularının araştırma için uygun olacağı varsayılmıştır.
- Araştırmada, bilimsel yöntemler uygulanarak objektif ve güvenilir olduğu varsayılmıştır.
- Ankete katılan bireylerin, anket sorularına samimi ve doğru cevap verdikleri varsayılmıştır.
- Anket soruları oluşturulurken, yapılan araştırmaların yeterli olduğu varsayılmıştır.

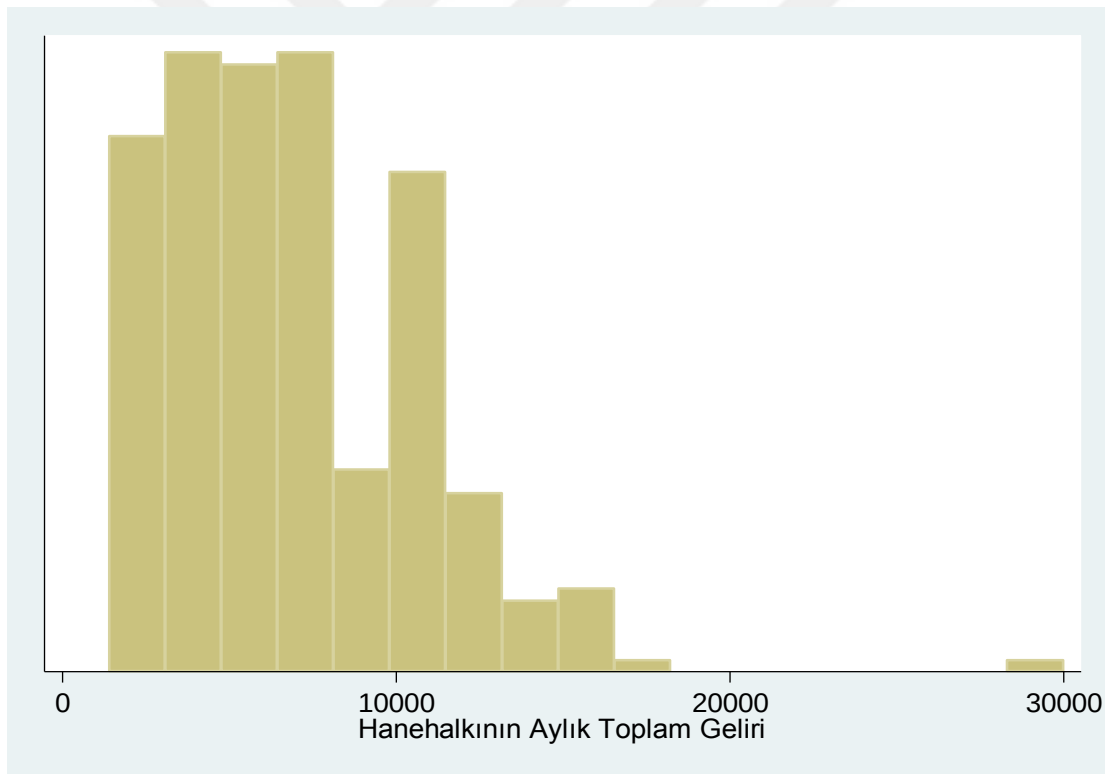
Araştırma kapsamında, “Eğitim Harcamalarının Belirleyicileri ve Gelirin Önemi: Akdeniz Üniversitesi Örneği” incelenmiştir. İncelenen araştırmada, var olan mevcut problem, bu problemlerle ilgili durumlar, değişkenleri ve değişkenlerle ilgili durumlar incelenmiştir. Böylelikle araştırmanın modeli, teorik araştırmalardan elde edilen bilgilerin, saha araştırması sonucunda, modelin geçerliliğini ve güvenilirliğini ortaya koymayı amaçlayan “uygulamalı araştırma” modeli olarak belirlenmiştir.

3.2. SPSS ve STATA Programlarında Betimsel İstatistiklerin Raporlanması ve Yorumlanması

Tablo 3.1 Hane Halklarının Toplam Aylık Gelirlerine Ait Betimsel İstatistikler

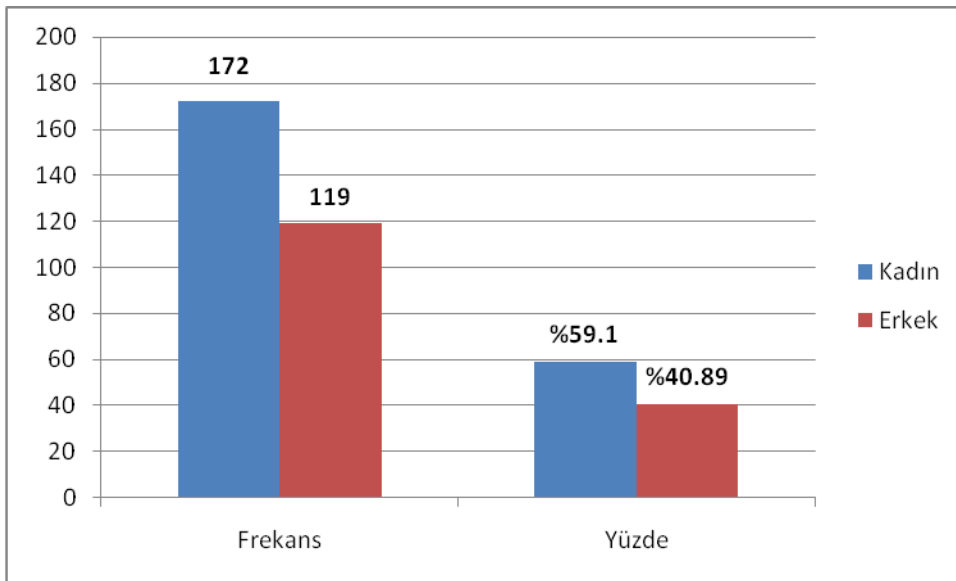
N	289
Ortalama	6826.851
Medyan	6200
Minimum	1400
Maksimum	30000
Birinci Kartil	4000
Üçüncü Kartil	9500
%5’lik Değer	2000
%95’lik Değer	13500
Standart Sapma	3708.833
Çarpıklık Katsayısı	1.24

Tablo 3.1’de hane halklarının toplam aylık gelirine ait betimsel istatistikler sergilenmektedir. Bulgulara göre Akdeniz Üniversitesi bünyesinde çalışan akademik, idari ve işçilere ait aylık ortalama gelir 6.826.851 TL, medyan geliri ise 6.200 TL’dir. En küçük hane geliri 1.400 TL iken en büyük hane geliri 30.000 TL’dir. Hane halklarının % 25’inin toplam aylık geliri 4.000 TL’nin, % 75’inin toplam geliri ise 9.500 TL’nin altındadır. Hane halklarının % 5’inin aylık geliri 2.000 TL’nin altındayken toplam aylık geliri 13.500 TL’nin üzerinde olan hane halklarının oranı ise sadece % 5 oranındadır. Elde edilen sonuçlara göre, hane halklarının aylık gelirlerinin belirli bir alanda toplandığı gözlenmektedir. Şöyle ki, elde edilen çarpıklık katsayısının pozitif yönlü çıkması bu durumu daha net şekilde ortaya koymaktadır. Çarpıklık katsayısı pozitif yönlü olduğundan gelir dağılımı sağa çarpık bir dağılım sergilemektedir. Bu durum grafik 3.1’de de görülmektedir.

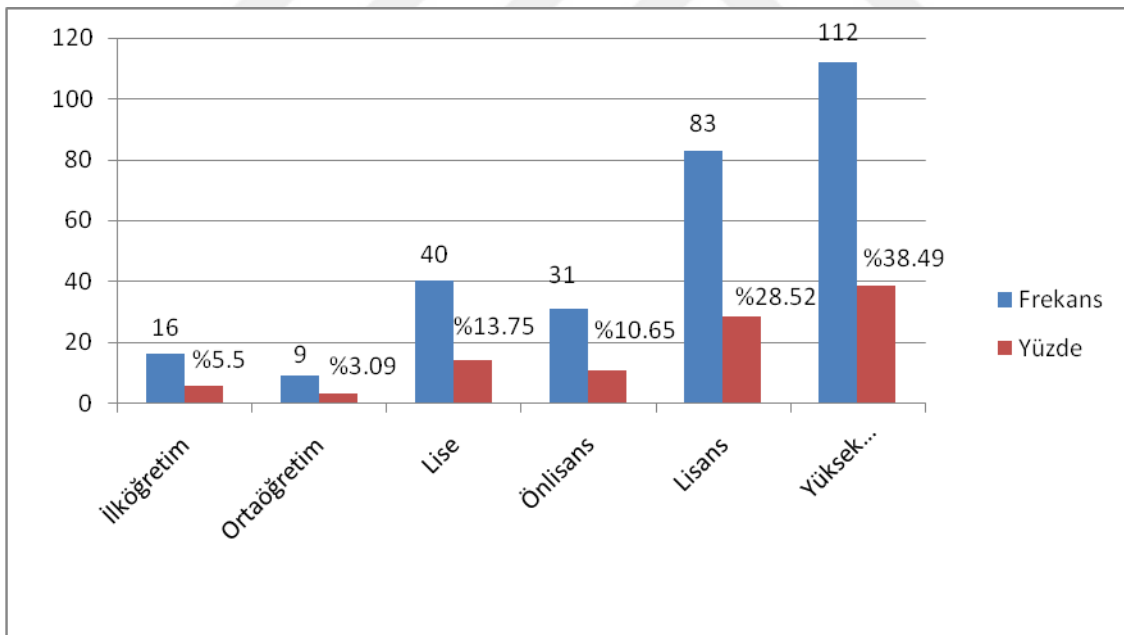
Grafik 3.1 Hane Halkı Toplam Aylık Gelir Dağılımı

Grafik 3.1’de de görüldüğü üzere hane halklarının toplam aylık gelir dağılımı sağa çarpık bir görünüm sergilemektedir. Yoğunluk düşük gelirli hanelerde ortalamanın solunda toplanmaktadır. Başka bir ifade ile geliri yüksek olan hanelerin oranı az iken, geliri ortalamanın altında olan hanelerin oranı görece fazladır.

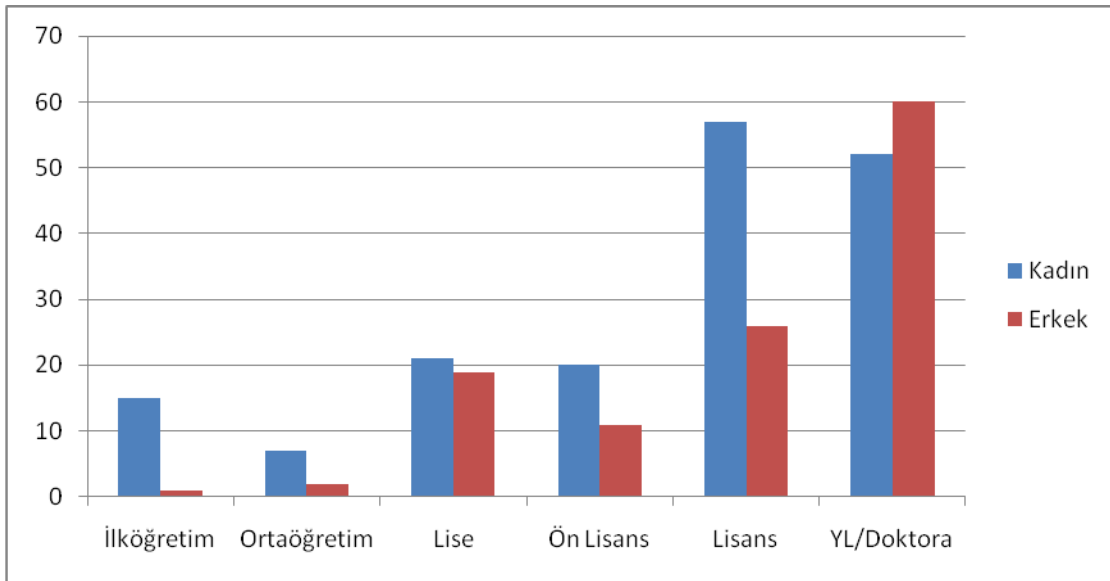
Grafik 3.2 Cinsiyet Dağılımı

Grafik 3.2’de örnekleme alınan bireylerin cinsiyet dağılımı gösterilmektedir. Örnekleme alınan bireylerin 172’sini kadınlar 119’unu ise erkekler oluşturmaktadır. Örnekleme alınan bireylerin % 59,1’i kadın % 40,89’u ise erkektir.

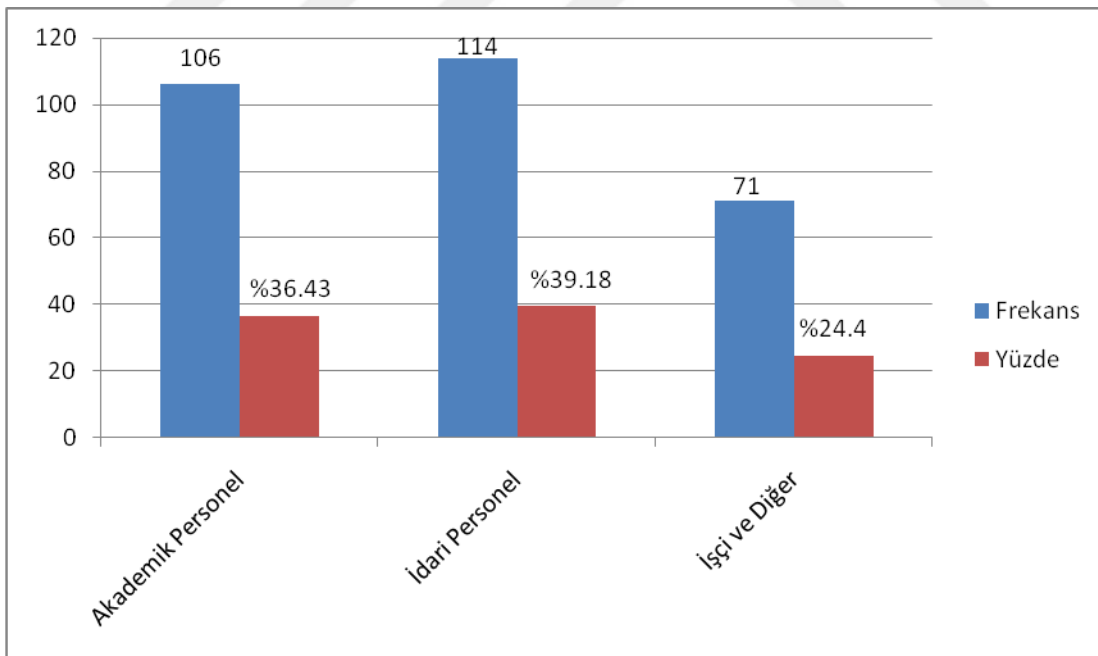
Grafik 3.3 Eğitim Seviyesi Dağılımı

Grafik 3.3’de örnekleme alınan bireylerin eğitim seviyeleri gösterilmektedir. Araştırmaya katılan 291 bireyin % 5,5’i ilköğretim, % 3,09’u ortaöğretim, % 13,75’i lise, % 10,65’i önlisans, % 28,52’si lisans ve % 38,49’u ise yüksek lisans/doktora mezunu olarak tespit edilmiştir.

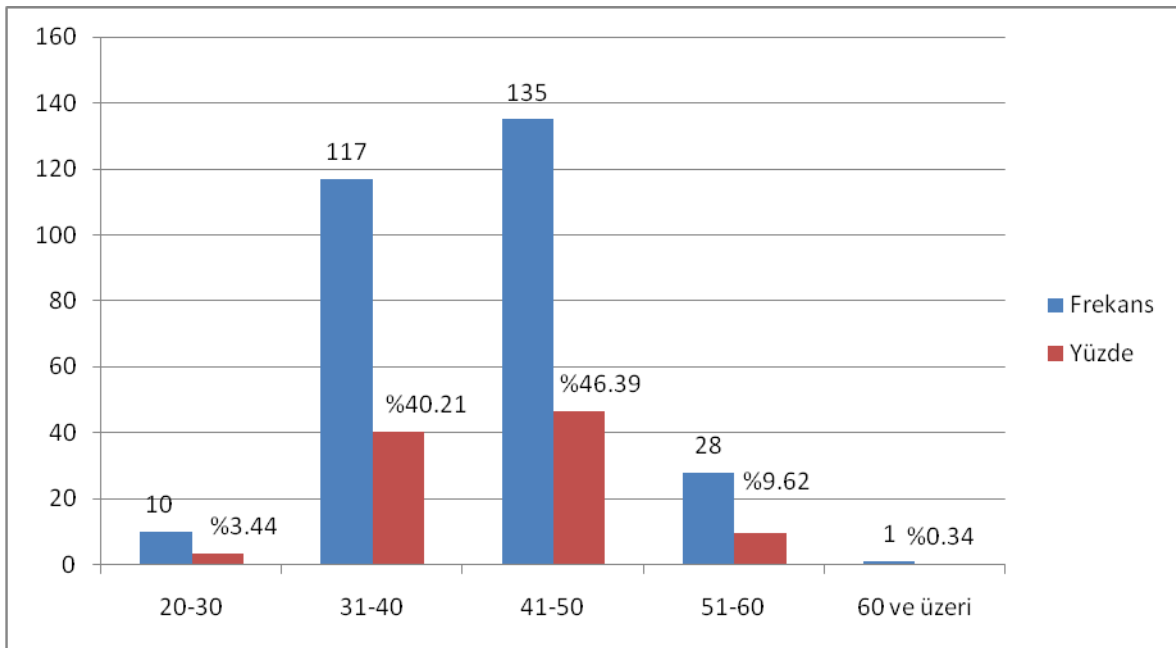
Grafik 3.4 Cinsiyete Göre Eğitim Dağılımı

Grafik 3.4'te örnekleme alınan 291 bireyin eğitim durumları cinsiyete göre gösterilmiştir. İlköğretim, ortaöğretim, lise, önlisans ve lisans mezuniyet belgesine sahip kadınlar erkeklere göre daha fazladır. Sadece yüksek lisans/doktora mezunu olan kişilerde erkeklerin sayısı kadınların sayısına göre fazladır.

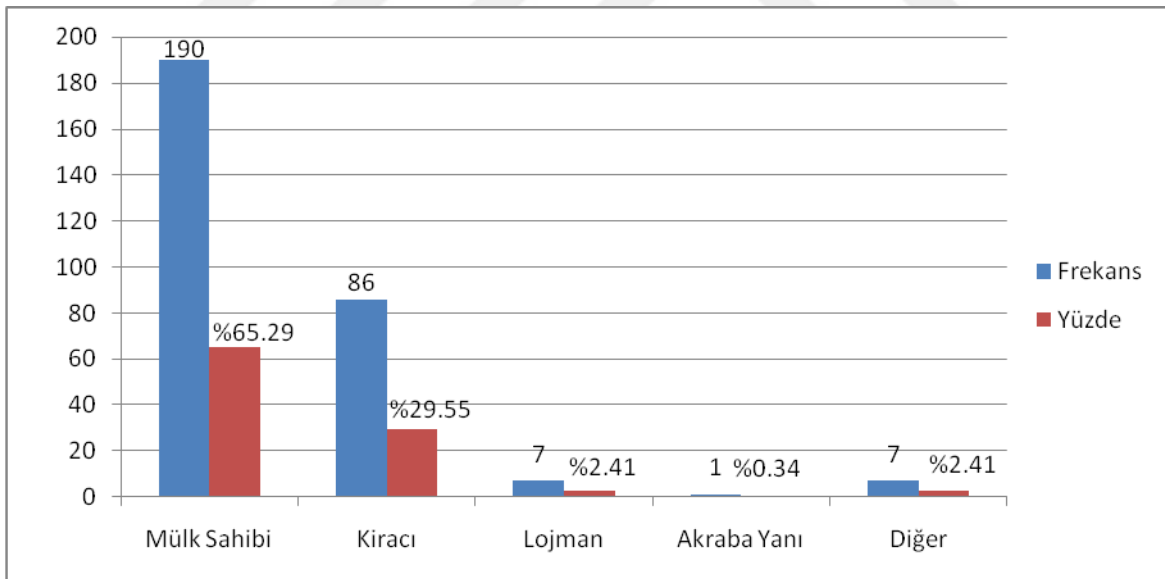
Grafik 3.5 Görev Türü Dağılımı

Grafik 3.5'de örnekleme alınan bireylerin Akdeniz Üniversitesi bünyesindeki görev türü dağılımı gösterilmektedir. Araştırma için örnekleme alınan 291 bireyin % 36,43'ünü akademik personel, % 39,18'ini idari personel ve % 24,4'ünü ise işçi ve diğer bireyler oluşturmaktadır.

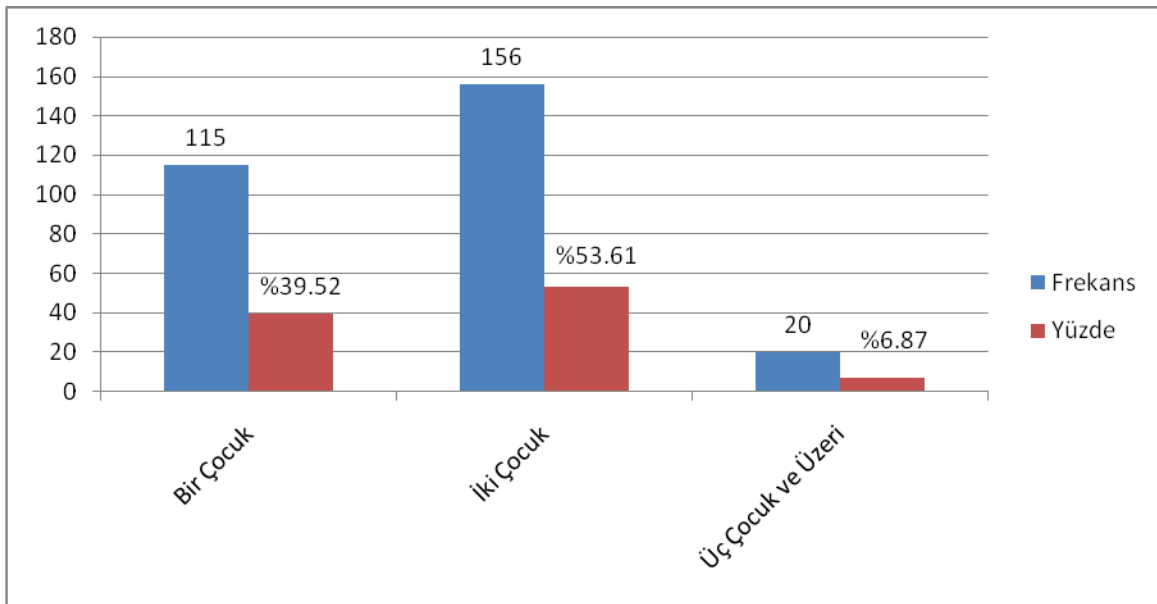
Grafik 3.6 Bireylerin Yaş Göre Dağılımı

Grafik 3.6’da örnekleme alınan 291 bireyin yaş dağılımı gösterilmektedir. En yüksek yaş aralığı % 46,39 ile 41-50 iken en düşük yaş aralığına sahip bireylerin oranı ise % 0,34 ile 60 ve üzeri yaş grubu oluşturmaktadır.

Grafik 3.7 Örnekleme Alınan Hanelerin Mülkiyet Durumu

Grafik 3.7’de örnekleme alınan 291 bireyin mülkiyet durumu gösterilmektedir. Örnekleme alınan bireylerin % 65,29’unu mülk sahibi olanlar, % 29,55 ‘ini ise kiracı olan bireyler oluşturmaktadır. Geriye kalan % 5,16’sını ise lojman, akraba yanı ve diğer seçeneklere uyan bireyler oluşturmaktadır.

Grafik 3.8 Çocuk Sayısı

Grafik 3.8’de örnekleme alınan bireylerin sahip oldukları çocuk sayıları gösterilmektedir. Örnekleme oluşturan 291 kişinin % 39,52’si bir çocuk sahibi, % 53,61’i iki çocuk sahibi ve % 6,87’si ise üç ve daha fazla çocuk sahibidir.

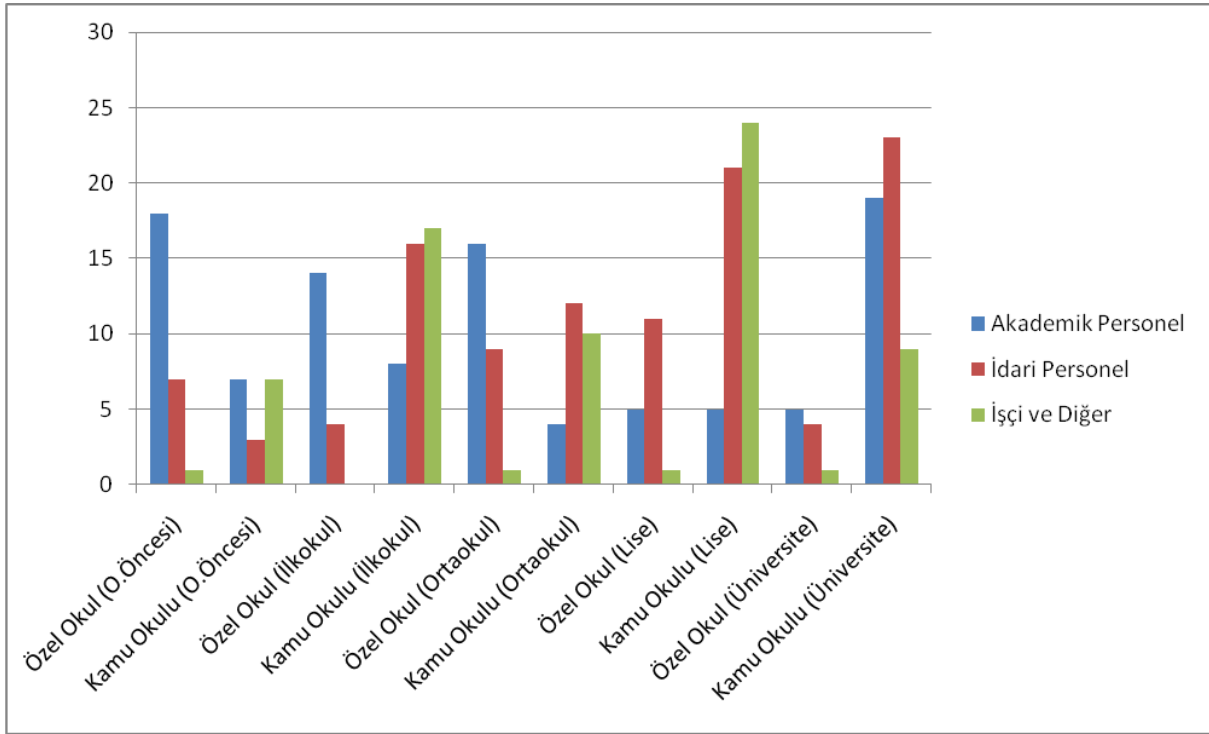
Üniversite bünyesinde çalışan akademik personelin, idari personelin ve işçilerin (sözleşmeli, vizeli ve sürekli) neredeyse % 94 gibi bir oranı iki ya da bir çocuğa sahiptir. Sadece % 6,87 si üç ve daha fazla çocuğa sahiptir.

Tablo 3.2 Statülere Göre Hane Halklarının Aylık Toplam Gelir Miktarı

Statü	N	Ortalama	Medyan	Minimum	Maksimum	Std. Deviation
Akademik Personel	106	9973.58	10000.00	2800	30000	3360.876
İdari Personel	114	5903.95	5300.00	1700	13500	2466.852
İşçi ve Diğer Personel	71	3469.15	3200.00	1400	10000	1653.077
Total	291	6792.30	6000.00	1400	30000	3719.371

Tablo 3.2’de örnekleme alınan akademik, idari personel ve işçilerin hanelerine giren toplam aylık gelir miktarı gösterilmektedir. Sonuçlara göre, tüm statüler için elde edilen aylık gelir miktarının ortalaması 6.792 TL olarak tespit edilmiştir. Bu rakam akademik personel için 9.973 TL, idari personel için 5.903 TL ve işçiler içinse 3.469 TL olarak tespit edilmiştir.

Akademik personelin aylık toplam maksimum gelir miktarı 30.000 TL, minimum gelir miktarı ise 2.800 TL olarak tespit edilmiştir. İdari personel için bu durum sırasıyla 13.500 TL, 1.700 TL ve işçi içinse 10.000 TL, 1.400 TL olarak tespit edilmiştir.

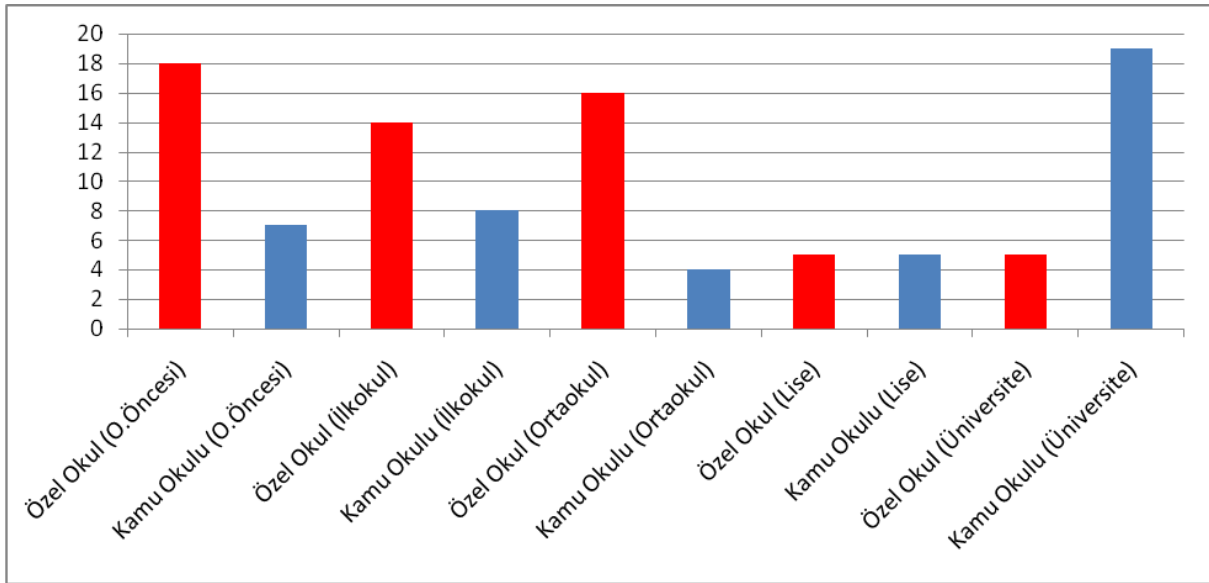
Grafik 3.92 Ebeveynlerin Birinci Çocuklarının Eğitim Kurumu Dağılımları

Grafik 3.9'da örnekleme alınan bireylerin kurum içerisinde ki statüleri dikkate alınarak birinci çocuklarını tüm eğitim seviyelerinde, göndermiş oldukları eğitim kurumu tercihleri gösterilmektedir. İlk olarak özel eğitim kurumunu tercih etme oranları incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre akademik personel, idari personel ve işçilere göre çocuklarını neredeyse her eğitim seviyesinde özel okula göndermeyi tercih etmektedir. Akademik personelin birinci çocuklarını tüm eğitim seviyeleri için özel okula gönderme oranı % 57,42 iken bu idari personel için % 31,81 ve işçi ve diğer personeller için ise % 5,63 olarak tespit edilmiştir.

Örnekleme alınan bireylerin bulundukları statü dolayısıyla elde etmiş oldukları gelir miktarı farklılaşmaktadır. Sonuçlar göstermektedir ki akademik personel olarak çalışan bireyler çocukları için özel eğitim kurumunu seçerek, çocuklarının eğitimi için daha fazla idari personel ve işçilerden daha fazla miktarda para harcamaktadır. Bu durum ise eğitim ile gelir arasında sıkı bir bağ olduğunu kanıtlar niteliktedir. Burada önemli olan bir diğer unsur ise örnekleme alınan ebeveynlerin eğitim seviyelerinin, çocuklarının eğitim kurumunu belirlemede önemli bir etken olmasıdır.

İkinci olarak ise ebeveynlerin birinci çocuklarını kamu okuluna gönderme oranları üzerinde durulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre işçi ve diğer personel, akademik ve idari personele göre çocuklarını neredeyse her eğitim seviyesi için kamu okuluna göndermektedir.

İşçi ve diğer personelin birinci çocuklarına kamu okuluna gönderme oranı % 94,36 iken bu oran idari personel için % 68,18 akademik personel için ise % 42,57 olarak tespit edilmiştir.

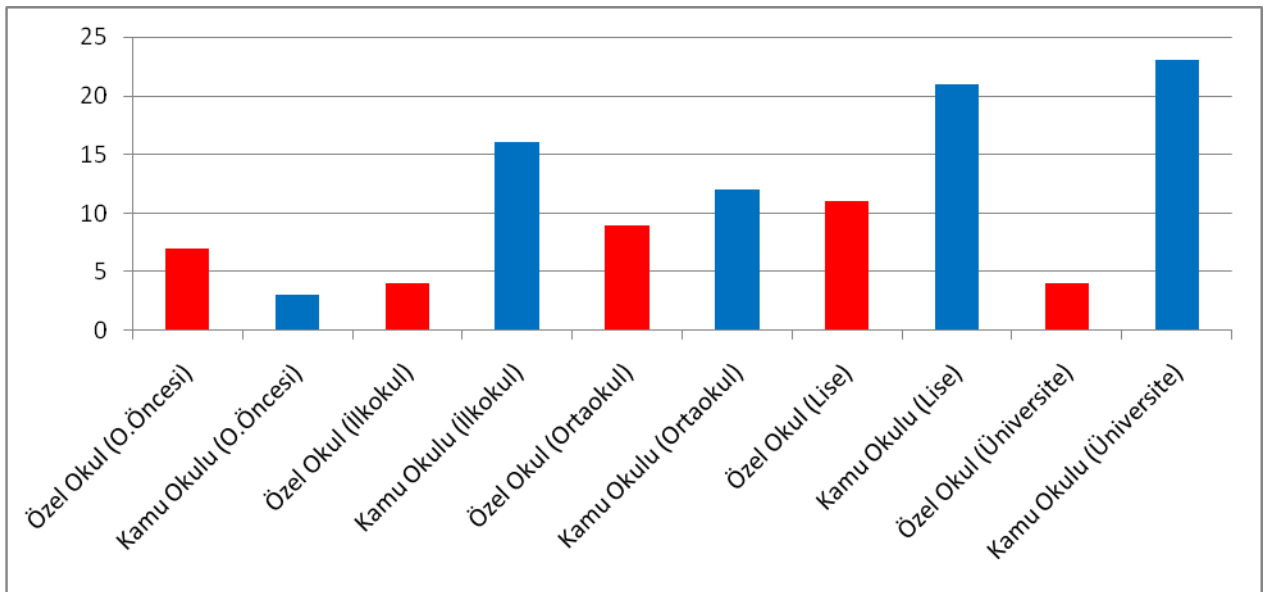

Grafik 3.10 Akademik Personelin Birinci Çocuk İçin Eğitim Kurumu Tercihleri

Grafik 3.10'da örnekleme alınan akademik personelin birinci çocukları için yapmış oldukları hem özel hem de kamu okulu tercihleri gösterilmektedir. Akademik personelin yoğun olarak seçmiş olduğu özel eğitim kurumu seviyesi sırasıyla okul öncesi, ortaokul, ilkokul ve lise olarak tespit edilmiştir. Kamu okulu tercihinin ise en yüksek üniversite düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Bunun nedeni ise temelde alınan eğitimi özel okullarla destekleyerek Türkiye'de prestijli kamu üniversitelerine yerleşme tercihinin ve şansını arttırmak olarak açıklanabilir.

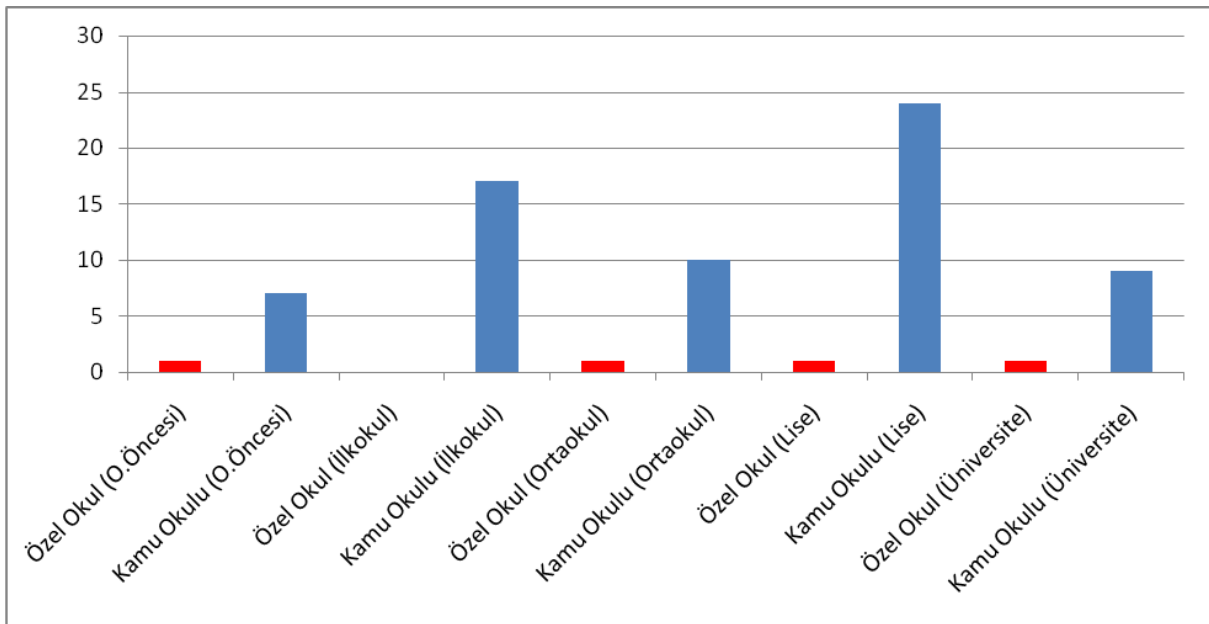
Bireylerin dünyaya geldikleri zaman içinde bulundukları durum başlangıç koşulları olarak tanımlanabilir. Başlangıç koşulları daha iyi olan bireyler genellikle daha iyi şartlarda eğitim görme imkânına sahip olmaktadır. Sunulan fırsatlardan yararlanma olanağı başlangıç koşulları yeterli olmayan bireylere göre daha fazla olacaktır. Bu durum ise, başlangıç koşulları iyi olan bireylerin daha iyi eğitim almasına olanak sağlayacak ve eğitim hayatında fırsat eşitsizliklerini doğuracaktır. Araştırma bulgularında da görüleceği üzere akademik personel çocuklarını en temel eğitim seviyesinden üniversiteye kadar olan süreç için özel okulları tercih etmektedir. Ayrıca başlangıç koşullarının farklılığı eğitim sistemi içerisinde fırsat eşitsizliği yaratacağı gibi, gelir eşitsizliğini de destekleyecektir.

Akademik personelin birinci çocukları için tüm eğitim seviyeleri için seçmiş oldukları özel eğitim kurumu oranı % 57,47 iken bu oran kamu kurumu içinse % 42,57 olarak tespit edilmiştir.

Grafik 3.11 İdari Personelin Birinci Çocuk İçin Eğitim Kurumu Tercihi

Grafik 3.11’de örnekleme alınan idari personelin hem özel hem de kamu okulu tercihleri gösterilmektedir. Özel eğitim kurumunda en çok tercih edilen eğitim seviyesi lise olarak tespit edilmiştir. Sonrasında ise sırasıyla ortaokul ve okul öncesi eğitim seviyesi gelmektedir. Kamu okulu için ise üniversite olarak belirlenmiştir. İdari personelin tüm eğitim seviyeleri için birinci çocuklarını özel eğitim kurumunu tercih etme oranı % 31,81, kamu eğitim kurumu tercih oranı ise % 68,18 olarak tespit edilmiştir.

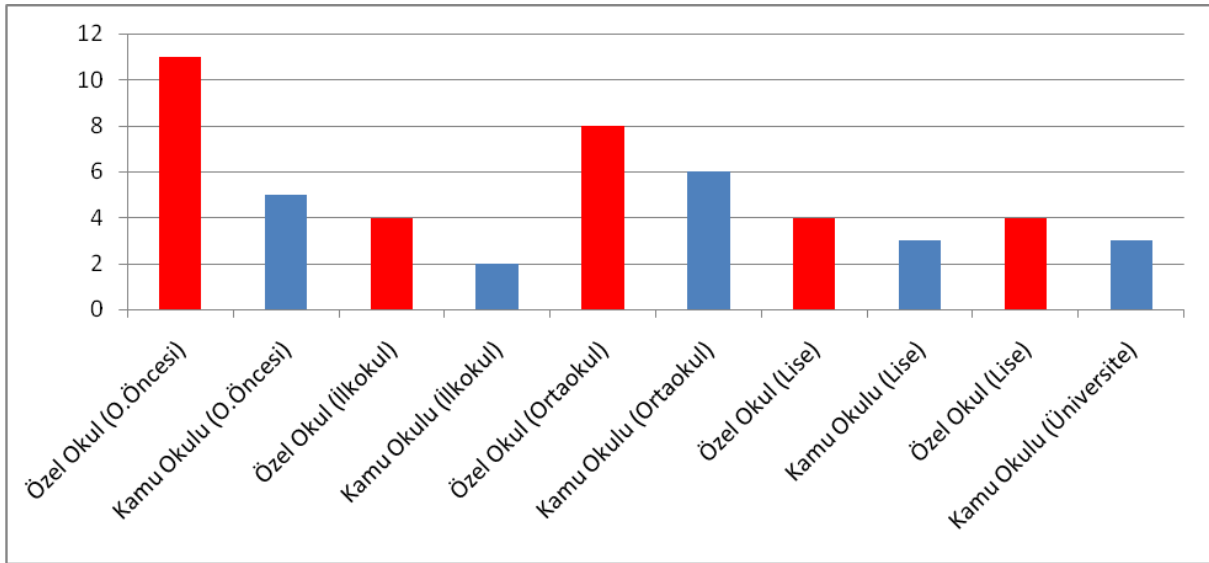

Grafik 3.12 İşçi ve Diğer Personelin Birinci Çocuk İçin Eğitim Kurumu Tercihleri

Grafik 3.12’de örnekleme alınan işçi ve diğer personelin eğitim kurumu tercihleri gösterilmektedir. İşçi ve diğer personel özel eğitim kurumlarını neredeyse hiç tercih etmemektedir. Tüm eğitim seviyesinde kamu okullarını tercih ettikleri tespit edilmiştir. İşçi ve diğer personelin tüm eğitim seviyeleri için birinci çocuklarını özel eğitim kurumuna gönderme oranı % 5,63, kamu eğitim kurumu tercihi ise % 94,36 olarak tespit edilmiştir.

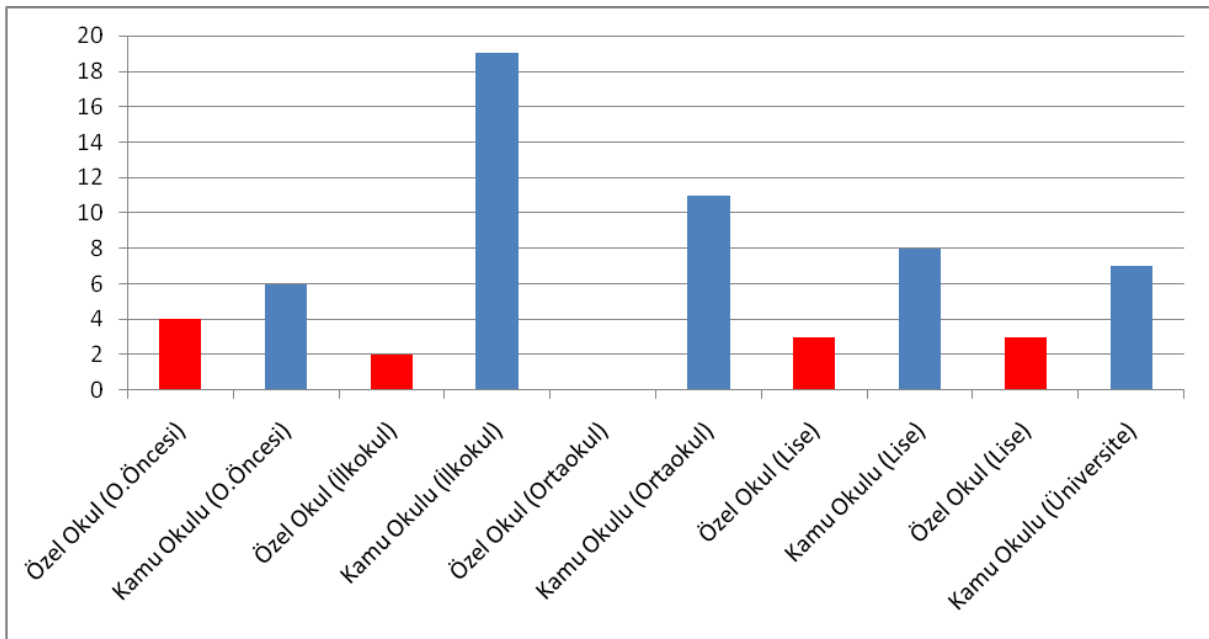
Araştırmada, örnekleme alınan işçi ve diğer personelin neredeyse tamamı çocuklarının eğitimi için kamu okullarını tercih etmektedir. Bu ise eğitim ve gelir arasında ciddi bir bağ olduğunu gösteren ikinci bir kanıt olarak değerlendirilebilir. Şöyle ki, işçi ve diğer personelin elde etmiş olduğu aylık ortalama gelir miktarı örnekleme alınan akademik ve idari personelin çok altında kalmaktadır. İşçi ve diğer personelin aylık ortalama geliri 3.469 TL iken, bu idari personel için 5.903 TL ve akademik personel için ise 9.973 TL olarak tespit edilmiştir. Bu durum ise elde edilen gelir miktarı azaldıkça ebeveynlerin çocukları için eğitim kurumu tercihini kamuya yönlendirmektedir. Bir başka ifade ile ortalama gelir seviyesi yüksek olan bireylerin çocukları için özel eğitim kurumunu tercih etmektedir.

Elde edilen gelir miktarı, statü farklılıkları daha iyi eğitim alma ve eğitim alanında sunulan fırsatları değerlendirme konusunda belirleyici bir unsurdur.

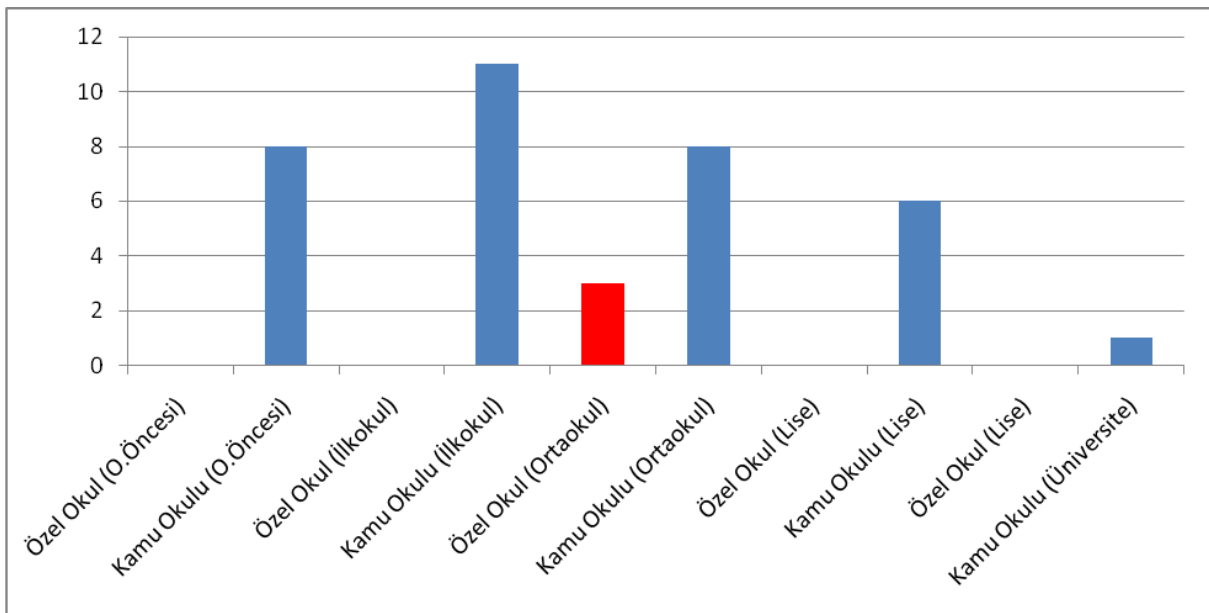
Grafik 3.13 Akademik Personelin İkinci Çocukları İçin Eğitim Kurumu Tercihleri

Grafik 3.13'te örnekleme alınan akademik personelin ikinci çocukları için tüm eğitim seviyelerinde seçmiş oldukları eğitim kurumu tercihleri gösterilmektedir. Akademik personelin özel eğitim kurumu tercihi okul öncesi ve ortaokul eğitim seviyesinde belirginlik göstermektedir. Kamu kurumu tercihi ise tüm eğitim seviyelerin özel kurum tercihinin altında kalmaktadır. Şöyle ki, akademik personelin her eğitim seviyesi için çoğunluk olarak seçmiş olduğu eğitim kurumu özel eğitim kurumu olarak tespit edilmiştir. Akademik personelin tüm eğitim seviyeleri için seçmiş oldukları özel eğitim kurumu oranı % 62 iken bu oran kamu eğitim kurumları için % 38 olarak tespit edilmiştir

Grafik 3.3 İdari Personelin İkinci Çocukları İçin Eğitim Kurumu Tercihi

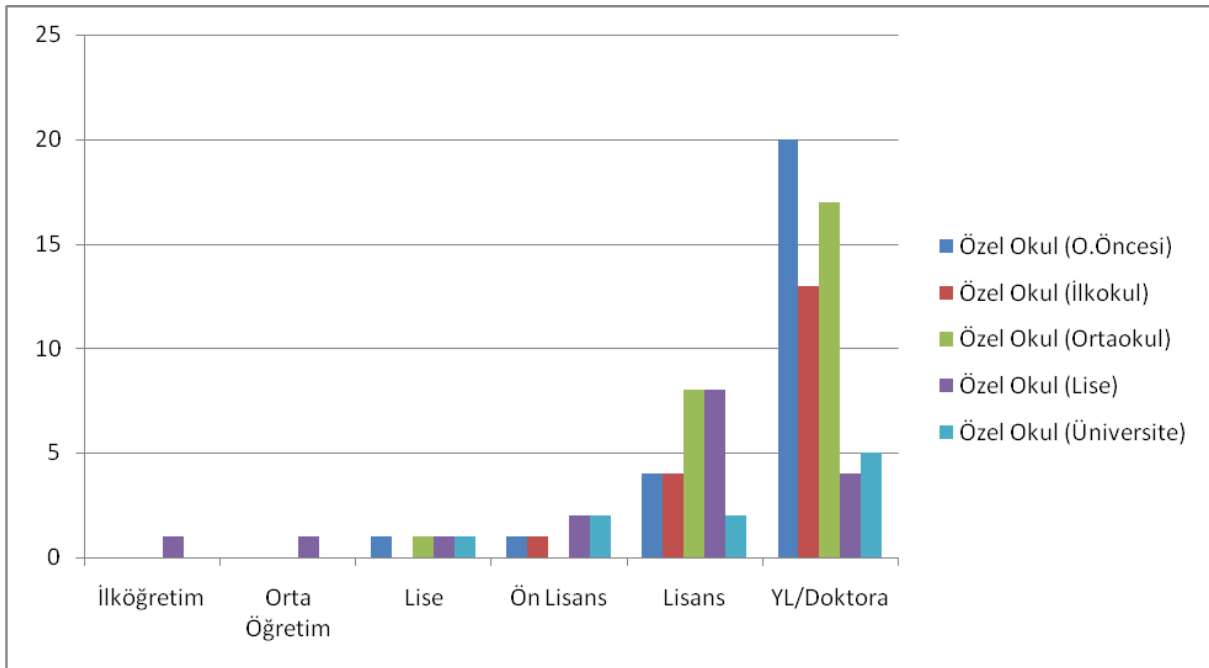
Grafik 3.14’de örnekleme alınan idari personelin tüm eğitim seviyeleri için ikinci çocuklarını göndermiş oldukları eğitim kurumu tercihleri gösterilmektedir. İdari personelin ikinci çocukları için tüm eğitim seviyelerinde seçmiş oldukları eğitim kurumu çoğunlukla kamu kurumu olarak tespit edilmiştir. İdari personelin tüm eğitim seviyeleri için özel eğitim kurumu tercihi % 19, kamu eğitim kurumu tercihi ise % 80 olarak tespit edilmiştir.

Grafik 3.15 İşçi ve Diğer Personelin İkinci Çocukları İçin Eğitim Kurumu Tercihi

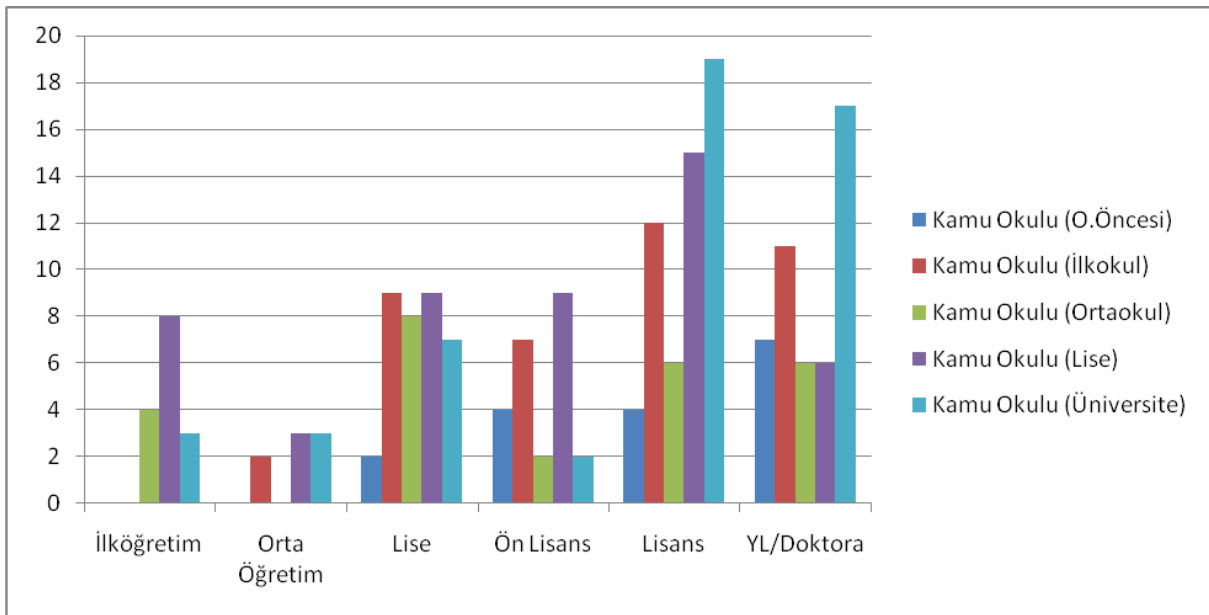
Grafik 3.15’de örnekleme alınan işçi ve diğer personelin tüm eğitim seviyeleri için ikinci çocuklarını göndermiş oldukları eğitim kurumu tercihleri gösterilmektedir. İşçi ve diğer personelin ikinci çocukları için tüm eğitim seviyelerinde seçmiş oldukları eğitim kurumu

çoğunlukla kamu kurumu olarak tespit edilmiştir. İşçi ve diğer personelin tüm eğitim seviyeleri için özel eğitim kurumu tercihi % 8, kamu eğitim kurumu tercihi ise % 91 olarak tespit edilmiştir.

Grafik 3.16 Eğitim Seviyesine Göre Özel Eğitim Kurumu Tercihi

Grafik 3.16’da örnekleme alınan 291 bireyin eğitim seviyelerine göre çocuklarını göndermiş oldukları özel eğitim kurumu oranları gösterilmektedir. Bu oranlar ilköğretim için % 6,25, ortaöğretim mezunları için % 11,11, lise mezunları için % 10,25, önlisans mezunları için % 20, lisans mezunları için % 31,70 ve yüksek lisans ve doktora mezunları için ise % 55,66 olarak tespit edilmiştir. Tabloya göre, çocuklarını en fazla özel okula gönderen ebeveynlerin eğitim seviyesi lisans ve yüksek lisans/doktora düzeyi olanlardır. Çocuklarını en az özel okula gönderen ebeveynlerin eğitim seviyesi ise ilköğretim olarak tespit edilmiştir.

Grafik 3.17 Eğitim Seviyesine Göre Kamu Eğitim Kurumu Tercihi

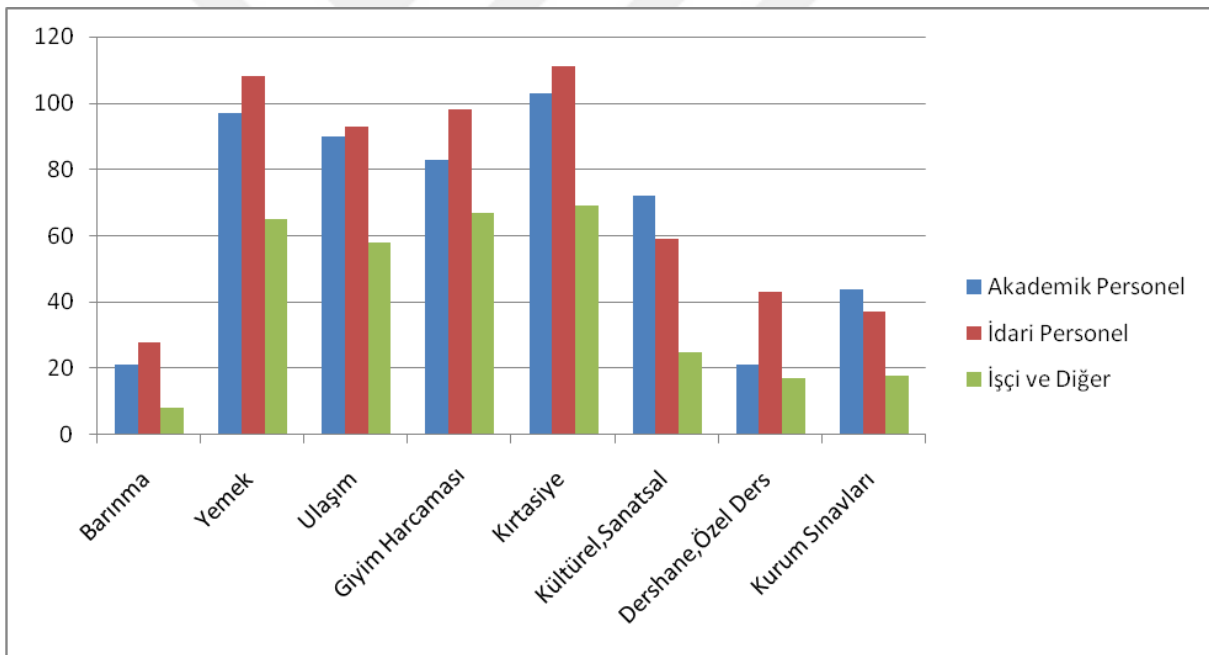
Grafik 3.17’de örnekleme alınan 291 bireyin eğitim seviyelerine göre çocuklarını göndermiş oldukları kamu eğitim kurumu tercihleri gösterilmektedir. Bu oranlar ilköğretim mezunları için % 93,75, ortaöğretim mezunları için % 88,88, lise mezunları için % 89,74, ön lisans mezunları için % 80, lisans mezunları için % 68.29 ve yüksek lisans ve doktora mezunları için ise % 44.33 olarak tespit edilmiştir. Kamu okullarını en çok tercih eden eğitim seviyesi ilköğretim mezunları iken en az tercih eden eğitim seviyesi ise yüksek lisans ve doktora mezunları olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla hane halklarının/ebeveynlerin eğitim düzeyleri arttıkça kamu okulu tercihleri azalmaktadır. Başka bir deyişle, ebeveynlerin eğitim düzeyleri arttıkça özel okul tercih oranı artmaktadır.

Tablo 3.3 Statülere Göre Hanelerin Yapmış Oldukları Aylık Eğitim Harcamaları

Statü	N	Ortalama	Medyan	Minimum	Maksimum	Std. Deviation	Çarpıklık
Akademik Personel	106	2250,42	1550,00	100	25000	2.787.990	5,702
İdari Personel	114	1579,69	1125,00	30	11000	1.622.538	2,858
İşçi ve Diğer	71	919,72	600,00	100	7500	1.021.570	4,220

Total	291	1662,99	1200,00	30	2500	2.087.141	5,952
-------	-----	---------	---------	----	------	-----------	-------

Tablo 3.3’de örnekleme alınan akademik, idari personel ve işçilerin aylık eğitim harcamaları gösterilmektedir. Sonuçlara göre akademik, idari ve işçilerin aylık yapmış oldukları eğitim harcaması ortalama 1.662,99 TL, medyan harcama ise 1.200,00 TL’dir. Çarpıklık katsayısı en yüksek akademik personelde 5,702 iken en düşük oran idari personelde 2,858 TL olarak tespit edilmiştir. Aylık eğitim harcamasının en yüksek olduğu statü 25.000 TL ile akademik personeldir. Ardından ise 11.000 TL ile idari personel gelirken, son olarak 7.500 TL ile işçi ve diğer grubunu oluşturan haneler gelmiştir. Akademik personel ve işçilerin aylık yapmış olduğu eğitim harcaması minimum 100 TL olarak tespit edilmişken, idari personelin yapmış olduğu bu harcama ise 30 TL olarak tespit edilmiştir.

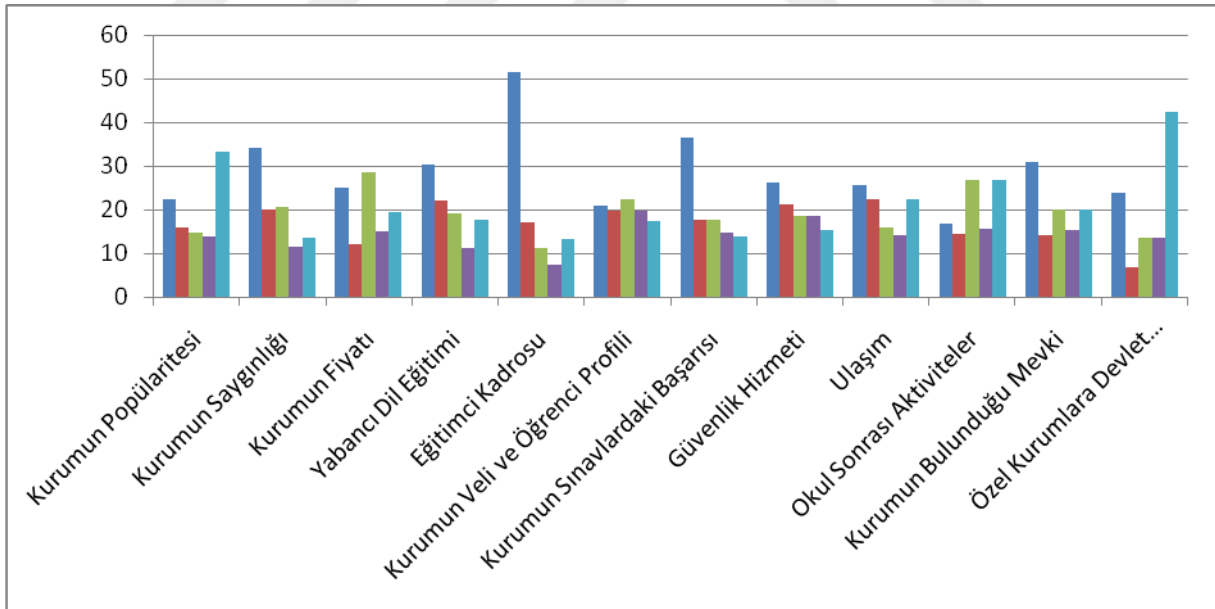

Grafik 3.18 Hane Halkı Eğitim Harcama Türleri

Grafik 3.18’de örnekleme katılan bireylerin çocukları için yapmış oldukları eğitimi destekleyici ve eğitime ulaşmak için yaptıkları harcama kalemleri gösterilmiştir. Akademik personelin % 36,84 ‘ü, idari personelin % 49,12’si ve işçi ve diğer personelin ise sadece % 14,03’ü çocuklarına eğitim için barınma harcaması yapmaktadır. Akademik personelin % 35,92 ‘si, idari personelin % 40’ı ve işçi ve diğer personelin ise sadece % 24,07’si çocuklarına okul saatleri içerisinde yemek harcaması yapmaktadır. Akademik personelin % 37,34 ‘ü, idari personelin % 38,58’i ve işçi ve diğer personelin sadece % 26,97’si çocukları

için ulaşım bedeli ödemektedir. Akademik personelin % 33,46'sı, idari personelin % 39,51'i ve işçi ve diğer personelin ise % 23,38'i çocukları için okul kıyafeti harcaması yapmaktadır. Akademik personelin % 36,39'u, idari personelin % 39,22'si ve işçi ve diğer personelin ise sadece % 24,38'i çocuklarının eğitime devamı için gerekli olan kitap harcamasını yapmaktadır. Akademik personelin % 46,15'i, idari personelin % 37,82'si ve işçi ve diğer personelin ise sadece % 16,02'si okul sonrasında çocukları için sanatsal ve kültürel bir hizmet harcaması yapmaktadır. Akademik personelin % 25,92'si, idari personelin % 53,08'i ve işçi ve diğer personelin ise % 20,98'i okul sonrasında çocukları için eğitimi destekleyici özel ders ve dersanelere harcama yapmaktadır. Akademik personelin % 44,44'ü, idari personelin % 37,37'si ve işçi ve diğer personelin ise % 18,18'i merkezi kurum sınavlarına giriş için harcama yapmaktadır.

Örnekleme alınan bireyler tarafından yapılan harcama kalemleri içerisinde hepsinde en düşük orana sahip olan işçi ve diğer personel grubunu oluşturan bireyler olarak tespit edilmiştir. Daha sonrasında çocukları için en fazla okul sonrasında sanatsal ve kültürel hizmet alan personel grubu % 46,15 ile akademik personel olarak tespit edilmiştir. İdari personel ise % 53,08 bir oranla çocukları için en fazla özel ders ve dersane harcaması yapan grup olarak tespit edilmiştir.

Grafik 3.19 Hane Halkının Eğitim Kurumu Tercihini Etkileyen Faktörler

Grafik 3.19'da örnekleme alınan 291 bireyin çocuklarının eğitim göreceği kurumu belirlerken dikkat ettiği faktörlerin dağılımı gösterilmektedir. 108 haneden 36'sı eğitim kurumunu belirlerken kurumun popülaritesinin etkili olmadığını söylemiştir. 184 haneden 63'ü eğitim kurumunu belirlerken, kurumun saygınlığının etkili olduğunu söylemiştir. 140

haneden 40'ı eğitim kurumunu belirlerken kurumun fiyatının neredeyse etkili olmadığını söylemiştir. 136 haneden 41'i eğitim kurumunu belirlerken yabancı dil eğitiminin etkili olduğunu söylemiştir. 206 haneden 106'sı eğitim kurumunu belirlerken eğitimci kadrosunun etkili olduğunu söylemiştir. 143 haneden 32'si eğitim kurumunu belirlerken kurumun veli ve öğrenci profilinin neredeyse etkisinin olmadığı söylemiştir. 137 haneden 50'si eğitim kurumunu belirlerken kurumun sınavlardaki başarısının etkili olduğunu söylemiştir. 118 haneden 31'i eğitim kurumunu belirlerken kurum tarafından sunulan güvenlik hizmetinin etkili olduğunu söylemiştir. 157 haneden 40'ı eğitim kurumunu belirlerken kurumun yaşanan yere olan uzaklığının etkili olduğunu söylemiştir. 90 haneden 24'ü eğitim kurumunu belirlerken kurum tarafından sunulan okul sonrası aktivitelerin etkili olmadığını söylemiştir. 156 haneden 48'i eğitim kurumunu belirlerken kurumun bulunduğu bölgenin etkili olduğunu söylemiştir. 59 haneden 25'i eğitim kurumunu belirlerken devlet tarafından özel okul teşvikinin etkili olmadığını söylemiştir. Haneler çocuklarının eğitim göreceği kurumu belirlerken, en fazla üzerinde durdukları eğitim kurumunun, saygınlığı, yabancı dil eğitimi, eğitimci kadrosu, sınavlardaki başarısı, güvenlik hizmeti, yaşanan yere olan uzaklığı ve bulunduğu bölge etkili olmaktadır. Haneler eğitim kurumunu belirlerken kurumun popülaritesi, fiyatı, veli ve öğrenci profili, okul sonrası aktiviteler ve devlet tarafından özel okul teşviki etkili olmamaktadır.

3.3. EKK Regresyon Sonuçlarının Raporlanması

Bu bölümde, EKK regresyon model tahmin sonuçları açıklanmaktadır. EKK analizinde elde edilen modelin güvenilir ve kullanılabilir bir model olabilmesi için yapılması zorunlu olan bir takım testler bulunmaktadır. Raporlanan modelin sağlıklı bir şekilde yorumlanabilmesi için bir dizi testten geçirilmesi gerekmektedir. Tablo 3.4'de Regresyon (En Küçük Kareler) denkleminin bağımlı değişkenin, bağımsız değişkenler altında tahmin edilmesi sonucu elde edilen istatistiksel bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.4 Hanenin Aylık Toplam Yapmış Olduğu Eğitim Harcaması İçin EKK Regresyonu Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken: Aylık Eğitim Harcaması	Katsayı	(Robust) St. Hata	T	P
Sabit	-309.5738	656.9952	-0.47	0.638
Cinsiyet	312.2563	282.5454	1.11	0.270
Mülkiyet Durumu 2 (Kira)	-93.83	221.5947	-0.42	0.672

Mülkiyet Durumu 3 (Diğer)	-513.0585**	245.6654	-2.09	0.038
Eğitim Durumu 2 (Ortaöğretim)	305.0433	270.6814	1.13	0.261
Eğitim Durumu 3 (Lise)	50.13042	267.7733	0.19	0.852
Eğitim Durumu 4 (Ön Lisans)	422.2151	325.0459	1.30	0.195
Eğitim Durumu 5 (Lisans)	944.3448**	365.7999	2.58	0.010
Eğitim Durumu 6 (Yüksek L./Doktora)	793.2379	561.2128	1.41	0.159
Görev Türü 2 (İdari Personel)	-127.5473	450.1115	-0.28	0.777
Görev Türü 3 (İşçi ve Diğer)	-157.6228	538.8515	-0.29	0.770
Hanenin Toplam Aylık Geliri	.1361275***	.0488454	2.79	0.006
Çocuk Sayısı 2 (İki Çocuk)	499.835*	271.2343	1.84	0.066
Çocuk Sayısı 3 (Üç Çocuk ve Fazlası)	1485.188**	607.5695	2.44	0.015
Kalıntılar için Breusch-Pagan/Cook-Weisberg Değişen Varyans Testi, P=0.0000<0.01				
Linktest : _hatsq=0.005, P=0.119 > 0.005				

*=0,10'da, **=0,05'de, ***=0,01'de anlamlı.⁷

İlk olarak modelde değişen varyans sorunun olup olmadığı test etmek için Breusch-Pagan/Cook-Weisberg uygulanmıştır. Breusch-Pagan/Cook-Weisberg yapılması için ilk önce model tahmin edilmelidir. Daha sonra ortaya çıkan sonuçlar doğrultusunda model de değişen varyans sorunu olup olmadığı yorumlanmalıdır. Bu modelin test istatistiği ($\chi^2(1)$) $x^2=151.62$ ve P değeri 0.0000 olarak elde edilmiştir. $P=0.0000 < 0.01$ olduğundan yokluk hipotezi reddedilecektir. Yani modelde değişen varyans sorunu bulunmamaktadır.

İkinci olarak modelde spesifikasyon hatası olup olmadığını test edilmiştir. Model spesifikasyon hatası, modelde gerekli olan bir bağımsız değişkenin ya da değişkenlerinin alınmaması ya da modele gereksiz bir bağımsız değişkenin dahil edilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Gerekli bir değişkenin modele alınmaması sonucu açıklanması gereken değişimin bir kısmı hata terimine yüklenecek ve kalıntılarla ilgili birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olacaktır. Ayrıca gereksiz değişkenlerin modele dâhil edilmesi ise açıklanan değişimin bağımsız değişkenlerce yanlış paylaşılmasına yol açacaktır. Böylece spesifikasyon hatası olan bir modelde katsayılar ciddi şekilde etkilenecektir (Mert, 2016:152-153). Modelde spesifikasyon hatası olup olmadığını test etmek Link test uygulanmıştır. –hatq değişkeninin katsayısı için $t=1.56$ ve $P=0.119$ olarak elde edilmiştir. $P=0.119>0.10$ olduğundan yokluk hipotezi kabul edilecektir. Yani modelde spesifikasyon hatası bulunmamaktadır. Başka bir

⁷ $P<0,01$ olduğunda 0.01'de, $P<0,05$ olduğunda 0,05'de ve $P<0,10$ 'da olduğunda ise 0,10 düzeyinde anlamlı olmaktadır.

ifade ile modelde gereksiz bir değişken bulunmadığı gibi, olması gereken bir değişken de dışarıda bırakılmamıştır.

Yapılan testler sonrasında modelde değişen varyans sorunu olduğu tespit edilmiştir. Değişen varyans sorununun giderilmesi için kullanılan en önemli ve yaygın yöntemlerden biri White tahmincisini kullanmaktır. Bu yöntemle elde edilen katsayı varyansları, dolayısıyla standart hataları düzeltilerek yeniden hesaplanır. Elde edilen bu standart hatalara sağlam (robust) standart hatalar denir (Mert, 2016: 141). Modele uygulanan robust komutu sonrası ($\text{Prob} > F = 0.000 > 0.01$), elde edilmiş katsayıların her birinin anlamlı oldukları ($P > |t| < 0.01$) tespit edilmiştir.

Akdeniz Üniversitesinde çalışan 291 akademik personel, idari personel ve işçiyle yapılan araştırma sonucunda, hanelerin yapmış oldukları aylık eğitim harcama miktarının hangi faktörlere göre değişiklik gösterdiği açıklanmak istenmiştir. Araştırmaya katılan 291 kişiden 106'sını akademik personel, 114'ünü idari personel ve 71'ini ise işçiler oluşturmaktadır.

Tablo 3.4'de en küçük kareler regresyon sonuçlarına göre hanelerin yapmış oldukları aylık eğitim harcama miktarı ilk olarak cinsiyet değişkenine göre açıklanmıştır. Cinsiyet değişkeninin katsayısı pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda ankete katılan 172 kadın, ankete katılan 119 erkekte 312 TL daha fazla aylık eğitim harcaması yaptığı tespit edilmiştir.

Hanelerin yapmış oldukları aylık eğitim harcama miktarının değişkenlik göstermesini açıklamak için kullanılan bir diğer bağımsız değişken ise hanelerin mülkiyet durumlarıdır. Kirada oturan hane halklarının yapmış oldukları aylık eğitim harcama miktarı, mülk sahibi olan hane halklarına göre 93 TL daha azdır. Kira değişkeninin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Diğer (Lojman, Akraba Yanı) kısmı oluşturan hane halkları ise, mülk sahibi olan hane halklarına göre 513 TL daha az aylık eğitim harcaması yapmaktadır. Diğer (Lojman, Akraba Yanı) bağımsız değişkeninin katsayısı negatif istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır.

Hanelerin yapmış oldukları aylık eğitim harcama miktarının değişkenlik göstermesini açıklamak için kullanılan en önemli bağımsız değişkenlerden biri olan hane halklarının eğitim seviyesi modelde ele alınmıştır. Bulgular ortaöğretim eğitim düzeyinde olan 9 kişinin ilköğretim eğitim düzeyinde olan kişilere göre aylık 305 TL daha fazla eğitim harcaması yaptığı tespit edilmiştir. Lise eğitim düzeyinde olan 40 kişinin ilköğretim eğitim düzeyinde olan kişilere göre aylık 50 TL daha fazla eğitim harcaması yaptığı tespit edilmiştir. Ön lisans eğitim düzeyinde olan 31 kişinin ilköğretim eğitim düzeyinde olan kişilere göre aylık 422 TL

daha fazla eğitim harcaması yaptığı tespit edilmiştir. Lisans eğitim düzeyinde olan 83 kişinin ilköğretim eğitim seviyesinde bulunan kişilere göre aylık 944 TL daha fazla harcama yaptığı tespit edilmiştir. Son olarak yüksek lisans ve doktora eğitim düzeyine sahip kişiler ilköğretim eğitim seviyesinde bulunan kişilere göre aylık 793 TL daha fazla eğitim harcaması yaptığı tespit edilmiştir. Eğitim seviyesi arttıkça eğitime yapılan aylık harcama miktarında artış gözlemlenmektedir. Fakat yüksek lisans ve doktora eğitim seviyesine sahip olan kişilerin lisans eğitim düzeyine sahip olan kişilere göre aylık daha az eğitim harcaması yapması beklenen sonuçtan farklılık göstermektedir. Bu durum ise yaş değişkeni ile açıklanabilir. Şöyle ki, yüksek lisans ve doktora mezunu olan bireylerin yaş durumu itibarıyla okula devam eden çocuk sayısının az olması beklenmekte ve bu sebeple eğitime yapılan harcama miktarında düşüşler meydana gelmektedir.

Hanelerin yapmış oldukları aylık eğitim harcama miktarının değişkenlik göstermesini açıklamak için kullanılan bir diğer önemli bağımsız değişken ise hane halklarının bulundukları işlerdeki statüleridir. Modelde ele alınan bağımsız değişken sonucu elde edilen bulgular hane halklarının bulundukları mevkilerdeki statüleri arttıkça yapmış oldukları aylık eğitim harcama miktarının da arttığı tespit edilmiştir. Şöyle ki, idari personel konumunda çalışan 106 kişi, akademik personel olarak çalışan 114 kişiden aylık 128 TL daha az eğitim harcaması yapmaktadır. İşçi ve diğer grubu oluşturan 71 kişi ise akademik personel olarak çalışan 114 kişiden, aylık 158 TL daha az eğitim harcaması yapmaktadır.

Hanelerin yapmış oldukları aylık eğitim harcama miktarının değişkenlik göstermesini açıklamak için kullanılan en önemli değişkenlerden bir diğeri ise hane halklarının elde etmiş olduğu aylık toplam geliridir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda hane halklarının aylık toplam gelirinde meydana gelen % 1'lik artış, hane halklarının aylık toplam eğitim harcamalarında % 0.14'lük bir artış sergileyeceğini göstermektedir.

Hanelerin yapmış oldukları aylık eğitim harcama miktarının değişkenlik göstermesini açıklamak için modele alınan son değişken ise hane halkı çocuk sayısıdır. Elde edilen sonuçlara göre iki çocuğa sahip olan hane halklarının, bir çocuğa sahip olan hane halklarına göre 500 TL daha fazla eğitim harcaması yapmaktadır. Üç ve daha fazla çocuğa sahip olan hane halklarının bir çocuğa sahip olan hane halklarına göre 1.485 TL daha fazla eğitim harcaması yapmaktadır.

3.4. Probit Model Tahminlerinin Raporlanması

Tablo 3.5'de Probit regresyon denkleminin bağımlı değişkenin, bağımsız değişkenler altında tahmin edilmesi sonucu elde edilen istatistiksel bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.5 Ebeveynlerin Birinci Çocuklarını Özel Okula Göndermesi İçin Probit Model Sonuçları

	Katsayı	St. Hata	z	P (Anlamlılık Düzeyi)
Sabit	-1.075***	0.386	-2.79	0.005
Cinsiyet	-0.120	0.198	-0.61	0.543
Mülkiyet Durumu 2 (Kira)	0.072	0.218	0.33	0.738
Mülkiyet Durumu 3 (Diğer)	0.408	0.409	1.00	0.319
Görev Türü 2 (İdari Personel)	-0.084	0.240	-0.35	0.726
Görev Türü 3 (İşçi ve Diğer)	-0.858**	0.395	-2.17	0.030
Hanenin Toplam Aylık Geliri	0.0001***	0.00003	2.90	0.004
Çocuk Sayısı 2 (İki Çocuk)	-0.723***	0.210	-3.44	0.001
Çocuk Sayısı 3 (Üç Çocuk ve Fazlası)	-1.252***	0.437	-2.86	0.004
Özel Okullara Destek Ödeneğinden Yararlanmadım	1.512***	0.232	6.51	0.000
Özel Okullara Destek Ödeneğinden Yararlandım	1.492***	0.330	4.51	0.000
N=291, LR chi2(10)=137.32, Prob>chi2=0.000				
Pseudo R^2 =0.37				
Linktest: _hatsq=0.005, P=0.061				

*=0,10'da, **=0,05'de, ***=0,01'de anlamlı.

Probit regresyon sonuçlarının kullanılabilir ve güvenilir olması için modelde spesifikasyon hatası olup olmadığı kontrol edilmelidir. Modelde _hatsq değişkeninin katsayısı anlamlı olmadığından ($P=0.061>0.05$) olduğundan modelde spesifikasyon hatası olmadığı görülmektedir.

Bulundukları kurumda işçi ve diğer personel olarak çalışan bireylerin, akademik personel olarak çalışan bireylere göre çocuklarını özel okula gönderme şansları daha azdır. İşçi ve diğer bağımsız değişkeninin katsayısı negatif ve anlamlıdır. Böyle bir durumun nedeni, bireylerin çalıştıkları kurumda ki statüsü arttıkça bu bağlı olarak kazanacağı gelir miktarı da artacağı için bireylerin çocuklarını özel okula gönderme oranları kurumda ki statülerine göre değişkenlik gösterecektir.

Hane halklarının aylık gelir miktarı arttıkça çocuklarını özel okula gönderme şansları artacaktır. Hane halklarının aylık gelir miktarı değişkenin katsayısı pozitif ve anlamlıdır. Başka bir ifade ile hanelerin aylık gelir miktarı ile çocukların özel okula gitmesi arasında doğrusal bir ilişki vardır. Kazanılan gelir miktarı ne kadar artarsa, bireylerin çocuklarını özel okula gönderme şansları da artacaktır.

Hanede bulunan çocuk sayısı arttıkça ebeveynlerin çocuklarını özel okula gönderme şansları azalmaktadır. İki çocuğu olan bireylerin, bir çocuğu olan bireylere göre çocuklarını özel okula gönderme şansları daha azdır. Çocuk sayısı iki olan bağımsız değişkenin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Üç ve daha fazla çocuğu olan bireylerin, tek çocuğu olan bireylere göre çocuklarını özel okula gönderme şansları daha da azdır. Çocuk sayısı üç ve daha fazla olan bağımsız değişkeninin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Devlet tarafından bireylere sunulan özel okul teşvikleri, ebeveynlerin çocuklarını özel okula göndermesinde etkili olmaktadır. Sonuçlar göstermektedir ki, sunulan özel okul teşvikleri bireylerin özel okula yönelmesinde belirleyici bir etkidir.

Tablo 3.5’de Probit regresyon sonuçlarına göre hanelerin çocuklarını özel okula gönderme olasılıkları gösterilmiştir. İstatistikî bulgulara göre hanelerin çocuklarını özel okula gönderme oranlarında ön plana çıkan değişkenler; hanenin aylık toplam geliri, bireylerin çalıştıkları kurumdaki statüsü, hane içerisinde bulunan çocuk sayısı ve devlet tarafından sunulan özel okul teşvikidir.

Sonuçlar göstermektedir ki, ilk olarak işçi ve diğer personelin akademik personele göre çocuklarını özel okula gönderme şansları oldukça düşüktür. İkinci olarak örnekleme alınan bireylerin aylık olarak elde etmiş oldukları gelir miktarı ile çocuklarını özel eğitim kurumuna gönderme şanslarının doğru orantılı olduğu tespit edilmiştir. Başka bir ifade ile, elde edilen gelir miktarı arttıkça, bireylerin çocuklarını özel okula gönderme şansları da buna bağlı olarak artış gösterecektir. Üçüncü olarak, hane içerisinde okula devam eden çocuk sayısıdır. Hane içerisinde okula devam eden çocuk sayısının artması, ebeveynlerin çocuklarını özel okula gönderme olasılıkları ile ters orantılıdır. Şöyle ki, okula devam eden çocuk sayısının artması, her bir çocuğun özel okula gitme şansını azaltmaktadır. Dördüncü ve son

olarak ise devlet tarafından sunulan özel okul teşvikleridir. Sunulan özel okul teşvikleri, ebeveynlerin çocuklarını özel okula gönderme olasılıklarını arttırmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada Akdeniz Üniversitesinde farklı pozisyonlarda çalışan Akademik, İdari Personel ve İşçilerin eğitim harcamaları, eğitim tercihleri, gelir ve eğitim ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar ailelerin eğitimi, sosyo-ekonomik durumları, eğitim harcamaları ve çalışılan yerdeki pozisyon açısından yorumlanmaktadır.

Çalışmadan elde edilen ilk sonuç farklı sosyoekonomik statüdeki grupların eğitim tercihi ve eğitim harcamalarının gelir ile ilişkili olmasıdır. Çalışma kapsamında işçi ve diğer personelin elde etmiş olduğu aylık ortalama gelir miktarı akademik ve idari personelin çok altında kalmaktadır. İşçi ve diğer personelin aylık ortalama geliri 3.469 TL iken, bu idari personel için 5.903 TL ve akademik personel için ise 9.973 TL olarak tespit edilmiştir. Bu durum elde edilen gelir miktarı azaldıkça ebeveynlerin çocukları için kamu eğitim kurumunu tercih ettiğini göstermektedir. Bir başka ifade ile ortalama gelir seviyesi yüksek olan bireylerin çocukları için özel eğitim kurumunu tercih etmektedir. Machin ve Vignoles (2004) elde etmiş olduğu bulgular ile bu çalışmada elde edilen bulgular ile benzerlik göstermektedir. Machin ve Vignoles ebeveynlerin gelirinin, sosyal sınıfının ve yükseköğrenim başarısının birbirleri ile güçlü bir bağa sahip olduğunu, ebeveynlerin ekonomik durumlarının nesiller arası aktarımının gittikçe daha çok önem kazandığını ve çocukların eğitiminde ebeveynlerin ekonomik durumlarının güçlü bir ilişki içinde olduğunu tespit etmiştir.

Çalışmada incelenen bir diğer konu ailelerin yapmış oldukları eğitim harcamaları miktarı ve türleridir. Ebeveynlerin çocukları için yapmış oldukları eğitimi destekleyici ve eğitime ulaşmak için yaptıkları sekiz harcama kalemi bulunmaktadır. Bunlar, barınma, yemek, ulaşım, giyim harcaması, kırtasiye harcamaları, kültürel ve sanatsal aktiviteler, okulu destekleyici nitelikte olan dersane ve özel ders harcamaları ve devlet tarafından yapılan kurum sınavları olarak belirlenmiştir. Ebeveynler tarafından yapılan harcama kalemleri içerisinde tüm harcama kalemlerinde en düşük orana sahip işçi ve diğer personel grubudur. Çocukları için okul sonrasında en fazla sanatsal ve kültürel hizmet alan grup % 46.15 ile akademik personel olurken, idari personel % 53.08 oranıyla çocukları için en fazla özel ders ve dersane harcaması yapan grubu oluşturmaktadır. Sonuçlar göstermektedir ki, eğitim için yapılan harcamalar ebeveynlerin gelirleri, statüleri ve eğitim seviyeleri ile yakından ilişkilidir. Sonuçlar açısından dikkat çeken bir nokta özel ders ve dersane harcamalarının en yüksek olması muhtemel grubunun akademik personel olacağı beklentisidir. Çünkü bu grup hem eğitim seviyesi hem de gelir dilimi açısından en üst grubu oluşturmaktadır. Ancak elde edilen sonuçlara göre akademik personel çocukları için okul sonrasında özel ders ve dersane

ihtiyacı beklenenden az olduğu gözlemlenmiştir. Bunun sebebini ise, özel okul tercihi ile açıklamak mümkün olabilir. Şöyle ki, akademik personel özel eğitim kurumlarında verilen eğitimi yeterli bulmakta ve okul sonrasında çocukları için eğitimi destekleyici özel ders ve dersane talebi daha az duymak şeklinde açıklanabilir.

Çalışmada eğitim harcama miktarının hangi faktörler tarafından belirlendiğini ölçmek amacıyla EKK regresyon analizi yapılmıştır. Buna göre, ilk olarak kadınların erkeklere oranla 312 TL daha fazla aylık eğitim harcaması yaptığı belirlenmiştir. İkinci olarak, kirada oturan hane halklarının yapmış oldukları aylık eğitim harcama miktarı, mülk sahibi olan hane halklarına göre 93 TL daha azdır. Kira değişkeninin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Lojman veya akraba yanında kalan hane halkları ise, mülk sahibi olan hane halklarına göre 513 TL daha az aylık eğitim harcaması yapmaktadır. Üçüncü olarak hanelerin yapmış oldukları aylık eğitim harcama miktarının halklarının eğitim seviyesi ile ilişkisi ölçülmüştür. Bulgular ortaöğretim eğitim düzeyinde olan bireylerin, ilköğretim eğitim düzeyinde olan bireylere göre aylık 305 TL, lise eğitim düzeyinde olan bireylerin, ilköğretim eğitim düzeyinde olan bireylere göre aylık 50 TL, ön lisans eğitim düzeyinde olan bireylerin, ilköğretim eğitim düzeyinde olan bireylere göre aylık 422 TL ve üniversite mezunu olan bireylerin, ilköğretim eğitim seviyesinde bulunan bireylere göre aylık 944 TL daha fazla harcama yaptığı tespit edilmiştir. Son olarak yüksek lisans ve doktora eğitim düzeyine sahip olan bireylerin, ilköğretim eğitim seviyesinde bulunan bireylere göre aylık 793 TL daha fazla eğitim harcaması yaptığı belirlenmiştir. Eğitim seviyesi arttıkça eğitime yapılan aylık harcama miktarı da artış göstermektedir. Fakat yüksek lisans ve doktora eğitim seviyesine sahip olan bireylerin lisans eğitim düzeyine sahip olan bireylere göre daha az aylık eğitim harcaması yapması eğitim harcaması yapan bireylerin yaş ortalaması yükseldikçe okula devam eden çocuk sayısının azalması şeklinde yorumlanabilir. Dördüncü olarak ebeveynlerin çalışma statülerine bakıldığında işçi ve diğer personelden akademik personele doğru gidildikçe aylık eğitim harcama miktarının arttığı gözlenmektedir. Şöyle ki, idari personel konumunda çalışan 106 kişi, akademik personel olarak çalışan 114 kişiden aylık 128 TL daha az eğitim harcaması yapmaktadır. İşçi ve diğer grubu oluşturan 71 kişi ise akademik personel olarak çalışan 114 kişiden, aylık 158 TL daha az eğitim harcaması yapmaktadır. Beşinci olarak, eğitim harcaması ve gelir ilişkisine bakıldığında, hane halklarının aylık toplam gelirinde meydana gelen %1'lik artışın hane halklarının aylık toplam eğitim harcamalarında % 0.14'lük bir artışa yol açtığı hesaplanmıştır. Bu sonuçlar, Acemoğlu ve Pischke'nin (2000) sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Şöyle ki, Acemoğlu ve Pischke aile gelirinde meydana gelen %10'luk bir artışın, dört yıllık bir üniversiteye devam etme olasılığını %1,4 oranında

arttırdığını ortaya koymuştur. Son olarak eğitim harcamaları ile hanedeki çocuk sayısı arasındaki ilişkiye bakıldığında, iki çocuğa sahip olan hane halklarının, bir çocuğa sahip olan hane halklarına göre 500 TL daha fazla eğitim harcaması yaptığı görülmektedir. Ayrıca üç ve daha fazla çocuğa sahip olan hane halklarının bir çocuğa sahip olan hane halklarına göre 1485 TL daha fazla eğitim harcaması yapmaktadır.

Çalışma eğitim harcamalarına yönelik elde edilen bulgular Türkiye üzerine yapılan çalışmaların sonuçları ile de benzerlik göstermektedir. Örneğin Tilak (2002) devlet okullarına, devlet destekli okullara ve özel okullara devam eden çocuklara yapılan harcamalar arasında, önemli farklar bulunduğunu göstermiştir. Buna göre, devlet okullarına ya da devlet destekli okullara giden çocukların özel okullara giden çocuklardan daha az eğitim harcaması yapmaktadır. Susanlı (2013) da eğitilmiş ebeveynlere sahip olan hanelerde eğitim harcamalarına olan talebin daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Acar.,vd (2016) geliri en düşük olan grup için, eğitimin harcama esnekliğinin genellikle sıfır ile bir arasında değişkenlik gösterdiğini hesaplamıştır. Başka bir deyişle, eğitimdeki hane halkı bütçe payı, hanehalkı gelirindeki yüzde bir artışa karşılık olarak yüzde birin altına düşeceği tespit edilmiştir. Bu durum orta gelirli için daha büyük bir aralığı göstermektedir. Ayrıca, hane halkının eğitim düzeyi, çocukların eğitim harcamaları üzerinde giderek daha olumlu bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Sonuçta farklı yıllar itibarıyla yapılan ampirik çalışmalar, eğitim harcamalarının gelir, eğitim ve statü ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca, ebeveynlerin eğitim seviyelerinin artması ile beraber yapılan eğitim harcamalarının arttığı da çalışmalardan elde edilen diğer bir önemli sonuçtur.

Çalışma açısından bir diğer önemli sonuç ebeveynlerin çocuklarını kamu veya özel okula gönderme tercihleridir. Bu durum bir taraftan sosyo-ekonomik faktörlerin etkisini, diğer taraftan da toplumsal kesimler arasındaki eşitlik-eşitsizlik ilişkisini ve bu ilişkinin yeniden üretilmesini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Başka bir deyişle, ailelerin kamu veya özel okul tercihleri, çocukların daha iyi eğitim olanaklarını, eğitim başarısını ve gelecekteki toplumsal konularını etkileyecek önemli bir unsurdur. Çalışmada ebeveynlerin kurum içerisindeki statüleri dikkate alınarak birinci çocuklarını tüm eğitim seviyelerinde, göndermiş oldukları eğitim kurumu tercihleri belirlenmiştir. Bu çerçevede akademik personelin birinci çocukları için yapmış olduğu eğitim kurumu tercihi iki aşamada (özel ve kamu) incelenmiştir. Akademik personelin yoğun olarak seçmiş olduğu özel eğitim kurumu seviyesi sırasıyla okul öncesi, ortaokul, ilkokul ve lise olarak tespit edilmiştir. Kamu okulu tercihinin ise en yüksek olduğu düzey üniversite olarak tespit edilmiştir. Bunun nedeni ise temelde alınan eğitimi özel okullarla destekleyerek Türkiye’de prestijli kamu üniversitelerine yerleşme tercihinin ve

şansını arttırmak olarak açıklanabilir. Akademik personelin tüm eğitim seviyeleri için birinci çocuğunu özel eğitim kurumuna gönderme oranı % 57.47, kamu eğitim kurumu tercihi için bu oran % 47.57 olarak ölçülmüştür. İdari personelin birinci çocukları için tüm eğitim seviyeleri için özel eğitim kurumu tercih oranı % 31.81'dir. Kamu okul tercihi için bu oran % 68.18'dir. İşçi ve diğer personelin birinci çocuklarını tüm eğitim seviyeleri için özel eğitim kurumuna gönderme oranı % 5.63'tür. Kamu eğitim kurumu tercihi için bu oran % 94.36 olarak tespit edilmiştir. Sonuçlar işçi ve diğer personelin neredeyse tamamının çocuklarının eğitimi için kamu okullarını tercih ettiğini göstermektedir. Akademik personelin, idari personelin ve işçilerin ikinci çocukları için seçmiş oldukları eğitim kurumu tercihi incelendiğinde hane içerisinde okula devam eden çocuk sayısı arttıkça eğitim harcamalarının ve okul tercihlerinin değiştiği görülmektedir. Akademik personelin ikinci çocuğu için seçmiş olduğu eğitim kurumu tercihi, her eğitim seviyesi için özel eğitim kurumu olarak tespit edilmiştir. Akademik personelin tüm eğitim seviyeleri için seçmiş oldukları özel eğitim kurumu oranı % 62 iken kamu eğitim kurumları için bu oran % 38'dir. İdari personelin ikinci çocukları için tercih etmiş olduğu eğitim kurumu tercihi özel eğitim kurumu için %19 iken, kamu eğitim kurumu için bu oran % 80'dir. İşçi ve diğer personelin ikinci çocukları için tercih etmiş olduğu eğitim kurumu çoğunlukla kamu kurumu olarak tespit edilmiştir. İşçi ve diğer personelin tüm eğitim seviyeleri için özel eğitim kurumu tercihi %8 iken, kamu eğitim kurumu için bu oran % 91 düzeyindedir. Bu durum bireylerin eğitim seviyelerine göre çocuklarını özel eğitim kurumuna gönderme oranları ile de benzerlik göstermektedir. Yüksek lisans ve doktora mezunu olan ebeveynlerin çocuklarını özel okula gönderme oranları % 55.66, lisans mezunlarının % 31.70 önlisans mezunları için ise % 20 olarak tespit edilmiştir. İlköğretim, ortaöğretim ve lise mezunları için ise bu oran sırasıyla; % 6.25, % 11.11 ve %10.25'dir. Ebeveynlerin eğitim seviyelerine göre çocuklarını kamu okuluna gönderme oranları bu rakamları farklı bir biçimde doğrulamaktadır. İlköğretim mezunu olan ebeveynlerin çocuklarını kamu okuluna gönderme oranı % 93.75, ortaöğretim mezunlarında % 88.88, lise mezunlarda % 89.74, lisans mezunlarında % 80, ön lisans mezunlarında % 68.29 ve yüksek lisans ve doktora mezunlarında % 44.33 düzeyindedir. Kamu okullarını en çok tercih eden eğitim seviyesi ilköğretim mezunları iken en az tercih eden eğitim seviyesi ise yüksek lisans ve doktora mezunlarıdır. Bu açıklamalar Keskin ve Turna'nın (2010) ailelerin devlet ya da özel okul tercihlerini etkileyen faktörler üzerinde yaptıkları çalışmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Buna göre, ailelerin toplam gelirinden, okulda okuyan çocuğa ayırdıkları miktar arttıkça, babaların mesleki kariyerleri yükseldikçe ve annelerin maaşları yükseldikçe

devlet okullarının daha az tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla ebeveynlerin eğitim düzeyleri arttıkça kamu okulu tercihleri azalmaktadır.

Ebeveynlerin çocuklarına özel veya kamu okuluna gönderme olasılıkları Probit Regresyon modeli ile test edilmiştir. Buna göre, ilk olarak işçi ve diğer personelin akademik personele göre çocuklarını özel okula gönderme şansları oldukça düşüktür. İkinci olarak ebeveynlerin aylık gelir miktarı ile çocuklarını özel eğitim kurumuna gönderme şanslarının doğru orantılı olduğu tespit edilmiştir. Başka bir deyişle, elde edilen gelir miktarı arttıkça, ebeveynlerin çocuklarını özel okula gönderme şansları da buna bağlı olarak artış göstermektedir. Üçüncü olarak, hane içerisinde okula devam eden çocuk sayısıdır. Hane içerisinde okula devam eden çocuk sayısının artması, ebeveynlerin çocuklarını özel okula gönderme olasılıkları ile ters orantılıdır. Şöyle ki, okula devam eden çocuk sayısının artması, her bir çocuğun özel okula gitme şansını azaltmaktadır. Son olarak devlet tarafından sunulan özel okul teşvikleri, ebeveynlerin çocuklarını özel okula gönderme olasılıklarını arttırmaktadır.

Eğitimi kurumu tercihi ile ilgili bir diğer önemli unsur ise çocuklarının eğitim göreceği kurumu belirlerken hangi faktörlerin etkili olduğudur. Sonuçlar, ebeveynlerin çocuklarının eğitim göreceği kurumu belirlerken, en fazla üzerinde durdukları eğitim unsurların kurumunun saygınlığı, yabancı dil eğitimi, eğitimci kadrosu, sınavlardaki başarısı, güvenlik hizmeti, yaşanılan yere olan uzaklığı ve bulunduğu bölge olarak tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra ebeveynler çocuklarının eğitim göreceği kurumu belirlerken daha az üzerinde durdukları eğitim unsurları ise kurumun popülaritesi, fiyatı, veli ve öğrenci profili, okul sonrası aktiviteler ve devlet tarafından özel okul teşvikinin daha az etkili olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmadan elde edilen bir diğer bulgu ise eğitim ve gelir ilişkisine yöneliktir. Bireylerin gelir düzeyleri arttıkça özel eğitim tercihi ve eğitim harcamasının arttığı gözlenmektedir. Bu tespit Türkiye üzerine yapılan çalışmalar ile de uyumludur. Örneğin Duman (2008) yoksul haneler ile zengin haneler arasında meydana gelen gelir farklılıklarının, eğitim fırsatları eşitsizliğinin kuşaklararası tekrar üretecek olduğunu öne sürmektedir. Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu (2009) tarafından yapılan çalışmaya katılan bireylerin %92'si varlıklı ailelerin çocuklarının gelecekte daha iyi eğitim fırsatlarına ve daha iyi geleceğe sahip olacakları kanısındadır. Benzer şekilde, Çiftçi ve Kangallı (2015) da eğitim seviyesi ile gelir arasında güçlü bir bağ olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmaya katılan bireylerin gelir seviyesi yükseldikçe hane haklarının ortalama gelirlerinin arttığını tespit etmiştir.

Hane halklarının eğitim düzeyi ve özel okul tercihi arasındaki ilişki Bourdieu'nun kültürel sermaye kavramı bağlamında tartışılabilir. Kültürel sermaye kavramı akademik

başarıyı, yani farklı sınıf ve sınıf kesimlerindeki çocukların akademik piyasada edinebileceği belirli kazançlarla ilişkilendirmektedir. Farklı sosyal sınıflardan kaynaklanan, çocukların eşit olmayan akademik başarılarının açıklanmasını mümkün kılan teori bir hipotez olarak sınıflar ve sınıf kesimleri arasındaki kültürel sermaye dağılımını ifade eder. Bu açıdan üniversite içerisinde en yüksek gelire ve en yüksek eğitim düzeyine sahip kesimlerin çocuklarına yönelik eğitim tercihleri toplumsal yapının yeniden üretilmesinde önemli bir işleve sahip olduğu söylenebilir.

Çalışmadan elde edilen temel sonuç ailelerin eğitim durumları, toplumsal statüleri ve gelir düzeyinin eğitim harcamalarını ve eğitim tercihlerini önemli ölçüde etkilemesidir. Başka bir deyişle, eğitim düzeyi, toplumsal statü ve gelir düzeyinden eğitim harcamalarına ve eğitim tercihlerine doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığından söz edilebilir. Eğitim düzeyi ve gelir düzeyi yüksek bireylerin çocuklarına yönelik daha fazla eğitim harcaması yapabilmesi ve özel eğitim hizmetinden faydalanabilmesi toplumsal hiyerarşideki rollerin yeniden üretilmesinde etkili olabilir. Çalışma kapsamında işçi ve diğer personel grubundaki bireylerin hem eğitim harcaması düşük hem de kamu okul tercihi açık ara daha yüksektir. Bu durum işçi ve diğer personel statüsündeki bireylerin çocuklarının gelecekteki toplumsal statülerini eğitim yolu ile değiştirme konusunda görece sınırlı olduklarını göstermektedir. Bu durumu aşmanın yolu kamusal ve nitelikle eğitime kolay erişmekle mümkündür. Günümüz Türkiye'sinde kamu hizmetlerinin nitelik ve nicelik olarak zayıfladığı, özel eğitim kurumlarının desteklendiği düşünülürse, eğitimin fırsat eşitliğini sağlama rolünün giderek azaldığı söylenebilir. Eğitim, gelir ve eşitlik ilişkisi birlikte düşünüldüğünde, eğitim hizmetinin her düzeyde kamu tarafından verilmesi oldukça önemlidir. Gelir düzeyi görece düşük olan ailelerin eğitim sistemi içerisinde kamusal olarak desteklenmesi toplumsal eşitsizliğin giderilmesinde ve gelecekte olması beklenen gelir ve eğitim eşitsizliğinin önüne geçilmede önemli bir rol oynayabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, E.Ö., Günalp, B., Cilasun, M. S. (2016). “An Empirical Analysis Of Household Education Expenditures In Turkey”. *International Journal of Educational Development*, 23-35.
- Acemoğlu, D. ve Pischke, S. J. (2000). “Changes in the Wage Structure, Family Income, and Children’s Education”. *NBER Working Paper*, No.7986:1-16.
- Aktay, Y. (2007). “Pierre Bourdieu ve Bir Maxwell Cini Olarak Okul”, G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Ed.), *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. İletişim Yayınevi, İstanbul, 473-498.
- Akyol, S. (2018). “Heretik’ Bir Gelenek Olarak Radikal Politik İktisat”, M, Sert ve A, A, Eren (Ed.), *Ekonomi Politik: Zarif Mezar Taşları İşaya ÜŞÜR’e Armağan*. Siyasal Kitabevi, Ankara, 51-72.
- Althusser, L.(2014). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (Çev.A.Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Apple, M. W. (2004). *Neoliberalizm ve Eğitim Politikaları Üzerine Eleştirel Yazılar*. Eğitim Sen Yayınları, Ankara.
- Bakış, O., Levent, H., İnsel, A. ve Polat S.(2009). “Türkiye’de Eğitime Erişimin Belirleyicileri”. *Eğitim Reform Girişimi*, İstanbul.
- Bayar, A.A. ve İlhan, Y.B. (2016). “Determinants of Household Education Expenditures: Do Poor Spend Less on Education?”. *Topics in Middle Easternand African Economies*, 18(1):83-111.
- Becker, S. G. (1962). “Investment In Human Capital: A Theoretical Analysis”. *The Journal Of Political Economy*, 70(2):9-49.
- Becker, S. G., Murphy, M. K. ve Tamura, R. (1990). “Human Capital, Fertility, and Economic Growth”. *Journal of Political Economy*, 98(5/2):12-37.
- Blanden, J. ve Gregg, P. (2004). “Family Income and Educational Attainment: A Review of Approachesand Evidence For Britain”. *CMPO Working Paper Series No. 04/101*,1-34.
- Boratav, K. (2016). *1980’li Yıllarda Türkiye’de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*. İmge Kitapevi, Ankara.
- Bourdieu, P. (1986). “The Forms of Capital”. *Handbook of The Oryand Research for the Sociology of Education*, 241-258.

- Bowles, S. (1986). "Schooling and Inequality". R, C, Edwards, M, Reichve T, E, Weisskopf, (Ed.). *The Capitalist System A Radical Analysis of American Society*. Prentice-Hall, New Jersey, 235-247.
- Bowles, S. ve Gintis, H. (1981). "Education as a Site of Contradictions in the Reproduction of the Capitalist-Labor Relationship: Second Thoughts on the 'Correspondence Principle'". *Economic and Industrial Democracy*, Vol. 2:223-242.
- Bowles, S. ve Gintis, H. (2002). "Schooling in Capitalist America Revisited". *Sociology of Education*, Vol.75: 1-18.
- Bowles, S. ve Gintis, H.(1975). "The Problem With Human Capital Theory :A Marxian Critique". *The American Economics Review*, 65(2):74-82.
- Büyükcan, T. (2015). "Dershanelerin Özel Okullara Dönüştürülmesi Sürecinde Türkiye'de Sınav Ekonomisi". *Eleştirel Pedagoji*, 42:67-73.
- Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (2009). Türkiye'de Toplumsal Eşitsizlik 2009, *İstanbul Politikalar Merkezi*, İstanbul.
- Çiftçi, C. ve Kangallı, S.G. (2015). "Eğitim ve Gelir". *Ege Akademik Bakış*, 15(1):141-152.
- Digdowniseiso, K. (2009). "Education Inequality, Economic Growth, And Income Inequality: Evidence From Indonesia, 1996-2005". *Munich Personal Repec Archive*, 1-19.
- Duman, A. (2008). "Education And Income Inequality In Turkey: Does Schooling Matter?". *Financial Theory and Practice*, 32 (3):369-385.
- Ekinci, E. C. (2009). "Türkiye'de Yükseköğretimde Öğrenci Harcama ve Maliyetleri". *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 34(154):119-133.
- Ercan, F. (1998a). *Eğitim ve Kapitalizm Neo-Liberal Eğitim Ekonomisinin Eleştirisi*. Bilim Yayıncılık, İstanbul.
- Ercan, F. (1998b). "1980'lerde Eğitim Sisteminin Yeniden Yapılanması: Küreselleşme ve Neoliberal Eğitim Politikaları". 75. Yılda Eğitim, *Türkiye İş Bankası Yayını*, İstanbul, 23-38.
- Erdoğan, M. M. (2010). "Beşeri Sermaye Perspektifinden Türkiye'de Kamu Eğitim ve Sağlık Harcamaları", *International Symposium on Social Rights*, 324-336.
- Ersoy, M. (1993) . "Kapitalist Üretim Tarzı ve Eğitim". *İktisat Dergisi*, 342: 66.
- Farooq, M. (2010). "Education and Income Inequality in Pakistan". *The Dialogue*, 5(3):228-240.
- Figueroa, A. (2010). "Is Education Income-Equalizing? Evidence From Peru". *Cepal Review*, 102:113-133.
- Fine, B. (2008). *Sosyol Sermaye Sosyal Bilime Karşı*. (Çev. A.Kars), Yordam Kitap, İstanbul.

- Glomm, G. Ve Ravikumar, B.(2003). “Public Education And Income İnequality”. *European Journal of Political Economy*, 19:289-300.
- Gökçe, B. (1992). *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*. Savaş Yayınları, Ankara.
- Gylfason, T. ve Zoega, G. (2003). “Education, Social Equality and Economic Growth: A View of the Landscape”. *Cesifo Economic Studies*.49:557-579.
- Hickox, M.S.H. (1982). “The Marxist Sociology of Education: A Critique”. *The British Journal of Sociology*, 33(4):563-578
- Jamil, R. (2004). “Human Capital: A Critique”. *Universiti Teknologi Malaysia*, 2(2):10-16.
- Keskin, H. D. ve Turna, B. G. (2010). “Ailelerin Devlet Ya Da Özel Okul Tercihlerini Etkileyen Faktörler (Rize Örneği)”. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2):411-426.
- Kılıç, Y. (2014). “Türkiye’de Eğitimsel Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma İlişkisine Dair Ampirik Bir Çalışma”. *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, 4 (2): 224-262.
- Machin, S. ve Vignoles, A. (2004). “Educational Inequality: The Widening Socio-Economic Gap”. *Fiscal Studies*, 25(2):107-128.
- Mert, M. (2016). *Yatay Kesit Veri Analizi Bilgisayar Uygulamaları*. Detay Yayıncılık, Ankara
- Özsoy, C. ve Sürmeli, A. (2012). “Eğitim Yatırımlarının Getirisi: Anadolu Üniversitesinin Sosyal Bilimler Alanında Eğitim Veren Fakülte Mezunlarına Yönelik Bir Araştırma”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2):69-85
- Özsöz, C. (2014). “Pierre Bourdieu: Simgesel Şiddet, Eğitim, İktidar” *Cogito*, 76: 290-311.
- Öztürk, N. (2005). “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü”. *Sosyo Ekonomi*, 1: 27-44
- Pose, R. A. ve Tselios, V. (2008). “Education and Income Inequality in the Regions of the European Union”. *Journal Of Regional Science*, 49(3):411-437.
- Sarı, R. (2003). “Gelir Dağılımında Eğitim Faktörü: Kentsel Bazda Bir Örnek”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(2):177-189.
- Schultz, W. T.(1961). “Investment in Human Capital”. *The American Economic Review*, 51(1):1-17.
- Smits, J. ve Hoşgör, G. A. (2006). “Effects Of Family Background Characteristics On Educational Participation İn Turkey”. *International Journal of Educational Development*, 26:545-560.
- Susanlı, Z. B. (2013). “Gender And Household Education Expenditure In Turkey”. *10th EBES Conference Proceedings*, İstanbul, Turkey, 271-281.
- Şener, O. (1987). “Eğitim Ekonomisinin Temel İlkeleri”. 3. *Türkiye Maliye Sempozyumu*. 24-26 Nisan 1987, Gebze, 1-22.

- Tansel, A. (2002). "Determinants Of Scholl Attainment Of Boys And Girls İn Turkey: İndividual, Household And Community Factors". *Economics of Education Review*, 21:455-470.
- Tansel, A. (2013). "Türkiye’de Özel Dershaneler: Yeni Gelişmeler Ve Dershanelerin Geleceği". *ERC Working Papers in Economics*, 13(10):1-49.
- Tansel, A. ve Bircan, F. (2004). "Private Tutoring Expenditures in Turkey". *IZA Discussion Paper No.1255*:1-28.
- Tilak, G. B. J. (2002). "Determinants of Household Expenditure on Education in Rural India". *National Council of Applied Economic Research, Working Paper Series No. 88*:1-113.
- Tomul, E. (2007). "Türkiye’de Eğitime Katılım Üzerine Gelirin Etkisi". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(22): 122-131.
- Tomul, E. (2011). "Educational Inequality in Turkey: An Evaluation by Gini Index". *Education and Science*, 36(160):1-11.
- Ulrich, L. (1998). "Education and Earnings Inequality in Mexico". *Policy Research Working Papers*. 1-30.
- Ulusoy, B. ve Yolcu, H. (2014). "Household Expenditures On Education By Parents Of Students Attending Public Schools At The Primary Education Level". *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22 (3):1091-1112.
- Ünal, I. (1996). *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi*. Epar Yayınları, Ankara
- Ünal, I. L. ve Özsoy, S. (1999). "Eğitimde Fırsat Eşitliği: Modern Türkiye’nin Sisypheos Miti". Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Winegarden, R. C. (1979). "Schooling and Income Distribution: Evidence from International Data". *Economica*, 46(81):83-87.
- Woodhall, M. (1994). "İnsan Sermayesi Kavramı". Y, Kavak ve B, Burgaz (Ed.). *Eğitim Ekonomisi Seçilmiş Yazılar*. Pegem, Ankara, 19-38.
- Yamane, T. (2001). *Temel Örneklem Yöntemleri*. (Çev. A. Esin, C. Aydın, M. A. Bakır ve E. Gürbüzsel), Literatür Yayıncılık, İstanbul
- Yanıklar, C. (2010). "Kültürel Sermaye, Eğitim ve toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu’nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış". *Sosyoloji Dergisi*, 22: 121-138.
- Yolcu, H. (2011). "Hane Halkının Eğitim Harcamalarını Etkileyen Etmenler: Kuramsal Bir Çalışma". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(3):12-35.

EK-1

**AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ PERSONELİNİN HANE HALKI EĞİTİM HARCAMALARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ ANKETİ**

Hazırlamış olduğumuz bu anket, **Maliye Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi** olarak hazırlanan **“Eğitim Harcamaları ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Akdeniz Üniversitesi Örneği”** adlı çalışmada kullanılmak üzere yapılmaktadır.

Akdeniz Üniversitesi bünyesinde bulunan akademik personel, idari personel ve işçilerin (sözleşmeli, sürekli, vize) eğitim harcamalarını ve eğitim tercihlerini öğrenmek amacı ile uygulanmaktadır. Ankette bulunan sorulara vereceğiniz **cevaplar tarafımızca saklı tutulacak ve tamamen bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır.** Anket sonuçlarının sağlıklı olabilmesi için soruları samimi ve doğru olarak yanıtlamanız gerekmektedir. **Lütfen anketlerin üzerine isim belirtmeyiniz.**

Ayrılmış olduğunuz vakit ve ilginiz için şimdiden teşekkür ederiz.

Didem KÖSE Yüksek Lisans Öğrencisi
Doç. Dr. Servet AKYOL Tez Danışmanı

Anket kapsamında **eğitim harcamaları** bireylerin kamu ve özel eğitim kurumlarından aldıkları **akademik, kültürel, sportif, sanatsal vb.** her türlü hizmet için yaptıkları ‘cepten’ harcamaları kapsamaktadır. Bu bağlamda; **okul ücreti, yemek, barınma, ulaşım, giyim, kırtasiye, gezi, kurs, etüt, merkezi sınavlara hazırlık, spor, kültür-sanat, yabancı dil eğitime** yönelik harcamalar eğitim harcaması kapsamında değerlendirilmektedir.

1.Cinsiyetinizi belirtiniz.

☐Kadın ☐Erkek

2.Yaşınızı belirtiniz?

☐20-30 ☐31-40 ☐41-50 ☐51-60 ☐60 üzeri

3.Doğduğunuz yerleşim yerini belirtiniz.

☐Büyükşehir/İl ☐İlçe ☐Kasaba/Belde ☐Köy

4. Oturduğunuz semti belirtiniz?

☐Konyaaltı ☐Muratpaşa ☐Kepez ☐Döşemealtı ☐Diğer

5.Oturduğunuz konut tipini belirtiniz.

☐Villa Tipi Konut ☐Apartman Dairesi ☐Site İçerisinde Daire ☐Müstakil Ev
☐Diğer

6.Oturduğunuz konutun mülkiyet durumunu belirtiniz.

☐Mülk sahibi ☐Kira ☐Lojman ☐Akraba Yanı ☐Diğer

7.Konutunuz kira ise kira bedelini TL olarak belirtiniz.

☐ 0- 500 ☐ 501-750 ☐ 751-1000 ☐ 1001-1250 ☐ 1251-1500 ☐ 1500 üzeri

8.Eğitim durumunuzu belirtiniz.

☐ İlköğretim ☐ Ortaöğretim ☐ Lise ☐ Ön Lisans ☐ Lisans ☐ Yüksek Lisans /Doktora

9.Çalıştığınız birimdeki görev türünüzü belirtiniz.

☐ Akademik Personel ☐ İdari Personel ☐ İşçi ☐ Diğer

10. Çalıştığınız birimi belirtiniz.

.....

11.Akademik personel olarak çalışıyorsanız ünvanınızı belirtiniz.

.....

12. İdari Personel olarak çalışıyorsanız kadronuzu belirtiniz.

.....

13. Medeni durumunuzu belirtiniz.

☐ Evli ☐ Bekar ☐ Boşanmış

14.Evli iseniz eşinizin eğitim durumu belirtiniz.

☐ İlköğretim ☐ Orta Öğretim ☐ Lise ☐ Ön Lisans ☐ Lisans ☐ Yüksek Lisans/Doktora

15.Evli iseniz eşinizin çalışma durumunu belirtiniz.

☐ Kamu sektörü ☐ Özel sektör ☐ Kendi işinde çalışıyor ☐ Çalışmıyor ☐ Emekli ☐ Diğer

16.Hanenizdeki toplam birey sayısını belirtiniz.

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7veüzeri

17. Sadece size ait aylık ortalama net gelirinizi TL olarak belirtiniz [Ek ders, Mesai ücreti, Döner sermaye vb. ödemeleri dâhil ediniz].

.....

18.Hanenizin aylık toplam gelirini TL olarak belirtiniz. [Sizin, eşinizin varsa çocuklarınız gelirlerini dahil ediniz]

.....

19.Kaç çocuğunuz var belirtiniz.

☐ Çocuğum yok ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ve üzeri

20. Çocuk/çocuklarınızın eğitime devam durumlarını işaretleyiniz

Çocuk Sayısı	Eğitim Durumu					
	Okul Öncesi	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	YL/Doktora
1.Çocuk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.Çocuk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3.Çocuk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4.Çocuk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5.Çocuk	☐	☐	☐	☐	☐	☐

21. Eğitime devam eden çocuk/çocuklarınızın eğitim kurumlarını belirtiniz

Çocuk Sayısı	Eğitim Durumu											
	Okul Öncesi		İlkokul		Ortaokul		Lise		Üniversite		YL/Doktora	
	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Özel
1.Çocuk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.Çocuk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3.Çocuk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4.Çocuk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5.Çocuk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

22.Eğitim alan çocuk/çocuklarınız sizden ayrı yaşıyor ise barınma harcaması [Yurt, pansiyon, ev kirası, vb. barınma giderleri] olarak yaptığınız aylık harcamayı TL olarak belirtiniz.

☐☐100-300 ☐☐301-500 ☐ 501-700 ☐☐701-1000 ☐☐1001-1250 ☐☐1251-1500 ☐☐1500 üzeri

23. Ailenizde eğitime devam eden çocuk/çocuklarınız herhangi bir kurum, birey ya da kuruluştan maddi destek alıp almadığını belirtiniz.

☐ Evet ☐ Hayır

24. Çocuk/çocuklarınızın okula gitmek için kullandıkları ulaşım türünü belirtiniz.

☐ Şahsi Araç ☐ Özel Servis ☐ Halk Otobüsü ☐ Yürüyerek ☐☐Diğer
☐

25. Çocuğunuzun ya da çocuklarınızın aylık toplam ulaşım harcamasını TL olarak belirtiniz.

☐ 0-100 ☐ 101-200 ☐ 201-300 ☐ 301-400 ☐☐400 üzeri

26.Okul saatleri içerisinde çocuk/çocuklarınız için yaptığınız aylık yemek harcamasını TL olarak belirtiniz.

☐ 0-100 ☐ 101-200 ☐ 201-300 ☐ 301-400 ☐ 401-500 ☐ 500 üzeri

27. Okul tarafından belirlenen standart giyim malzemeleri [üniforma, okul gömleği, eşofman v.b.] için yaptığınız toplam harcama miktarını TL olarak belirtiniz [Üniversite öğrencileri hariç].

☐ 100-300 ☐ 301-500 ☐ 501-800 ☐ 801-1200 ☐ 1201-1500 ☐ 1500 üzeri

28. Eğitim öğretim faaliyetlerinde kullanılmak üzere alınan kitap, kırtasiye vb. harcamalarınızın yıllık miktarını TL olarak belirtiniz.

☐ 0-200 ☐ 201-500 ☐ 501-800 ☐ 801-1000 ☐ 1001-1250 ☐ 1250 üzeri

29. Çocuk/çocuklarınızın gelişimi için sportif, kültürel ve sanatsal bir eğitim hizmeti alıyor musunuz?

☐ Evet ☐ Hayır

30. Böyle bir hizmet alıyor iseniz bunun için yaptığınız aylık harcama miktarını TL olarak belirtiniz.

☐ 0-100 ☐ 101-200 ☐ 201-300 ☐ 301-400 ☐ 400 üzeri

31. Okulda verilen eğitimi desteklemek için dersane ve özel ders gibi okul dışından destek alıyor musunuz?

☐ Evet ☐ Hayır

32. Böyle bir hizmet alıyor iseniz bunun için yaptığınız aylık harcama miktarını TL olarak belirtiniz.

☐ 0-100 ☐ 101-300 ☐ 301-500 ☐ 501-700 ☐ 700 üzeri

33. Ailenizin aylık toplam eğitim harcamasını TL olarak belirtiniz [Kamu okulları için 'cepten' yaptığınız harcamaları, özel okullar için aylık toplam harcamanızı dikkate alınız].

.....

34. ☐ Sizin veya aile bireylerinizin YKS (Yükseköğretim Kurumları Sınavı), ALES, KPSS, yabancı dil, vb. merkezi kurumlar tarafından yapılan sınavlara hazırlanmak amacıyla yaptığınız toplam harcama miktarını TL olarak belirtiniz [Sınav giriş ücretleri, dersane, özel ders vb. dâhil ediniz].

☐ 50-100 ☐ 101-300 ☐ 301-600 ☐ 601-1000 ☐ 1001-1500 ☐ 1500 üzeri

35. Devlet tarafından özel okul öğrencilerine yönelik öğrenim desteği sağlanmaktadır. Bu destekle ilgili olarak:

☐ Başvurdum ama yararlanamadım
Başvurmadım

☐ Yararlandım

☐

36. Çocuk/çocuklarınızın eğitim göreceği kurumu belirlerken en fazla etkili olan ilk beş faktörü sıralayınız. En fazla etkili olan faktör için 1 rakamı, en az etkili olan faktör için 5 rakamını kullanınız [Birden fazla seçenek tercih edilebilir, aynı derecede önemli olan faktörlere aynı numara verilebilir].

Kurumun popüleritesi etkili olmuştur.	
Kurumun saygınlığı etkili olmuştur.	
Fiyat etkili olmuştur.	
Yabancı dil eğitimi etkili olmuştur.	
Eğitimci kadrosu etkili olmuştur.	
Eğitim kurumunun veli ve öğrenci profili etkili olmuştur.	
Kurumun sınavlardaki başarısı etkili olmuştur.	
Güvenlik hizmeti etkili olmuştur.	
Ulaşım etkili olmuştur.	
Okul sonrası aktiviteler etkili olmuştur.	
Eğitim kurumunun bulunduğu mevki/bölge etkili olmuştur.	
Özel okullara devlet tarafından yapılan destek etkili olmuştur.	

Ekleme istedikleriniz.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Didem KÖSE
Doğum Yeri - Tarihi	İSTANBUL – 1991
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Mehmetçik Lisesi, İstanbul, 2008
Lisans Diploması	Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Isparta, 2014
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
E-Posta	didemkose35@gmail.com